Colin Rushton

Sabotorul de la Auschwitz

Povestea adevărată a unui soldat britanic ținut prizonier la Auschwitz

Editura For You

Colin Rushton

Poet și autor de articole și studii pentru publicații din întreaga lume.

A scris cunoscuta carte *Spectator in Hell: A British Soldier's Story of Prisoners in Auschwitz*, care a dus la nașterea cărții de față, *Sabotorul de la Auschwitz*. Scopul său este de a-i aduce aminte publicului din întreaga lume de ceea ce noi, oamenii, am făcut bine și rău pe acest pământ, ca să nu mai comitem fapte inumane și ca să fim recunoscători pentru darurile pe care le primim.

„Oamenii erau în permanență slăbiți și înfometați, cu oasele împungându-le grotesc pielea subțire și palidă. Îi durea capul aproape încontinuu, iar brațele și picioarele erau fragile de la lovituri și malnutriție. Aflați în pragul disperării, nu găseau prea multe motive pentru a se agăța de viață. Arthur nu spera să mai ajungă vreodată acasă. Își tot repeta că nu vor fi lăsați în viață, ca să nu spună lumii ce au văzut...

Auschwitz a fost răul absolut și a dat naștere la rău. În acel loc nu mai existau albine, nici fluturi, nici flori. Era ca și cum natura ar fi intrat în grevă.

Evreii care au fost victime ale acestor atrocități și prizonierii de război martori ai acestei șocante saga de la Auschwitz merită să fie auziți.“

Colin Rushton

The Saboteur of Auschwitz: The Inspiring True Story of a British Soldier Held Prisoner in Auchwitz
Copyright © Colin Rushton, 2019
Published by arrangement with Summersdale Publishers LTD via Livia Stoia Literary Agency

Copyright © 2019 Editura For You

Redactare: Ana-Maria Datcu
Tehnoredactare: Anca Şerbu
Design copertă: Dana E. Tarbă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
RUSHTON, COLIN
Sabotorul de la Auschwitz: povestea adevărată a unui soldat britanic ţinut prizonier la Auschwitz /Colin Rushton; trad. din lb. engleză de Monica Vişan. - Bucureşti: For You, 2020

I. Vişan, Monica (trad.)

Colin Rushton

Sabotorul de la Auschwitz

Povestea adevărată a unui soldat britanic ținut prizonier la Auschwitz

Traducere din limba engleză
de Monica Vişan

Editura For You
București

Cuvinte de apreciere pentru cartea *Sabotorul de la Auschwitz*

„Captivantă!"

The Guardian

„O carte extraordinară."

Military Illustrated

„Un om, martor la inumanitate: povestea lui Arthur Dodd constituie încă un document esențial."

Legion, publicația Legiunii Regale Britanice

„Relatarea magistrală a lui Colin Rushton reprezintă un cutremurător adaos la informațiile despre Holocaust deținute de omenire."

Soldier

„O poveste fascinantă și adevărată."

Barnes & Noble

„Dacă nu ne amintim trecutul, îl vom repeta. O carte extraordinară."

Defence Focus, publicația Ministerului Apărării britanic

„O relatare istorică pertinentă."

Jewish Chronicle

„Frazele simple oferă o candoare teribilă efortului de a zugrăvi normalitatea lui Arthur, în lupta lui cu circumstanțe anormale greu de imaginat. Istoria va fi recunoscătoare pentru că povestea lui Arthur Dodd a fost spusă."

Scottish Legion News

Prolog

Trenul se opri într-o haltă, iar uşile glisante ale vagonului se deschiseră. Cei aproximativ douăzeci de bărbaţi dinăuntru ridicară mâinile spre lumină şi săriră pe rând jos din tren. Fură întâmpinaţi de un cor de ordine venite din partea câtorva soldaţi ai Wehrmachtului[1] care-i aşteptau.

– *Bewegen sie!*

– *Bewegen!*

– *Schnell!*

Grupându-se în ceea ce-ar fi vrut să fie o formaţie, bărbaţii se obişnuiră încet-încet cu lumina puternică, după mai multe ore petrecute în beznă, şi începură să se uite în jur. Privirea le căzu asupra unui peisaj liniştitor de ţară. În dreapta, câmpuri cu pământ galben se întindeau în depărtare, iar la stânga se vedea o mică dumbravă romantică, refugiul perfect pentru un cuplu de îndrăgostiţi.

Nu se vedeau nicăieri fabrici sau lucrări de construcţie. Din locul în care se aflau, nu se vedea niciun semn al vreunei activităţi industriale. Trecuseră graniţa germană

[1] Forţele armate ale Germaniei naziste, între 1935 şi 1945. (n.tr.)

cu o noapte înainte şi bănuiau că se află în Polonia. Vorbind încet între ei despre noua locaţie, părerea generală fu că vor lucra la fermă. Aceasta era o veste bună, având în vedere ce presupunea munca în lagăr; se vor bucura din plin de aer curat şi vor avea din abundenţă fructe şi legume proaspete.

Uitându-se de-a lungul trenului, Arthur observă sute de grămezi de haine, aşezate la aproximativ zece metri faţă de şină. Erau pantaloni, cămăşi, fuste şi paltoane, unele aparţinând în mod evident unor copii. Doar uşor intrigat, nu se gândi prea mult la asta. Se liniştise, cele mai sumbre temeri legate de noua destinaţie nu se adeveriseră.

După un scurt marş, ajunseră la un lagăr şi, deşi Arthur simţi o uşoară anxietate când intră pe porţi, aceasta dispăru în scurt timp. În interiorul perimetrului erau zece barăci din lemn. Prizonierii fură împinşi înspre cea mai apropiată dintre ele. Îi surprinse plăcut curăţenia şi lipsa umezelii dinăuntru. După investigaţii ulterioare, descoperiră ţevi pentru încălzire centrală pe întreaga lungime a barăcii, apă curentă caldă şi rece la fiecare chiuvetă şi paturi suprapuse solide, cu saltele curate şi adecvate.

În următoarele două săptămâni, bărbaţii se acomodară cu ceea ce sperau să fie cazarea lor pentru tot restul războiului, deşi, în primăvara lui 1943, nimeni nu ştia cât va mai dura totul.

O săptămână mai târziu, Arthur se trezi din cauza zgomotului făcut de gardienii care mergeau pe coridorul central al barăcii, lovind cu patul armelor în uşi. În ultimele zile, numărul prizonierilor britanici din lagăr crescuse de la vreo douăzeci la aproape două sute. Până acum, nu fuseseră puşi la treabă mai deloc şi erau hrăniţi destul de bine.

Gardienii zâmbeau, se simțeau bine, dar nu simțeai nicio urmă de simpatie în atitudinea lor. Se întâmpla ceva sinistru și aveau să afle foarte curând despre ce era vorba.

– *Der Feiertag endig! Arbeiten sie jetzt!*

Cei care aveau o brumă de germană fură întrebați ce li s-a spus, iar Arthur află că sunt trimiși la muncă. Știind că acest moment avea să vină mai devreme sau mai târziu, bărbații ridicară din umeri și porniră spre curtea interioară.

Odată așezați în formație, fură scoși din lagăr în pas de marș, de-a lungul unui drum prăfuit care străbătea o pădure. Arthur și camarazii lui erau în frunte. Pe drum, se întâlniră cu un grup de prizonieri care munceau pe marginea drumului. Erau femei ucrainene care săpau șanțuri sub atenta supraveghere a mai multor paznici înarmați, purtând bice răsucite în mâini. Încordarea și frica din ochii femeilor era aproape tangibilă. Înainte de a fi aduși aici, bărbații fuseseră în Farasabrina, în Italia, iar Arthur trăsese cartea cea mai mică, ratând ceea ce se dovedise a fi o evadare destul de ușoară. Se întreba acum cât de mult va regreta acest lucru.

Câteva minute mai târziu, ajunseră la o fabrică. Pe o parte a drumului, o fată de aproximativ 15 ani era brutal schingiuită cu cravașa de un ofițer SS. În genunchi în fața lui, neputincioasă, tânăra stătea cu fața către grupul de deținuți care tocmai sosea, oferindu-le un spectacol al groazei. Capul îi fusese ras cu neatenție și avea tăieturi pe scalp. Răni proaspete provocate de ofițerul german sângerau și mici șiroaie de sânge curgeau de la frunte până la bărbie.

Era dezbrăcată până la talie. Judecând după coastele proeminente și obrajii trași, Arthur își dădu seama că de multă vreme nu fusese hrănită corespunzător. Ofițerul se opri o clipă să-și tragă suflarea, iar fata ridică privirea spre

el. Cu ochii imenşi, îl imploră pe monstrul sadic din faţa ei să se oprească. Ofiţerul izbucni în râs şi strigă la doi paznici care stăteau aproape. Apoi, continuă fără milă să o biciuiască peste cap şi umeri.

Pentru câţiva dintre englezii care priveau, acest lucru fu prea mult. Unul dintre ei îl bătu pe Arthur pe umăr şi făcu un pas în faţă.

– Hai, băieţi! spuse el. M-am săturat de nemernicul ăsta!

Arthur şi încă trei i se alăturară şi porniră hotărâţi către ofiţerul SS. Arthur îi strigă să o lase pe fată în pace. Neobişnuit cu o asemenea contestare a autorităţii, ofiţerul înmărmuri pentru o clipă. Când văzu că deţinuţii continuă să se apropie, mută cravaşa în mâna stângă şi scoase pistolul. În acelaşi timp, un soldat al Wehrmachtului ridică puşca şi ţinti către deţinuţi. Strigătul lui îi opri din mers.

– *Anhalten sie! Er werde getut!*

Traducerea era inutilă; dacă mai făceau un pas, ofiţerul îi împuşca. Nu exista camaraderie între cei doi nemţi. Ceea ce le spunea soldatul era spre binele lor.

– *Zuruckgehen sie!*

Bărbaţii se opriră, iar ofiţerul zâmbi către soldatul cu puşcă. Cu pistolul în mână, porni spre englezi.

Întrucât Arthur fusese cel care strigase, se opri în faţa lui şi îl privi cu răceală. Ofiţerul era prototipul Adonis-ului arian al lui Hitler: înalt, chipeş, blond, cu ochi albaştri de oţel. Arthur îndrăzni să-i susţină privirea. Revolta pe care i-o trezea acest om era mai puternică decât frica. Fără să renunţe la zâmbetul cinic, ofiţerul dădu din cap şi se îndepărtă.

– *Ein anderer Zeit*, îi şopti lui Arthur ameninţător. Altădată.

Arthur nu se îndoia nicio clipă că nu va trece mult până se vor întâlni din nou. Ordinele începură să fie lătrate şi fură obligaţi să reintre în coloană. Înapoi în marş, priviră în urmă şi văzură că intervenţia lor n-o ajutase deloc pe fată. Ofiţerul o bătea acum cu o şi mai mare ferocitate. Arthur strânse pumnii şi faţa i se strâmbă într-o grimasă dureroasă. Ştia că singura ei crimă era că este evreică. Nu va mai trăi mult.

Arthur se trezi brusc, corpul îi tremura şi era acoperit de transpiraţie. Coşmarul era înfricoşător şi familiar. Era unul dintre cele câteva pe care le tot avea de patruzeci de ani încoace. Soţia lui, Olwen, se obişnuise de mult cu strigătele lui bruşte din timpul nopţii. Se dădu în linişte jos din pat şi coborî în bucătărie. Câteva minute mai târziu, se întoarse cu o cană de ceai şi două aspirine, cum făcea de obicei. Îi puse pe frunte un şervet înmuiat în oţet şi îi şopti obişnuitele cuvinte de mângâiere.

– Acelaşi coşmar, iubire?

Arthur încuviinţă uşor, deşi acesta era mai mult decât un coşmar. Retrăia un incident în urma căruia nu-şi revenise niciodată. În 1943, Arthur fusese luat prizonier şi trimis într-o serie de lagăre de război, înainte de a fi izolat la marginea unui mic oraş polonez pentru aproape doi ani. După terminarea războiului, încercă să-şi povestească experienţele, dar îi veni foarte greu să descrie ce a văzut. Oricum, ştia că puţină lume l-ar fi crezut; acolo nu fuseseră englezi, doar evrei.

Dar Arthur fusese acolo. Lagărul se afla lângă un frumos sat din Silezia Superioară, cunoscut de localnici drept Oswiecim. Nemţii i-au dat alt nume, acum sinonim cu cele mai întunecate şi mai perverse clipe ale omenirii.

Îi spuneau Auschwitz.

Partea I

Povestea lui Arthur

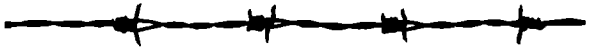

Capitolul 1

Arthur Dodd s-a născut și a crescut în districtul Castle din Northwich, un mic oraș din Cheshire, pe râul Weaver. Mama sa își pierduse primul soț în tranșeele din Franța, în timpul Primului Război Mondial, apoi se căsătorise cu tatăl său, un soldat din Regimentul Cheshire, imediat după Ziua Armistițiului. Arthur sosi pe lume pe 7 decembrie 1919.

Tatăl său era un om sobru și distant. Luptase în Războiul Burilor la începutul secolului și, ca sergent, fusese luat prizonier în timpul Primului Război Mondial. Ca părinte, avea o atitudine accentuat militărească și victoriană și nu prea avea timp de el și de sora lui mai mică.

La cincisprezece ani, Arthur renunță la școală și intră ucenic mecanic la Northwich Transport Company. Acolo învață să șofeze și începu să se familiarizeze cu mecanica motorului cu combustie internă, sub îndrumarea atentă și prietenoasă a șefului său, Harold Isherwood. Pentru munca sa, primea rotunda sumă de 10 șilingi (50 de *pence*) pe săptămână.

Compania deținea un Ford People's Popular, cu care erau transportați mecanicii la camioanele defecte. Arthur se îndrăgosti de această mașină din prima clipă în care o văzu. Pe ea învăță să conducă și, după ce adăugă un an în plus la vârsta sa reală în formularul de înscriere pentru obținerea permisului de conducere, trecu examenul la începutul anului 1935. Un an mai târziu, repetă minciuna și trecu și testul pentru conducerea vehiculelor grele, destinate transportului de mărfuri.

Acei primi ani de muncă fură cei mai distractivi pentru Arthur. Harold îl îndrăgi pe tânăr. Mergeau adesea să pescuiască împreună pe unele dintre numeroasele iazuri din Cheshire. Arthur trebuia să lucreze ca ucenic, conform legii uceniciei, timp de șapte ani, iar când Harold își deschise propria firmă de transport, în 1937, îl invită să-și încheie stagiul alături de el.

Deși era tentat să accepte, zece șilingi pe săptămână nu erau nici pe departe suficienți traiului departe de casă, așa că Arthur fu nevoit să refuze. De asemenea, mama sa nu era de acord, așa cum nu era de acord cu munca în transporturi în general. Pe atunci, șoferii trebuiau să-și găsească singuri clienții, putând lipsi de acasă și câte trei săptămâni la rând.

Fără Harold, Arthur se plictisi repede și începu să-și caute de lucru în altă parte. La optsprezece ani, își făcu intrarea în lumea deșeurilor metalice, fiind angajat ca șofer de Jimmy Caffrey, un respectat antreprenor local. Caffrey avea o singură mașină, iar majoritatea comenzilor veneau din partea consiliului local din Middlewich. Drept urmare, Arthur era acasă în fiecare seară la ora ceaiului și era plătit cu generoasa sumă de cinci lire pe săptămână.

Caffrey era un om bun. Adesea își punea camionul la dispoziție pentru transportul localnicilor către spitalul

Clatterbridge, din peninsula Wirral. Pentru această treabă suplimentară, Arthur primea cinci șilingi, adică jumătate din ceea ce primea la Northwich Transport Company pentru o săptămână întreagă. Pentru mulți, camionul lui Caffrey era singura cale de a ajunge la spital să-și viziteze rudele bolnave, dar acesta nu obiecta nici când se urcau și oameni care doar voiau să se bucure de o zi liberă.

– Ia-o și pe mama ta, obișnuia să-i spună lui Arthur. Plimbarea îi va face bine.

În ciuda generozității și bunăvoinței lui Caffrey, doamna Dodd era în continuare nefericită din cauza activității fiului ei, așa că îl convinse într-un final să se alăture companiei de navigație Weaver Navigation Company. Bunicul său navigase pe bărcile de la Salt Union, iar unchiul lui fusese șef de echipă acolo. Pentru a-i face pe plac mamei sale, Arthur fu nevoit să renunțe la șofatul care îi plăcea atât de mult și să se mulțumească acum cu un salariu mai mic. La WNC debută doar cu o guinee (o liră și cinci *pence*) pe săptămână, ajungând la 38 de șilingi (1 liră și 90 de *pence*) la 21 de ani.

Îi dădea mamei sale cea mai mare parte a salariului, cum făcea și când lucra pentru Caffrey, deci ea avea cel mai mult de suferit din cauza reducerii venitului. Era, totuși, mai preocupată de perspectivele pe termen lung și vedea siguranță și posibilitate de avansare în noua lui poziție.

Timp de trei luni, a fost angajat la Weston Point, în Runcorn, unde tocmai se finaliza construirea câtorva cabane din lut. Parcurgea în fiecare zi aproape 30 de km până la serviciu, pe o bicicletă de fete, iar când vântul bătea din față, călătoria putea să dureze chiar și o oră jumătate. Adulții primeau nouă *pence* pe zi pentru cheltuieli cu transportul, dar Arthur, care avea sub 21 de ani, primea

doar şase *pence*. Cum autobuzul costa nouă *pence*, drumul dintre Runcorn şi Northwich era mereu plin de băieţi tineri care pedalau spre serviciu şi înapoi.

În anul 1938, planurile Germaniei păreau tot mai ameninţătoare şi începu să se vorbească despre un nou război. Hitler era la putere de cinci ani, iar în martie Germania anexase Austria. Ned Bebbington, un bun prieten de-al lui Arthur de la WNC, se hotărâse să se alăture armatei teritoriale. Arthur fu încurajat să facă acelaşi lucru, dar răspunsul mamei sale fu un melodramatic „Nu!". Speriată de probabilitatea tot mai mare a izbucnirii războiului, ştia că cei din armata teritorială vor fi primii chemaţi şi voia ca preţiosul său fiu să rămână acasă cât mai mult posibil. (Întâmplător, Ned ajunse sergent în Regimentul Cheshire şi petrecu tot războiul ca manager al popotei ofiţerilor în Irlanda de Nord.)

Către sfârşitul verii lui 1938, Arthur se plimba cu două fete pe malul râului, lângă Hartford, împreună cu bunul său prieten, Alan Parks.

– Intru în Marină, Arthur, spuse Alan. Nu vrei şi tu?

Alan era contaminat de fervoarea patriotică ce cuprinsese toată ţara, dar Arthur, neavând nici 20 de ani împliniţi, încă avea nevoie de permisiunea mamei sale şi era în continuare refuzat. Războiul avea să fie o perioadă tristă pentru familia Parks, cu ambii băieţi, Alan şi fratele său, George, ucişi. Alan îşi pierdu viaţa la bordul crucişătorului *HMS Repulse* în Singapore, iar George în Royal Air Force.

În luna septembrie a aceluiaşi an, guvernele Franţei şi Marii Britanii erau văzute de cei mai mulţi ca fiind slabe în opoziţia lor faţă de incursiunile şi cerinţele tot mai mari ale Germaniei naziste. Lui Hitler i se făcu o mare concesie când i s-a permis să anexeze Regiunea Sudeţilor, zona germanică a Cehoslovaciei, fără niciun fel de opoziţie.

În aceeași lună, posibilitatea ca Arthur să aibă un rol activ în război păru să dispară complet. Tocmai ajuta la deplasarea unei bărci de-a lungul rampei, când piciorul stâng îi fu prins între rampă și roată. Trecură câteva momente până își dădură seama și ceilalți, timp în care laba piciorului îi fu aproape complet retezată; doar tendoanele o mai țineau agățată de picior. Tendonul lui Ahile îi fu retezat, iar călcâiul era grav zdrobit.

Laba piciorului îi fu prinsă înapoi și salvată de la amputare de către dr. Booth, de la Northwich Infirmary; dar i se spuse fără ocolișuri, în timpul lungii și dureroasei recuperări, că-și va petrece restul vieții cu un picior beteag. În fiecare zi, făcea câte o ședință dureroasă de fizioterapie, ca să-și întindă tendonul lui Ahile și să poată pune călcâiul jos. În anumite zile, durerea era de nesuportat, dar, în doar șase săptămâni, se refăcu îndeajuns încât să se întoarcă șchiopătând la muncă, preluând sarcini ușoare, ca magazioner.

În timpul verii anului 1939, în ciuda eforturilor pacifiștilor din guvern, Marea Britanie era în mod inevitabil tot mai atrasă spre război. În sfârșit, în 1 septembrie, armata germană și Luftwaffe[2] invadară Polonia într-un nemilos și criminal *blitzkrieg* [„război fulger"]. Nu a mai fost loc de negocieri. Hitler era pregătit de un război european și aruncase mănușa. Cu mâna tremurândă, Marea Britania o ridică.

Pentru Arthur, primele câteva luni de război fură o mare dezamăgire, dar acest sentiment fu depășit în februarie 1940 de suferința provocată de moartea mamei lui. Luase gripa care măturase iarna aceea întreaga țară și murise de pleurezie. Pivotul familiei dispăruse; dar părăsise această lume fericită, știind că Arthur nu va lupta în război.

[2] Armata aeriană germană. (n.tr.)

În tot acest timp, tratamentul lui Arthur continua, cu ajutorul doctorului Booth. Arthur nu acceptase nicio clipă că rănile lui sunt permanente. Presa era plină de anunțuri despre nevoia urgentă de voluntari, așa că îi spuse medicului că ar vrea să se înroleze. Acesta știa că Arthur nu avea nicio șansă să treacă examenul medical, dar credea că este important ca starea lui mentală să fie bună.

– Sincer, s-ar putea să fie prea devreme, Arthur, i-a spus, dar poți să încerci. Disponibilitatea este tot ce poate oferi mai mult un tânăr pentru țara sa.

La evaluare, fu examinat de un medic specialist ortoped pe nume dr. Hay, care îl privi cu atenție în timp ce s-a dezbrăcat până la chiloți și a început să meargă emoționat prin cameră. Dr. Hay își scrise raportul și îl înmână ofițerului de recrutare, un veteran din Primul Război Mondial, care purta o eșarfă stacojie peste piept și avea o mustață gri, stufoasă. Se uită peste raportul medical și dădu ușor din cap.

– Îmi pare rău, băiete, spuse el, dar nu te putem primi. Ai primit calificativul B2, mă tem că nu e suficient.

Văzându-i supărarea nedisimulată, încercă să-l liniștească, deși în zadar.

– Băiete, acesta nu e un calificativ definitiv. Eu zic să continui să exersezi și să încerci din nou într-un an sau doi.

Arthur coborî privirea în pământ și încuviință din cap în liniște, apoi se întoarse și porni spre ieșire. Chiar înainte de a ieși pe ușă, ofițerul îl strigă.

– Ia stai puțin, ai permis de conducere?

Era clar că încerca să-i găsească un loc potrivit tânărului. Arthur spuse că are permis categoria B, iar fața ofițerului se lumină.

– Păi, tinere, nu ştiu dacă-ţi putem da o puşcă, dar ai putea să fii de ajutor ca instructor auto.

Îi spuse ca va fi contactat curând de cineva din partea Armatei. Arthur era în culmea fericirii. Măcar va purta uniformă şi va avea partea sa de contribuţie. Îşi aminti de mama sa şi zâmbi în sinea lui. Va fi în armată şi, în acelaşi timp, la volanul unei maşini. Mama sa ar fi făcut o criză! „Stai liniştită, mamă", îşi spuse el, „voi fi departe de luptă".

Capitolul 2

Centrul de pregătire pentru şoferii armatei era pe strada Foundry, în Whittington Moor, lângă Chesterfield. Erau aproximativ 150 de bărbaţi încartiruiţi acolo. Caporalul Saxby, din Regimentul East Lancashire, conducea sesiunile de instructaj, colonelul Cope era consilierul tehnic pe teme de mecanică, iar sergentul Edwards era instructorul la arme. Instructori auto, alături de Arthur, erau trei şoferi de autobuz pensionaţi din Londra, dintre care unul se numea Sergent Picket.

Pentru instructaj aveau trei camioane Albion de trei tone, cu cutie de viteze manuală. Când începură orele în prima zi, Arthur primi ordin să intre în formaţie alături de ceilalţi cursanţi. Apoi, fu înghesuit cu alţi şase bărbaţi într-o cabină de camion şi începură să primească lecţii pe rând. Instructajul fu plin de pericole. Cei mai mulţi dintre băieţi nu mai conduseseră niciodată o maşină, cu atât mai puţin un vehicul pentru transportul mărfurilor. Pentru Arthur, faptul că nimeni n-a murit era un mister pentru care fu recunoscător lui Dumnezeu la sfârşitul zilei.

Când veni rândul lui, fu evident că Arthur ştia exact ce e de făcut. Sergentul Picket se uită lung şi atent la el.

– Ce ştii să conduci? îl întrebă el.

– Orice, răspunse Arthur. Am crezut că vin aici să dau lecţii, nu să iau.

Greşeala fu rapid remediată. Mai târziu, când Arthur stătu de vorbă cu Picket, bătrânul îi spuse că, de fapt, el fusese adus la şcoală ca să-i înveţe pe tinerii ofiţeri să conducă autoturismele de serviciu. În acest sens, armata îi pusese la dispoziţie un vechi Humber Snipe, dar Picket îi spuse lui Arthur, care se panică puţin când auzi confesiunea, că el învăţase să conducă doar autobuze.

– Glumeşti! spuse amuzat Arthur.

– Mă tem că nu, răspunse Picket. Am învăţat să conduc pe un autobuz londonez, apoi nu am mai avut ocazia să conduc altceva. Nici n-aş şti cu ce să încep.

– La propriu, bănuiesc, glumi Arthur.

A conduce un Snipe fusese de domeniul fantasticului pentru Arthur, aşa că profită imediat de ocazie.

– Am o idee, ce-ar fi să te învăţ eu? Dacă ştii să conduci un autobuz, vei învăţa imediat să conduci şi un autoturism. În timp ce tu te familiarizezi cu şofatul, eu îi învăţ pe ofiţeri să conducă Humber-ul.

Cei doi deveniră buni prieteni.

Se făcea instrucţie zilnic. Deşi Arthur era scuzat de la antrenamentul fizic, participa la orice putea, pentru a respecta programul recomandat de dr. Booth înainte de a se înrola. Războiul şi ideea de pericol iminent erau mereu prezente în gândurile recruţilor. Curând, vor merge cu aptitudinile nou-dobândite pe fronturile din întreaga lume, aprovizionând cu arme şi ducând ordine dintr-o locaţie în alta. Însă pe Arthur nu-l încercau asemenea temeri şi emoţii. Războiul, se gândea el, şi-l va petrece în Peak District.

În ciuda tensiunii atotprezente, se mai și râdea. Odată, un elev de la școala auto pe nume Wilson strănută în timpul unei parade și-și scuipă proteza dentară peste terenul acoperit cu zgură. Colonelul Saxby fusese prost dispus toată dimineața, dar până și el izbucni în râs.

– Știu că sunteți toți nerăbdători să ajungeți la nemți, le spuse el celor prezenți, dar se pare că Wilson aici de față vrea să-și înfigă dinții în ei cât mai repede posibil!

Compania se prăpădi de râs la vederea zâmbetului știrb al lui Wilson, care pornise în fugă să-și recupereze dantura.

Erau multe tipuri de divertisment la Whittington. Dintre ele, deloc de neglijat erau vizitele regulate ale unui orb de la clubul local British Legion, care era campionul local la aruncat la țintă. Se lua la întrecere și învingea pe oricine voia să-și încerce norocul, dar numai după ce făcea mai întâi o donație pentru fondul clubului.

După aproape o lună, Picket fu dus de urgență la spital cu dureri mari de stomac, iar după câteva zile muri de peritonită. Deveniseră buni prieteni în scurt timp, iar moartea lui îl afectă pe Arthur. Se întâmplau, totuși, lucruri îngrozitoare în întreaga Europă, așa că fu nevoit să treacă repede peste asta.

La începutul războiului, se constată că există un deficit național de șoferi calificați. Doar șase dintre cei trimiși la Whittington mai șofaseră până atunci și chiar și mai puțini de atât conduseseră un camion. Drept urmare, aptitudinile lui Arthur erau la mare căutare. I-a fost adus la cunoștință că armata caută șoferi de camion voluntari, pentru a merge în Franța să ajute Corpul Expediționar Britanic (BEF), care încerca din răsputeri să păstreze un avanpost în Europa. Războiul nu mergea prea bine, armata era împinsă spre canalul englez de către diviziile Panzer ale Wehrmachtului.

Germania cuceri Norvegia și Danemarca în aprilie 1940, iar o lună mai târziu prim-ministrul Marii Britanii, Neville Chamberlain, demisionă. Multă vreme, Chamberlain își angrenase guvernul într-o politică de evitare a războiului și, eșuând complet, nu-i mai rămase decât să se retragă. Se formă un guvern de coaliție, iar Winston Churchill deveni prim-ministru. Situația din Franța, însă, nu se îmbunătăți. Belgia fu invadată, mulți fiind de părere că, până la sfârșitul lui mai, invadarea coastei de sud a Angliei era iminentă. Erau vremuri negre.

Prioritatea absolută a Departamentul pentru război [War Office] în acel moment era să salveze cât mai mult din BEF posibil. O flotilă imensă de mici ambarcațiuni traversau canalul dintr-o parte în cealaltă, într-o mișcare aparent infinită, aducând înapoi cât mai mulți soldați posibil. Pe coasta franceză situația era disperată. Pentru a organiza o retragere ordonată, armata avea nevoie de șoferi, iar Arthur se oferi voluntar. În asemenea momente de criză, handicapul său era aproape irelevant.

Într-o seară târzie, ajunse în sud și se adăposti într-un depozit de textile, unde rămase timp de două nopți. Nu avea nici cea mai vagă idee unde se află. I se alăturară și alții, de la unități staționate în diverse părți ale țării. Calmul aparent camufla neliniștea din inimile tuturor. Dinspre continent veneau foarte puține informații, așa că erau aproape complet dependenți de zvonuri. În a doua seară, tensiunea era atât de mare, încât unul dintre ei își pierdu cumpătul și începu să tragă cu pușca în toate direcțiile. Trei au fost împușcați, dintre care unul muri. Soldatul fu până la urmă imobilizat și izolat, dar incidentul nu avu darul să calmeze spiritele deja agitate, mai ales când se auzi că vor pleca în câteva ore.

Porniră cu trenul spre coastă. Călătoria fu chinuitoare, durând mai mult de două zile. Erau mutați dintr-o parte în alta, pe măsură ce tot mai mulți voluntari li se alăturau sau când trenuri cu prioritate mai mare erau lăsate să o ia înainte. În după-amiaza celei de-a doua zile, trenul opri la niște docuri. Arthur presupuse că a ajuns în Southampton, deși nu găsi nicio sursă care să-i confirme acest lucru. Se îmbarcă pe un feribot și se trezi în compania soldaților din mai multe regimente: Royal Artillery, Royal Engineers și alte câteva regimente ale artileriei. Fiind singur, Arthur intră în vorbă cu mulți, dar după aceea nu se mai întâlni niciodată cu niciunul dintre ei.

În 5 iunie 1940 sau cândva în jurul acestei date, debarcară pe o plajă pustie din Saint Valery-en-Caux, situată la 30 de km vest de Dieppe. Zgomotul armelor se auzea clar în depărtare. Soldații care-i ținuseră companie ajunseră la țărm, dar, în absența unui ofițer, nu aveau idee ce trebuie să facă sau cui trebuie să raporteze. Fură abordați într-un final de un sergent cu un suport de scris la subraț, care încerca să păstreze aparența unei oarecare ordini.

– Știe cineva să meargă pe motocicletă? întrebă el, în mod evident hărțuit și afectat.

Când Arthur răspunse afirmativ, avu impresia că este prima veste bună pe care sergentul o auzea de zile întregi. Cu picioarele încă ude, Arthur fu recrutat pe loc, pe post de curier.

Motocicleta în chestiune era un Ariel de 350 cm^3, cu farul din față atârnând. Sergentul îi înmână un pachet și-i arătă cu degetul destinația, de-a lungul drumului care străbătea coasta. Când porni motocicleta, Arthur constată că fusese alimentată cu combustibil de proastă calitate, avea rezervorul murdar și un carburator aproape tot timpul înfundat. Mai mult o împingea, decât mergea pe ea.

Sistemul simplu de transmitere a ştirilor legate de poziţia Diviziei Highland 51 era format dintr-un grup de curieri care făceau drumuri de-a lungul coastei. Mai precis, Arthur trebuia să meargă cu motocicleta (sau s-o împingă) până se întâlnea cu un alt motociclist care venea din direcţie opusă. Făceau schimb de pachete şi apoi făcea cale întoarsă. Acelaşi sistem opera şi pe fâşia lungă de trei kilometri de teritoriu francez încă apărată de britanici. Înaintând pe coastă, Arthur se întâlni cu rămăşiţele ostenite ale Diviziei Highland 51, ajunsă o umbră dezolantă, obosită şi disperată a forţei pe care o reprezentaseră la debarcare. Fuseseră bombardaţi de Luftwaffe şi învinşi de Divizia a 7-a a lui Rommel. Rândurile răzleţite se târau încet spre coastă, căutând un moment de respiro.

Fu oprit de unul dintre ofiţeri, dar Arthur nu avea informaţii pentru el; nu primise niciun ordin legat de mişcarea lor în front. Ofiţerul reuşi să-i povestească lui Arthur cum, după debarcarea pe coasta franceză, construiseră o tenace şi eroică ariergardă timp de mai multe săptămâni, dar că acum zilele le erau numărate. Arthur îi lăsă aşa cum îi găsi. Îşi spuse că e bine că oamenii de acasă nu sunt martori la această scenă; n-ar mai fi putut să doarmă bine noaptea.

Pe măsură ce zilele treceau, tirul de artilerie se auzea tot mai aproape. Nu va mai trece mult până Rommel va fi împins armata britanică în mare. Această înfruntare complet inegală dintre extenuata Divizie Highland 51 şi Armata a 9-a Franceză pe de o parte, şi extrem de puternica Divizie a 7-a Germană Panzer, alături de Divizia a 2-a Motorizată şi de Diviziile 5 şi 31 ale Infanteriei, pe de altă parte, se apropia de finalul inevitabil. Certitudinea înfrângerii plana greu asupra oamenilor, chinuiţi pe drumul de retragere de raidurile ucigătoare, înfricoşătoare ale asurzitoarelor bombardiere Stukka, care îşi descărcau încărcătura mortală de

bombe antipersonal. Printre dunele de nisip ale plajelor din Saint Valery, soldații erau schilodiți sau uciși de șrapnelul care exploda lateral, secerându-le rândurile.

Pe măsură ce zgomotul bombardierelor se stingea în depărtare, locul îi era luat de urletele agonizante ale soldaților grav răniți sau muribunzi. Arthur pierdu șirul dăților în care fu nevoit să se arunce de pe motocicletă în vreun șanț, când bombardierele Stukka coborau deasupra lui. Tocmai când părea că nu pot încasa mai mult, infanteria germană apăru în vârful stâncilor și începu să tragă în jos focuri de artilerie foarte precise. Când totul fu pierdut, apărură pe mare numeroase ambarcațiuni mici, iar soldaților li se ordonă să înoate către ele ca să-și salveze viața. Era 12 iunie, la mai mult de o săptămână după ce soldații fuseseră evacuați de pe plajele de la Dunkirk.

Bineînțeles că cei mai mulți înotară către cea mai apropiată ambarcațiune, însă Arthur, fiind un înotător puternic, înotă aproximativ 450 m, până la un remorcher. Se gândi că, dacă se va îndepărta mai mult de țărm, va fi mai puțină panică și șanse mai mici ca barca să fie lovită. Înotă prin stratul gros de petrol care acoperea suprafața mării și, când în sfârșit ajunse la remorcher, văzu că și cauciucurile din jurul carenei erau pline de petrol. De câte ori se ridica din apă, pierdea aderența și cădea înapoi. Încercă disperat, din nou și din nou, dar nu era nici pe aproape de a reuși să urce la bord. Până la urmă, la un pas de a leșina de extenuare, se gândi la mama sa și se pregăti să o întâlnească. „Nu mai e mult, mamă, de acum nu mai e mult."

Alunecă sub apă și își văzu literalmente cum viața i se derulează în fața ochilor. O multitudine de imagini din trecut îi trecură prin minte: părinții, sora, vicarul de la Biserica Sfânta Treime, Harold Isherwood, Jimmy Caffrey, colegii

de şcoală, membrii corului bisericii, bărbatul din magazinul cu articole de pescuit. În timp ce viaţa îl părăsea, simţi cum se ridică la suprafaţă, probabil pentru ultima dată.

Apoi... simţi ceva nou. Brusc, fu tras de păr în sus şi scos din apă. Privind în sus cu ochii plini de petrol, i se păru că vede un bărbat scund şi plinuţ, cu o pălărie de lână pe cap. Viziunea părea ridicolă, dar omul acela ciudat părea hotărât să nu renunţe la această achiziţie precară. Nu putea să-l ridice în barcă, dar, cum stătea astfel suspendat, jumătate în apă, jumătate afară, Arthur nu mai simţea nicio durere. Se balansa în aer, nici salvat, nici înecat. Apoi apăru încă un chip. Un braţ puternic îl apucă de subsuoară, îl trase peste balustradă şi îl aşeză pe punte. Imediat începu să vomite şi privi uluit cum voma neagră de la petrol i se prelinge pe picioare. După care leşină.

Capitolul 3

Arthur debarcă în Ramsgate şi se refăcu repede. În afară de faptul că înghiţise mari cantităţi de apă cu petrol, nu păţise nimic. Petrecu o zi şi jumătate vomitând constant, dar, după o noapte de odihnă, îşi reveni destul de bine, având în vedere eforturile depuse.

După examinarea medicală, Arthur, împreună cu un bărbat pe nume Perkins, fură trimişi în Overstrand, lângă Cromer, pe coasta de est a Angliei. Acolo, se alăturară unei unităţi Home Guard, care avea în dotare doar nişte mânere de pensule şi o mitralieră Lewis fără muniţie. Până în 1935, Lewis fusese mitraliera standard a Armatei Britanice, înlocuită între timp de mult mai versatila puşcă Bren. Surplusul de mitraliere fusese distribuit, printre altele, şi către Home Guard. Când era încărcată, putea să tragă 550 303 de gloanţe pe minut, dar în starea ei actuală era mai mult de decor. Scopul fusese să dea impresia avioanelor germane că Marea Britanie era pregătită în eventualitatea unei invazii, dar bineînţeles că nimic nu era mai departe de adevăr.

După reuşita miraculoasă a evacuărilor, poziţia Marii Britanii în război nu se îmbunătăţi. Până la sfârşitul lui

iunie, germanii intraseră deja în Paris, iar francezii capitulaseră. Relațiile diplomatice cu Marea Britanie fuseră întrerupte. Realitatea era că Franța nu își revenise după pierderile cumplite suferite în urmă cu două decenii, când mai mult de trei milioane de francezi fuseseră uciși pe pământ francez. Franța nu era pregătită nici mental, nici economic, nici militar pentru un nou război, iar Hitler știa acest lucru. Deși Churchill și miniștrii săi continuau să facă lobby pe lângă guvernul american pentru ajutor financiar și provizii, Marea Britanie trebuia să-și apere singură țărmurile.

Arthur și Perkins erau în Overstrand doar de două zile când primul avion Heinkel trecu în recunoaștere. Avionul german zbură de-a lungul coastei, puțin mai jos decât nivelul stâncilor. Zbura atât de jos, încât Arthur putu să vadă fața rânjită a pilotului. Nu era sigur ce îl deranjă mai mult: aroganța pilotului sau imposibilitatea sa de a trage în el. În timp ce avionul făcea cercuri chiar deasupra lor, Arthur și Perkins se aruncară la pământ. Amintirile de la Saint Valery erau încă înfricoșător de proaspete în mintea lui Arthur. În loc să tragă, pilotul le făcu condescendent cu mâna, apoi avionul dispăru.

Arthur rămase doar două săptămâni în estul Angliei, înainte de a fi transferat în Perth, unde deveni membru al RASC [Royal Army Service Corps], Compania B (Divizia Muniție), și coincidența făcu să fie atașat Diviziei Highland 51. Ca șofer-mecanic, avea grijă de camioanele rechiziționate, care includeau mai multe Albion, Morris Commercial, Ford Surrey și un Ford Sussex. Divizia fu transferată mai întâi în Grandtown-on-Spey, lângă baza navală de la Lossiemouth, apoi în Kinbrace, tocmai sus, în zonele muntoase din Sutherland, la aproximativ 80 km

sud-vest de satul John O'Groats. Acolo le-au fost livrate 30 de camioane Bedford nou-nouțe de 3 tone.

Deoarece foarte mulți soldați din Divizia 51 fuseseră uciși sau luați prizonieri în Franța, numărul lor fusese considerabil suplimentat cu noi recruți, cei mai mulți băieți din Glasgow. O vreme, lui Arthur îi fu imposibil să le înțeleagă dialectul şi deveni ținta glumelor lor, pe care nu le pricepea. Treptat, pe măsură ce începu să-i înțeleagă, descoperi că sunt loiali şi de nădejde.

Stătea în cort cu trei camarazi, dintre care doi erau frați. Charlie şi Andy veneau din cunoscutul district Gorbals din Glasgow. Aveau mereu la ei lanțuri de bicicletă şi, pe interiorul reverelor, aveau cusute lame de ras. Arthur avea un aparat de ras marca Rolls, cadou de la sora lui, care ruginise rău după baia în canal.

– Nu trebuie să accepți aşa ceva, îi spuse Charlie. Trimite-o înapoi la producători şi explică-le ce s-a întâmplat.

Andy îi ascultă sfatul şi în scurtă vreme primi un model nou-nouț, care deveni invidia întregii companii. Într-o zi, aparatul de ras dispăru, chiar în ziua în care Andy plecă în permisie la sfârşit de săptămână. A doua zi, plecă şi Charlie într-o permisie de 24 de ore. Se întoarse fără Andy, dar cu lama de ras. Îşi găsise fratele într-o cârciumă, încercând să vândă aparatul de ras, aşa că îi trase o mama de bătaie. Deşi pedeapsa fusese exagerată, Charlie demonstrase totuşi că poate face diferența între bine şi rău.

În luna august a acelui an, întreaga națiune îşi ținu răsuflarea în timpul Bătăliei Angliei, care se ținu pe cerul comitatului Kent. Ziarele publicau zilnic numărul avioanelor doborâte şi Arthur simți că, chiar dacă cifrele ar fi fost exagerate, era evident că RAF [Royal Air Force] îi cam burdușea pe cei din Luftwaffe. Numai în 15 august,

ziarele raportară doborârea unui număr de vreo 200 de avioane Stukka. Arthur se întrebă câți dintre piloții acelor avioane au fost responsabili de raidurile asupra trupelor naufragiate pe coasta franceză și fu satisfăcut de acest scor. Cu Luftwaffe (armata lui Goering) înfrântă, invazia fu pe moment evitată și, atât Churchill, cât și presa, profitară cât putură de acest rezultat. Cu toate acestea, toți știau că războiul e departe de a se fi terminat.

În nordul Africii, trupele britanice împinseseră trupele italiene peste granița cu Libia. Acest prim succes major al forțelor terestre era încurajator după dezastrul din Franța. În primăvara lui 1941, atenția tuturor fu atrasă de evenimentele din Atlantic și de acțiunile navei de luptă germane *Bismarck*. Nava britanică *HMS Hood* se scufundase, după care urmă o mare confruntare navală, iar *Bismarck* fu în sfârșit distrusă.

În aceeași perioadă, se căutau voluntari care să plece în Africa, iar Arthur era dornic să se implice. În primă fază, fu refuzat, dar, cum nevoia de soldați creștea mereu, același ofițer care în urmă cu trei săptămâni îl respinsese îi permise până la urmă să plece, cu condiția să nu facă parte din serviciul activ. Se îmbarcă la bordul navei *SS Duchess of Athol* și plecă din docul King George V, din Glasgow. Trupele debarcară de pe *Duchess* și se îmbarcară pe *Stratheden*, împreună cu o parte din soldații canadieni răniți, aliniați în mare număr pe chei. Aceasta fu o ocazie în care norocul îi surâse tânărului din Cheshire și îl făcu să creadă că cineva acolo sus veghează asupra lui. Nava *Duchess of Athol*, pe care se îmbarcaseră restul soldaților canadieni, fu scufundată de un submarin pe când traversa Atlanticul.

Nava *Stratheden* plecă fără escortă spre Halifax, în Noua Scoție, ca să-i transporte pe soldații canadieni răniți.

Nu toți supraviețuiră. Cele mai grave cazuri avură parte de înmormântare pe apă, iar Arthur fu prezent la aproape toate ceremoniile, oficiate întotdeauna de căpitanul French. Când primeau veşti că vreun submarin este în apropiere, sirenele navei chemau oamenii la bărcile de salvare, iar nava adopta deplasarea precaută în zig-zag.

Soldații britanici fură scoşi în pas de marş pe străzile din Halifax, pentru un antrenament fizic absolut necesar. Primirea de care avură parte nu fu una de care să-şi amintească cu drag. Din cauza pierderilor suferite până atunci în război de trupele canadiene, unii oameni proferară injurii şi aruncară cu pietre în ei. Soldații se simțiră umiliți şi furioşi, aşa că se întoarseră bucuroşi înapoi pe navă. Din Halifax merseră până în Cape Town, Africa de Sud, ca să realimenteze înainte de a porni spre Port Said.

După ce ajunseră, Arthur fu cazat în tabăra de corturi din Genifa, în Egipt. Era un vizitator regulat al lăcaşului de cult temporar amenajat în unul dintre corturi. Într-o duminică dimineață, se afla cu preotul la intrarea în capelă, când auziră sunetul inconfundabil al unui bombardier Wellington aflat la ananghie. Se uitară în sus şi priviră neputincioşi cum avionul se învârte de câteva ori, înainte de a se prăbuşi. În câteva minute, ajunseră la locul prăbuşirii, dar nu mai era nimic de făcut. Echipajul şi cinci pasageri îşi pierduseră viața. Trupurile arse şi umflate zăceau lângă avionul doborât.

Din Genifa, Arthur fu transferat la depozitul de provizii al bazei din El Kirche şi, la scurtă vreme după aceea, primi ordin să se mute la depozitul din Tobruk. Datorită experienței sale de şofer-mecanic, procedurile standard au fost ignorate, iar căpitanul lui Arthur îi schimbă calificativul medical în „A2" (serviciu activ). Imediat după aceea,

colonelul îi ordonă să meargă la un garaj din apropiere, ca să repare câteva maşini recuperate. Când se întoarse, camarazii săi plecaseră deja către Tobruk, dar Arthur se consolă la gândul că acum face parte din serviciul activ.

Ştiri legate de evoluţia războiului în restul lumii ajunseră şi la soldaţii din Africa. Cel mai impresionant eveniment se petrecu puţin înainte de Crăciun, când mai mult de 2000 de americani fură ucişi de bombardierele japoneze la baza navală americană Pearl Harbor din Hawaii. Acum, americanii intraseră în război şi aceasta, cel puţin, era o veste bună. În urmă cu câteva luni, ameninţarea unei invadări iminente a Angliei păru să se disipeze, când Hitler îşi redirecţionă în mod dramatic armata către est şi invadă Uniunea Sovietică. Până în septembrie, ajunseră deja la Leningrad (Sankt Petersburg) şi porniră asaltul asupra oraşului. În februarie, căzu Singapore, iar majoritatea ştirilor din prima parte a anului se concentrară asupra războiului din Pacific dintre SUA şi Japonia.

În Genifa, viaţa era destul de bună, având în vedere circumstanţele. Soldaţii puteau să înoate în „Laguna albastră", cum era numită Mediterana, şi disciplina era laxă. Privind către un grup de nou-veniţi, Arthur îl recunoscu pe Jack Hughes, un bun prieten din Northwich. Îi făcu bine să vadă pe cineva de acasă. Cei doi împărţiră acelaşi cort şi avură multe de povestit. La scurt timp după aceea, se alătură companiei un caporal arogant, care nu avea nimic mai bun de făcut decât să adune resturile de hârtie din toate colţurile taberei. Nimeni nu a regretat când a fost transferat.

Câteva zile mai târziu, compania lui Arthur fu detaşată în Ikingee, în Egipt, unde se alătură Companiei 307 (Muniţie) şi împreună fură ataşaţi Regimentului 66

al RASC, cel mai mare de acest tip din Africa. La sosire, una dintre primele persoane cu care se întâlniră fu caporalul arogant din Genifa, acum purtând pe umeri însemnele de sergent.

După ce sosi toată compania, fură mutați în Gambut, lângă Tobruk, oprindu-se pe drum în Fortul Caputso. Le fuseseră alocate 15 camionete vechi Morris Commercial, dar cei 30 de șoferi ai companiei fură duși la garajul din Mena, de unde preluară 30 de camioane noi de trei tone marca Chevrolet, închiriate de la americani. Fiecare camion avea câte două rezervoare de 57 de litri și 15 canistre de 7 litri fixate pe un cadru, sub platformă. Așa că se confruntară cu o complicată operațiune de alimentare, trăgând la sorți pentru a stabili ordinea în care se va distribui combustibilul. Arthur trase paiul cel mai scurt și rămase ultimul. În timp ce aștepta, Jack umplu cu partea lui de combustibil canistrele amândurora. Acest lucru a făcut ca, atunci când îi veni în sfârșit rândul, să mai aibă de umplut doar cele două rezervoare de 57 de litri, ceea ce salvă mult timp. Restul zilei le aparținea, așa că plecară amândoi să vadă piramidele.

În dimineața următoare, porniră înapoi spre Fortul Caputso, dar după vreo trei kilometri camionul lui Arthur începu să dea rateuri. După o scurtă examinare, descoperi că avea carburatorul plin cu apă. În canistrele folosite la umplerea rezervorului fusese apă, așa că pierdu două zile până o scoase pe toată. Rămaseră la Fortul Caputso două săptămâni, timp în care profitară amândoi de zilele libere pentru a vizita împrejurimile. Zona fusese scena unei bătălii la începutul războiului, iar cei doi prieteni scormoniră prin dărâmături, curioși ce ar putea găsi.

Descoperiră o ladă cu două duzini de conserve de vită, pe care o îngropară, pentru situația în care s-ar întoarce în zonă și ar fi în criză de mâncare. Arthur găsi o autoșenilă germană Opal și îi scoase carburatorul, pe care îl montă apoi pe Chevrolet. Deși Opal folosea același pas de șurub ca și producătorul american, avea alezajul mai mare și, drept consecință, consumul camionului lui Arthur ajunse de la 3,7 l/40 km, la 13 l/40 km. În schimb, acum era probabil cel mai rapid camion din deșert, lucru care-i va salva la un moment dat viața.

Capitolul 4

Înaintând în sus spre Tobruk, rolul companiei lui Arthur era să aprovizioneze cu muniție tancurile Diviziei Blindate 7 – aflată sub comanda generalului Sir Claude Auchinleck, comandant suprem în Orientul Mijlociu –, împinsă acum constant înapoi de detașamentele Afrika Korps conduse de Rommel. Pentru armata britanică, ziua răfuielii veni pe 29 mai 1942, când ajunseră pe câmpul de luptă numit complet nepotrivit Knightsbridge [„Podul Cavalerului"].

Cea mai mare parte a bătăliei avu loc într-o vale ca o farfurie alungită, marginile ridicate dând locației un aspect de stadion de fotbal. Comandanții bătăliei și soldații RASC stăteau pe marginea „farfuriei" și priveau cum se desfășoară în valea de sub ochii lor o confruntare unilaterală. Proiectilele de 3 kg ale tancurilor germane Tiger aveau o traiectorie mai lungă decât proiectilele de 1 kg ale tancurilor britanice Matilda, Valentine și Honey, acest lucru transformând lupta într-un spectacol sinistru.

Bătălia ținu doar două ore. Arthur era aproape în lacrimi când bătălia își atinse climaxul sângeros. Soldați

curajoşi ieşeau urlând din blindate, cu hainele arzând; tancurile lor nu se măsurau cu cele ale inamicului. Arthur văzuse zeci de tancuri americane Sherman Grant în garajul de la Mena, dar în acea zi văzu doar două.

În timpul bătăliei, tancurile britanice ridicau un steag gri când rămâneau fără muniţie, după care se retrăgeau rapid în cel mai ferit loc pe care-l puteau găsi. La vederea steagului, un camion RASC primea ordin să pornească spre ei pentru a-i aproviziona. Arthur fusese trimis o dată, iar spre sfârşit, când numărul tancurilor britanice scăzuse dramatic, îi veni din nou rândul.

Unul dintre tancurile fără muniţie primi ordin de la un căpitan din Artileria Regală să nu-şi schimbe poziţia şi să nu se adăpostească. Trei camioane RASC fură trimise înapoi la depozit ca să mai aducă muniţie. Arthur se afla la volanul unuia dintre cele două camioane care încă aveau rezerve. În ciuda faptului că tancul se afla sub foc continuu, căpitanul îi ordonă lui Arthur să intre pe câmpul de luptă. Speriat de moarte, nu avu de ales decât să asculte ordinul.

„Deci, mamă", îşi spuse el, „bănuiesc că asta înseamnă serviciul activ. Ai grijă de mine".

Cu acceleraţia lipită de podea, camionul lui Arthur porni în trombă spre tanc. Opri lângă el şi, aproape instantaneu, un proiectil Tiger trecu direct prin prelata camionului, ratând muniţia cu câţiva centimetri şi lăsând acoperişul vehiculului doar cu cadrul său metalic.

Câteva clipe mai târziu, Arthur se trezi în mijlocul unei scene de un haos şi o panică absolute. Britanicii acceptaseră înfrângerea, iar căpitanul dăduse ordinul de retragere. Două afeturi de tun Indian trecură în viteză pe lângă el, ocupanţii lor făcându-i cu disperare semne să plece naibii de acolo. Căpitanul dispăru, iar Arthur împreună cu un caporal încercară să-l urmeze.

Deodată, un Tiger apăru în stânga şi se aşeză paralel cu ei, la doar 20 de metri distanţă. Cum turela tocmai se îndrepta spre ei, Arthur viră brusc spre dreapta şi conduse cât putu de repede. Se aşteptă să fie spulberat în bucăţi în orice clipă, dar motorul „tunat" îi salvă viaţa. În timp ce tancul rămânea tot mai în spate, Arthur îi mulţumi lui Dumnezeu pentru carburatoarele Opal.

Norocul continuă să-l însoţească: nu mult după aceea, aflându-se la o distanţă de abia 23 de metri în spatele unuia dintre cele patru camioane care se aflau în responsabilitatea lui, unul dintre camarazii lui, un londonez pe nume Fordham, trecu peste o mină de teren. Explozia puternică avu un efect devastator. Arthur ajunse primul la uşa cabinei şi, după câteva sforţări, reuşi să o deschidă. Scena care i se desfăşură înaintea ochilor era îngrozitoare; stomacul prietenului său deschis într-un caleidoscop de sânge şi intestine, iar membrele realmente desprinse de corp.

Întunericul se lăsă. Convoiul care bătea în retragere pierdu mult timp în căutarea drumului către Fortul Caputso. După ce-l găsiră, fură din nou deviaţi de un blocaj al Beretelor Roşii, pentru a recupera ce mai rămăsese din Regimentul South Welsh Borderers şi o divizie de tancuri Indian. Trecură pe lângă un sediu NAAFI [The Navy, Army and Air Force Institutes] abandonat, plin cu ţigări, băutură şi ciocolată. Temându-se că inamicul care venea din urmă va pune mâna pe provizii, căpitanul ordonă ca totul să fie încărcat în camioane. Aceasta se dovedi a fi o greşeală care îi va costa mult.

Reuşiră să recupereze trupele abia la 01.30 dimineaţa, după care porniră să se pună la adăpost. O oră mai târziu, erau prinşi în ambuscadă. Inamicul alesese cu grijă locul atacului. Când ajunseră la o cotitură în drum în formă de

potcoavă, atacul se dezlănțui. Deveni imediat evident că nu există cale de scăpare. O rachetă de semnalizare luminã zona ca în miezul zilei, apoi nemții începură să tragă. Ieșiră cu toții de-a valma din vehicule, încercând să scape cu viață. Arthur înșfăcă valiza și fugi către tufișuri. Se aruncă la pământ, focuri de trasoare se îndreptau spre el incendiind totul în cale. Nisipul sărea sub tirul gloanțelor la câțiva centimetri de fața lui și auzea proiectile fluierând chiar deasupra capului. Tufișul nu-i oferea niciun fel de protecție, era convins că va fi ucis în câteva secunde.

Arthur se gândi că s-a mai aflat odată la un pas de moarte, când a fost cât p-aci să se înece lângă plaja de la Saint Valery, dar atunci nu simțise frica pură și intensă pe care o simțea acum. Din nou, imagini vii cu casa și familia îi trecură prin fața ochilor. În mod ridicol chiar, își aminti de oameni și evenimente la care nu se mai gândise de ani întregi. Îi apărură în minte chipuri ale unor oameni pe care nu mai știa cum îi cheamă, își aminti incidente de când era foarte mic, iar în final văzu chipul mamei sale; va fi în curând alături de fiul ei.

La câțiva metri distanță, un ofițer britanic conducea o companie a diviziei indiene, într-un atac asupra postului unei mitraliere. Dându-le ordine în limba lor, ofițerul porni atacul și fu urmat de curajoșii soldați. Fură seceraţi înainte de a parcurge 20 de metri. Arthur nu mai fusese până atunci martor la un asemenea act nebunesc de curaj.

Deodată, poate din cauza acelui gest nesăbuit, Arthur nu va ști niciodată, tirul de armă încetă. Arthur nu stătu pe gânduri; o luă la fugă împleticindu-se și se aruncă într-un șanț îngust aflat la vreo 30 de metri de drum. Se opri câteva secunde să-și tragă suflul și să se liniștească, după care porni din nou în fugă spre drumul de coastă. Nu încetini și

nu se uită înapoi nicio clipă. Ajungând la niște aflorimente stâncoase, începu să meargă în direcția Egiptului. Prima bătălie de la Tobruk se terminase.

Nu după mult timp, Arthur se întâlni cu un alt soldat care reușise să scape din ambuscadă. Bărbatul fusese alergător de maraton în echipa Nottingham Harriers, dar acum se rănise la picior și abia mai putea să meargă. Arthur rămase cu el și îl ajută, înaintând împreună cât de bine puteau.

În timpul zilei, se puneau la adăpost de soare și de convoaiele și patrulele germane. Valiza pe care o luase din camion nu era a lui, ci a caporalului pe care îl luase de pe drum. Înăuntru găsi o Biblie, care se dovedi un ajutor prețios în încercările care vor urma.

Înaintau în fiecare noapte. Odată, se întâlniră cu un grup de beduini, de la care cumpărară zece ouă de găini pitice. După două săptămâni, ajunseră în orașul Bardiyah, la granița cu Egiptul, aflat la aproximativ 55 de km de locul unde avusese loc ambuscada. Deși, în ciuda antrenamentului său, alergătorul suferea din cauza bășicilor din tălpi, se oferi să dea o raită prin oraș, Arthur aflându-se la capătul puterilor. Parcă lipsi un veac. Arthur răsuflă ușurat când, în primele ore ale dimineții, se întoarse în sfârșit. Orașul, îi spuse, colcăia de nemți.

Când răsări soarele, porniră spre un *wadi*, valea secată a unui curs de apă, unde erau multe stânci după care se puteau adăposti. Când se apropiară, șase soldați germani ieșiră din spatele unei stânci cu puștile îndreptate spre ei. Unul dintre ei vorbi în engleză.

– Bună dimineața, domnilor, spuse el zâmbind. V-am tot urmărit de ceva vreme.

Fură escortați în Bardiyah și puși laolaltă cu alte mii de soldați britanici capturați. În scurt timp, aflară că

Tobruk căzuse pe 21 iunie și că aproape 30 000 de soldați ai trupelor aliate fuseseră luați prizonieri. Fură obligați să se dezbrace și să se spele în mare. În ciuda dezamăgirii de a fi capturat, Arthur nu se mai simțise de multă vreme atât de revigorat.

Pe când se spălau, Arthur fu abordat de un tânăr galez, care îi sugeră să evadeze înotând până la următorul golf. Distanța era descurajatoare, dar Arthur avea încredere în abilitățile lui de înotător, așa că fu îndată de acord. Abia parcurseră 20 de metri, când nemții începură să tragă. Întrucât gloanțele cădeau periculos de aproape, se opriră imediat și ridicară mâinile în aer. Când se apropiară de mal, fură înconjurați de mulți dintre compatrioții lor, astfel încât gărzilor germane le fu imposibil să-i identifice pe cei doi care-și riscaseră viața pentru libertate.

A doua zi, au fost duși la As-Sallum, la aproximativ 20 de km peste graniță, într-o vale enormă, ideală pentru supravegherea miilor de prizonieri. Arme erau montate pe porțiunile înalte de teren, iar soldații se antrenau supraveghindu-i pe prizonieri. Aici li se adresă Rommel, „Vulpea Deșertului", de pe bancheta din spate a mașinii sale. Le vorbi în cinci limbi diferite, iar un soldat îl întrebă câte limbi știe.

– Treisprezece, a replicat el.

Ridicând capul, vorbi cât de tare putu, adresându-se tuturor celor care erau destul de aproape ca să-l audă.

– Ați luptat vitejește pentru țara voastră, domnilor, dar pentru voi lupta s-a terminat. Veți fi duși în Germania pentru restul războiului. Aveți întrebări?

– Mâncare! strigară câțiva zeci dintre soldații care stăteau în fața lui.

Bucătăriile mobile germane erau excelente și, așa cum a promis Rommel, soldații fură bine hrăniți cu orez

și cornișoni. Ziua următoare, porniră într-un marș de 480 km prin Libia spre Benghazi, un important port din golful mediteraneean Sirte. Cei mai mulți își luară cu ei hainele groase, care, deși erau o povară îngrozitoare în timpul arșiței de peste zi, erau absolut necesare pentru a te feri de frigul pătrunzător din timpul nopții.

Lungul șir al prizonierilor care se întindea cât vedeai cu ochii era o priveliște impresionantă și în același timp deprimantă. Această traversare umilitoare dură trei săptămâni, iar când ajunseră în Benghazi, o mare parte a soldaților muriseră și fuseseră abandonați în deșert. Intrară în oraș în timpul unei furtuni și dormiră printre pietrele funerare din cimitirul orașului.

Rămaseră în Benghazi două zile. În loc să fie trimiși în Germania, cum li se spusese, fură predați celorlalți aliați ai Axei și îmbarcați în nave care plecau spre portul italian Brindisi, trecând prin strâmtoarea Otranto și de-a lungul coastei Mării Adriatice. Soldații, majoritatea suferind de diverse boli tropicale printre care și dizenterie, fură îmbarcați pe două cargoboturi mizerabile. Aliații sud-africani și indieni fură îmbarcați pe o navă mai veche, chiar și mai degradată și mai ruginită decât celelalte. Stăteau înghesuiți precum sardinele și erau nevoiți să urineze în locul în care se aflau.

După o oră de la plecare se auzi o explozie puternică. Panica îi cuprinse pe toți, în timp ce se luptau să urce pe cele două scări metalice care duceau de la cală pe punte. Cei care aveau ghinionul să ajungă în vârful scărilor erau imediat îmbrânciți înapoi de patul puștii unui gardian italian. Apoi, ajunse la ei știrea că explozia se auzise de la nava pe care se aflau sud-africanii și indienii, care fusese lovită de o torpilă. Toți cei aflați la bord își pierdură viața,

nu se făcu niciun efort de salvare a supraviețuitorilor. A fi închiși în măruntaiele navei, cu un submarin ucigaș în apropiere, fu un test greu de trecut pentru nervii deja întinși la maximum, dar pericolul trecu.

În Brindisi, aruncară ancora la aproximativ un kilometru de chei, iar prizonierii fură transportați pe barje supraaglomerate, trase de feribot. Arthur văzu cum mai mulți prizonieri sunt împinși cu cruzime în mare, fără niciun motiv. Strigătele celor care nu reușiră să înoate până la țărm fură ignorate, iar câțiva muriră. Deși fusese prezent la două bătălii, acum fu prima dată când asista la un act de cruzime inutil.

Din Brindisi îi duseră în Capua, la 500 km distanță, aproape de Mediterana, și la 30 km nord de Napoli. Dormiră în paturi suprapuse din lemn, pline cu gândaci. Primeau de mâncare câte o bucată mică de brânză și o felie de pâine pe zi. După două săptămâni în Capua, fură mutați la 160 km spre nord, în Farasabrina, lângă Roma. Patru mii de prizonieri de război erau ținuți în corturi mari, în care încăpeau câte o sută de oameni. Deși moralul soldaților britanici era la pământ, reușeau totuși să se distreze în fiecare dimineață pe seama gardienilor italieni. Când se făcea prezența, unii dintre ei se ascundeau și reapăreau la repetarea numărătorii. Astfel, gardienii nu obțineau niciodată același rezultat și operațiunea dura ore întregi.

Primeau de mâncare câte un polonic de supă și, din când în când, o chiflă. În rarele ocazii în care sosea mâncare de la Crucea Roșie, un pachet era împărțit la zece oameni. Atunci, foloseau cutiile ca să prindă rândunele, suplimentându-și astfel dieta sărăcăcioasă. Farasabrina era un lagăr dur, în care cumplita penurie alimentară nu era singura dovadă a condițiilor inumane. Într-o zi, Arthur și cei trei

camarazi ai săi treceau agale pe lângă un cort, când deodată un medic neozeelandez scoase capul afară și îi chemă să-l ajute urgent. Pe o masa de operații improvizată stătea întins Terry Gorman, suferind din cauza unui furuncul pe gât. Ofițerul nu avea nici anestezie, nici instrumente medicale. După ce pacientul fu amețit cu alcool, doi bărbați îi imobilizară umerii, iar Arthur și încă un camarad îl apucară fiecare de câte un picior, apoi începu „operația". Ce nu știa Arthur era că tânărul din Regimentul Green Howards avea să supraviețuiască acelei crude intervenții și războiului, decedând în anul 1997.

Caporalul Guscot, pe care Arthur îl știa de ceva vreme, îl abordă ca pe o persoană în care putea avea încredere pentru a lua parte la o tentativă de evadare. Conform planului, doar trei dintre cei patru puteau să evadeze, așa că traseră la sorți. Arthur trase un doi, o carte mică, și fu cel care rămase în urmă. Cei trei se ascunseră în cuferele pentru ceai care veniseră cu pachetele de mâncare din Canada, iar Arthur fu însărcinat să stea de pază în timp ce cuferele erau scoase afară. După terminarea războiului, Arthur se întâlni în Hastings cu unul dintre cei trei care evadaseră. „Morcoveață", cum îl știa, îi povesti cum, după ce scăpaseră din lagăr, merseseră până într-un mic port de lângă Roma și se dăduseră drept pescari pe un trauler care pleca spre insulele grecești. De acolo până acasă nu mai fu decât un pas. Cei trei primiră câte o medalie Oak Leaf pentru strădaniile lor, decorație de care el nu avu parte din cauza unei trageri la sorți. Ghinionul său, însă, va avea consecințe mult mai grave de atât.

Arthur petrecu șase luni în Farasabrina, după care, în prima parte a anului 1943, prizonierii fură împărțiți și trimiși în lagăre permanente. I se ceru fiecăruia să scrie

într-un formular oficial ce abilități are, iar Arthur trecu „hoț". Când grupurile fură făcute, descoperi că sarcasmul său îl plasase alături de alți 25 de glumeți, care trataseră formularul cu același respect. Vor călători împreună către noul lagăr, oricare va fi acela.

Prima parte a călătoriei îi duse în Florența, la 240 de km spre nord, într-un lagăr complet diferit de Farasabrina. Aici, prizonierii britanici erau bine înregimentați, iar disciplina era respectată. Adunările de dimineață treceau fără incidente. „Rebelilor" nou-sosiți li se părea că cei de aici își acceptaseră soarta. Făceau parte din armata originară a lui Wavell și se aflau în acest loc de aproape doi ani. Metoda lor de „a nu deranja" părea să funcționeze, întrucât standardele de mâncare și igienă erau înalte pentru un lagăr. Nou-veniții rămaseră fideli principiului necooperării și în timpul acestei halte în Florența. Pentru ei războiul nu se terminase.

De acolo, trecură granița în Austria, în drum spre Innsbruck. Cei 25 de rebeli fură transportați în același vagon de tren și un plan de evadare începu să se înfiripeze. Scândurile podelei erau putrede și se rupeau repede. Ideea era să aștepte până când trenul încetinea pe una dintre numeroasele porțiuni de deal și, unul câte unul, urmau să sară prin gaura din podea și să aștepte ca trenul să treacă peste ei.

Planul eșuă când cei din vagonul alăturat au dat foc la niște paie. La sosirea în Innsbruck, nemții percheziționară vagoanele și descoperiră gaura. Cu toate acestea, ar fi fost puține șanse ca planul să reușească. Când fură dați jos și puși într-un loc unde puteau fi cu ușurință supravegheați și bătuți, văzură că deasupra trenului erau plasați mulți gardieni. Ar fi fost cu ușurință văzuți.

Trenul plecă fără ei. Recalcitranții ajunseră la o carieră de piatră din apropiere, unde fură puși timp de o

săptămână la muncă silnică sub supravegherea soldaților SS. După ce își ispășiră pedeapsa, urcară într-un tren cu destinația Lamsdorf, un lagăr de tranzit imens pentru prizonierii de război. Aici, nou-veniții erau despăduchiați și rași în cap. De asemenea, erau fotografiați și își primeau numerele de prizonieri de război. Numărul lui Arthur era 221925, imprimat pe ambele părți ale unui disc metalic perforat în centru.

De aici, unii fură trimiși la minele de grafit din Austria, iar alții la ferme și fabrici. Grupul lui Arthur merse la o mină de cărbune din Poznan. Ca peste tot, grupul avea propriul „avocat al barăcii". Acesta era cel care venise cu ideea evadării fără succes din tren. De la vizita la carieră, se ținuse în umbră, dar acum începea să prindă iar curaj.

– Convenția de la Geneva interzice cu desăvârșire obligarea prizonierilor de a ajuta inamicul în eforturile de a câștiga războiul, le spuse el. A lucra într-o mină de cărbune înseamnă exact acest lucru! Nu vom coborî în acea mină!

Refuzul de a munci atrase după sine bătăi severe cu patul puștilor și cu cizmele. Alte consecințe fură înfometarea timp de 24 de ore și un nou transfer.

În est, nemții pierduseră o jumătate de milion de soldați în gerul iernii sovietice, iar în Africa de Nord armata a 8-a a Marii Britanii luase Tripoli și Tunisia. În Africa de Nord, la începutul lunii mai 1943, războiul fusese câștigat. De la începutul conflictului, Arthur trecuse prin multe lucruri care îl aduseră în acest punct, iar acum soarta îi era pecetluită. Evenimentele din următorii doi ani îl vor marca pentru totdeauna. Într-o dimineață devreme, rebelii fură din nou înghesuiți într-un vagon de tren și duși spre sud; 24 de ore mai târziu, parcurseseră 320 km, până într-un mic oraș aflat la 50 km vest de Cracovia. Chiar

dacă ar fi aflat unde se găsesc, numele localității nu le-ar fi spus nimic.

Omenirea încă nu aflase de Auschwitz. Pentru soldatul Arthur Dodd, numărul 182469 din Royal Army Service Corps, porțile spre Iad urmau să se deschidă.

Capitolul 5

Partea centrală a lagărului de concentrare de la Auschwitz era împărțită în trei secțiuni. În prima secțiune se afla închisoarea bărbaților. Acolo erau ținuți evreii, comuniștii și alți „indezirabili". Secțiunea doi, spre est, se numea Birkenau [*birken,* „mesteceni"], după numărul mare de mesteceni din micul sat care fusese ras de pe fața pământului de nemți la începutul construcției lagărului. Aceasta a fost închisoarea femeilor și, totodată, partea în care se aflau camerele de gazare și crematoriul. Secțiunea trei era cea mai mică, numită Monowitz. Aici au fost ținuți Arthur și alți prizonieri de război britanici.

În jurul părții centrale se aflau 39 de lagăre de muncă. Prizonierii munceau în diverse fabrici, producând arme, componente pentru mașini și substanțe chimice, sau în mine, ferme și pe plantații. În total, întregul complex se întindea pe o suprafață de aproape 40 km^2 și, conform dovezilor prezentate în procesul de la Nürnberg, adăpostea constant circa 140000 de prizonieri. Arthur fu trimis la construcția fabricii Buna, destinată producerii benzenului

şi a cauciucului sintetic. Orice gând de a refuza să muncească dispăru imediat. Auschwitz era capăt de drum; aici, dacă nu cooperai, erai împuşcat.

Fiecare clădire din cărămidă roşie avea numărul vopsit cu galben pe frontoanele laterale, iar fabrica unde lucra Arthur purta indicativul BAU 38. Mai existau o serie de magazii, într-o secţiune cunoscută în mod ciudat sub numele „Canada", unde erau sortate hainele şi obiectele personale pe care Arthur le văzuse de-a lungul căii ferate. Aici, nimic nu se pierdea: haine, încălţăminte, perii, piepteni, valize, ochelari, periuţe de dinţi, chiar şi proteze dentare, fiecare categorie avea o zonă dedicată de depozitare. Prizonierilor evrei li se scoteau plombele de aur, adăugate la nenumăratele averi ale regimului nazist.

Fiecare lagăr era înconjurat de un şir triplu de sârmă ghimpată, susţinut de stâlpi de beton. Prin sârmă trecea curent de înaltă tensiune, iar la fiecare 40 m erau turnuri din care gardieni cu mitraliere şi reflectoare puternice supravegheau prizonierii de sus.

În spatele acestor fortificaţii impresionante, companii industriale germane de top îşi construiseră fabricile, dintre care I.G. Farben, Krupps şi Siemens-Schuckert erau printre cele mai cunoscute. Unionwerke, una dintre filialele Krupps, avea aici o fabrică de explozibili. După război, s-a descoperit că I.G. Farben&Company fuseseră responsabili pentru producerea gazului Zyklon, folosit la exterminarea evreilor. Compania susţine că Zyklon fusese produs numai ca dezinfectant, dar era clasificat ca *geheimmittel* („confidenţial"), iar componentele principale erau clorul, nitrogenul şi cianura. De fapt, existau două tipuri de Zyklon, depozitat în containere identice: gazul de tip A era un dezinfectant, dar cel de tip B era folosit în camerele de gazare. Deosebit

de dureros pentru prizonierii britanici de la Auschwitz era faptul că multe din boilerele din lagăr erau produse de Babcock & Wilcox, o companie britanică.

Parcursul lui Arthur a fost foarte dur de când fusese capturat în Bardiyah. Când sosiră la Auschwitz, fură duşi în barăcile călduroase şi plăcute din secţiunea E711, aflate la numai 200 m de intrare, în care petrecură prima săptămână. Mai târziu, aveau să descopere că acestea fuseseră special construite pentru organizaţia nazistă Tineretul Hitlerist, creându-le o impresie complet falsă despre ce-i aştepta acolo. Când se instalară în E711, „avocatul barăcii" îşi asumase aproape tot meritul pentru noua situaţie.

– A lucra la fermă este mult mai bine decât în mină, le spuse el. Asta dovedeşte că merită să luptăm pentru drepturile noastre.

Când plecară de acolo, o săptămână mai târziu, şi asistară la bătaia fetei evreice, presimţirea pe care o avură fu un indicator mult mai precis a ceea ce avea să urmeze. De atunci, „avocatul" amuţi.

În prima zi de lucru la fabrica Buna, fură împărţiţi în grupuri supravegheate de câte un civil neamţ şi escortate de câte un gardian. Astfel organizaţi, fură duşi la posturile de lucru. Peste tot puteau fi văzuţi prizonieri îmbrăcaţi în salopete galben cu gri, purtând steaua lui David în piept şi supravegheaţi de o multitudine de gărzi SS. Din când în când, vedeau câte un prizonier evreu întins pe jos, fără suflare. Ulterior, apărea un cărucior tras de alţi evrei. Aceştia luau morţii şi-i duceau în altă parte.

Ce îi tulbură în mod deosebit pe Arthur şi pe prietenii lui fu aparenta normalitate a acestor proceduri. Nimeni nu riposta sau spunea vreun cuvânt de protest. Se părea că prizonierii evrei erau împăcaţi cu soarta lor. Chiar şi fără

a avea nimic de pierdut, se supuneau acestui tratament barbar și inuman.

Grupul lui Arthur fu dus într-o incintă mare, în apropierea unei șine de tren. Înăuntru se găseau vagonete pline cu țevi de diferite lungimi și diametre. Fură puși să descarce vagonetele și li se spuse că aceasta este magazia în care se depozitează majoritatea echipamentului folosit în fabrică.

Era ca o fierărie imensă, plină de supape, unelte, lemne și saci de ciment stivuiți în ordine. Arthur petrecu ziua ca în transă, iar îndeplinirea sarcinilor îi induseră o liniște robotică. În ultimii ani, fusese martor la multe orori, totuși nu era pregătit pentru lucrurile care se desfășurau acum în fața ochilor săi. Chiar din prima zi petrecută în I.G. Farben, sau în „fabrică", cum era numită în mod curent, evreii sau „dungații", numiți astfel cu drag de britanici, colecții de piele și oase în veșminte mizerabile, mulți dintre ei în stadii avansate de malnutriție, îi reduceau la tăcere pe englezii de obicei foarte vocali, cărora nu le venea să-și creadă ochilor. Un grup de astfel de nefericiți muncea într-un câmp din apropiere, când deodată, pe neașteptate, se auzi clar un strigăt în engleza cea mai curată.

– Mă numesc Leon, sunt londonez! Ar trebui să fiu cu voi, băieți, sunt englez!

Văzură apoi cum unul dintre evreii mai solizi este bătut cu cruzime de un *kapo* dungat. În mod evident, acestei nații biciuite îi era interzis să comunice cu muncitori de alte nații. Câteva minute mai târziu, Arthur, tânărul din Cheshire, reuși să atragă atenția viteazului evreu și-i aruncă un pachet cu zece țigări pe care le primise în acea dimineață de la fratele său vitreg. Destinatarul acelei prețioase mărfi de schimb era Leon Greenman, iar celor doi nu le fu sortit să se mai vadă până în secolul XXI, mai precis până

în anul 2001, când se întâlniră la lansarea cărții lui Leon, în Liverpool.

La amiază, fiecare prizonier primi un castron cu supă și o bucată mică de pâine neagră făcută din castane sălbatice și presărată cu ceva care aducea la gust și aspect cu rumegușul. Din câte putură vedea, evreii nu primiră aproape nimic, iar scheletele lor vlăguite erau dovada acelui tratament. Contactul cu prizonierii evrei nu era permis. Aceștia lucrau în vecinătatea grupului lui Arthur și se ocupau cu construcția de magazii și birouri. Puteau fi văzuți amestecând ciment, așezând cărămizi și transportând în roabe diverse materiale de construcții.

Fiecare grup de evrei era supravegheat de un *Kamaradschafts Polizei* (prizonier funcționar), cunoscut sub numele de *kapo*, care îi lovea pe evrei cu picioarele și îi bătea peste ceafă cu bastoanele dacă erau prea lenți sau pur și simplu fără vreun motiv anume. Alți *kapos* aveau bice. Arthur nu putea înțelege demența acestui loc, mulți *kapos*, majoritatea aleși dintre „elementele criminale" ale lagărului (prizonieri politici sau criminali), purtând de asemenea steaua lui David în piept. Aceștia erau, bineînțeles, atent monitorizați și orice *kapo* care nu-i agresa pe prizonierii evrei cu entuziasmul și veninul unui ofițer SS se trezea imediat eliberat din funcție. A vedea un evreu tratând în acest mod pe un alt evreu era distractiv pentru cei din SS.

Ziua de lucru se termină la ora 17.00, iar prizonierii englezi fură duși înapoi în E711. Încercau să se împace cu ce văzuseră peste zi, așa că nu prea vorbeau unii cu ceilalți. Întinși în paturile suprapuse, puțini reușiră să doarmă în noaptea aceea. Liniștea era întreruptă doar de câte un oftat. Încă din acele prime zile, Arthur se gândi că el și prietenii lui vor sfârși aici. Nu credea că cei din SS îi

vor lăsa în viață, după ce văzuseră ce se întâmplă acolo. Stătea întins în liniște și se gândea la cei de acasă, sigur că nu se va mai întoarce acolo niciodată. În acel moment, Arthur și camarazii săi nu ar fi putut ghici niciodată cât de meticuloși puteau fi nemții în aplicarea „Soluției finale".

Ofițerii SS erau obsedați de exterminarea evreilor, considerând că viața acestora este complet inutilă. În timp ce I.G. Farber oferea conducerii SS echivalentul a 90 de *pence* pe zi pentru fiecare muncitor, aceștia la rândul lor rezervau doar șase *pence* pe zi din această sumă meschină pentru a ține în viață fiecare sclav.

Se dovedi că Zyklon B era cel mai eficient exterminator, atât al paraziților, cât și al evreilor. Gazul fu folosit prima dată la Auschwitz în 4 mai 1942. Primul loc ales pentru camerele de gazare se afla prea la vedere, așa că ulterior au ales o altă locație, într-o zonă împădurită. Noua locație fusese construită în vecinătatea a două vechi căsuțe țărănești, vopsite cu var și acoperite cu stuf. Primul centru de acest gen deveni operativ în martie 1943, chiar în luna în care Arthur Dodd sosi la Auschwitz. Arthur află foarte repede despre gazări, din discuțiile șușotite cu evreii care lucrau lângă el.

Următoarea direcție în care cei din SS căutară să îmbunătățească eficiența economică fu aceea a scurtării timpului de ardere a cadavrelor. În acest scop, în 1943, tehnicieni de la Topf&Sons, compania germană care fabricase și instalase cuptoarele, măsurară combustibilitatea cadavrelor și a diferitelor tipuri de cocs. Au ajuns la concluzia că cel mai eficient cuptor era unul alimentat cu cadavrele unui adult bine hrănit, al unui copil și al unui adult sfrijit, redus la piele și os prin înfometare și muncă silnică. Odată ce lua foc, această combinație de trupuri

continua să ardă fără a mai necesita cantități suplimentare de cocs prețios.

Sergentul major Otto Moll, din SS, responsabil cu toate crematoriile, continua neostenit să aplice fanatic propriile metode macabre de economisire. În gropile de lângă crematorii avea sclavi care săpau canale de scurgere, astfel încât grăsimea din trupurile care ardeau să poată fi colectată în tăvi. Grăsimea era ulterior turnată înapoi în foc, pentru a-l înteți și a evita consumarea proviziilor prețioase de cocs ale celui de-al Treilea Reich.

Următoarele două săptămâni trecură cam la fel. Deși erau zilnic martori la tratamentul inuman la care erau supuși evreii, singurele răni suferite de englezi erau fracturile provocate de lipsa calciului din dietă. De a doua zi, mâncarea bună dispăru și nu mai primiră aproape nimic, în afară supei de cartofi și a pâinii negre. Erau destul de mulțumiți de cazare, dar, la începutul celei de-a treia săptămâni, fură mutați.

Noua lor casă fu lagărul E715 din secțiunea cunoscută sub numele de Monowitz, care se afla mult mai aproape de fabrica de cauciuc sintetic și în care stătuseră până atunci prizonierii ruși. Aceștia din urmă fuseseră munciți până la moarte, cu excepția ultimilor optzeci, cei mai rezistenți dintre ei, care fură gazați pentru a face loc mult mai competenților prizonieri englezi. Obținuseră această informație de la un polonez care le povesti cum ultimii ruși au fost mânați precum vitele într-unul dintre adăposturile subterane antiaeriene. Rampele înclinate fuseseră închise la ambele ieșiri cu uși de fier încuiate pe dinafară. Prin gurile de aerisire introduseseră mai apoi tablete de Zyklon B, așa cum erau folosite și în camerele de gazare de la Birkenau, și astfel problema spațiului fusese rezolvată.

Ofițerul superior al Wehrmachtului însărcinat cu secțiunea Monowitz se numea Feldwebel Messer, al cărui rang era echivalent cu cel al unui sergent major. Ca și ceilalți ofițeri germani, era un om deștept și meticulos, în jur de 30 de ani, și, din experiența lui Arthur, corect și imparțial. Când fură transferați în secțiunea lui, profită de ocazie și-i despărți pe cei 25 de englezi rebeli. Băieții, încercând să vadă partea bună în orice situație, o luară ca pe un compliment adus stilului lor necooperant și perturbator. Fură cazați în 25 de barăci diferite și distribuiți în 25 de locuri de muncă diferite.

Chiar și judecând după standardele aproape inexistente de igienă de la Auschwitz, lagărul E715 era o gaură infectă. Latrina era un cub săpat în pământ cu latura de 3 metri, aflat chiar lângă baraca lui Arthur. Peste groapă erau așezate scânduri în care fuseseră tăiate găuri circulare, unde oamenii puteau să-și facă treburile, iar de jur împrejur era trecută o foaie de metal ondulată care oferea o oarecare intimitate.

În ciuda eforturilor de a curăța barăcile, acestea erau în mod constant pline de păduchi. Prima masă a lui Arthur în noua locație fu un tip de pește care părea să fi fost odată hering. Puțea, așa că refuză să-l mănânce, convins că, dacă ar fi luat chiar și o singură înghițitură, ar fi regretat mai târziu. Celor care au gustat li se făcu rău aproape imediat. Din fericire, pachetele cu mâncare de la Crucea Roșie încă ajungeau la prizonieri. Fără ele, niciunul nu ar fi supraviețuit prea multă vreme.

Evreii erau zilnic bătuți, gazați și arși. Pentru mulți dintre ei, moartea venea ca o eliberare. Mirosul constant de păr și carne arse era dezgustător, miros cu care Arthur și ceilalți prizonieri nu se putură obișnui niciodată. Imensele coșuri de fum din cărămidă roșie care se îngustau în partea

de sus se înălțau peste clădirile de câte două etaje și erau vizibile din aproape toate colțurile lagărului. Numai când vântul își schimba direcția mai puteau scăpa de mirosul îngrozitor, care le amintea constant de atrocitățile care se petreceau în jur. Majoritatea evreilor erau gazați la o oră după sosirea în lagăr, iar cenușa era aruncată în râul Vistula, cel mai mare dintre cele trei râuri din vecinătatea lagărului.

O vreme, Arthur săpă șanțuri și întinse țevi pentru noua fabrică de cauciuc sintetic. Apoi, a fost trimis la îndoirea țevilor alături de Charlie Piddock, un sudor care lucrase înainte de război la Metro Vicks. Grupul lor era format din doi tineri polonezi, trei sudorițe ucrainene adolescente și o fată din Mongolia. Unul dintre polonezi era un bărbat chipeș și de treabă pe nume Stacha, dar celălalt era cunoscut ca fiind un *falsche Deutsche*, „neamț fals", un om neplăcut care se vânduse germanilor, acționând ca spion și informator. Într-o oarecare măsură, Stacha era băgat în aceeași oală, așa că nimic nu se vorbea în prezența lor. Ambii polonezi erau din orașul din apropiere, Oswiecim, și nu prea se speteau cu munca. Cel mai sigur era să presupună că se aflau acolo pentru a monitoriza și a sabota acțiunile prizonierilor de război englezi.

Șeful de echipă era un neamț obsedat de muncă și foarte atent la detalii, însoțit de obicei de două gărzi ale Wehrmachtului. Își petreceau zilele în cabina din spatele fabricii, unde serveau împreună supa de la prânz. Aveau loc, de asemenea, frecvente vizite ale ofițerilor SS, care își loveau cu bicele cizmele înalte și strigau la *kapos* să stoarcă cât mai multă energie de la evrei. Dacă vreunul nu se străduia suficient, banderola de pe braț i se lua și era trimis înapoi la muncă. Odată retras statutul de *kapo*, rămâneau complet fără prieteni în lagăr și puțini supraviețuiau.

Arthur Dodd învăță meșteșugul îndoirii țevilor de la sârguinciosul inginer neamț, el însuși soldat în Primul Război Mondial. În prima zi în care Arthur se trezi complet nesupravegheat la locul lui de muncă, se întâmplă un incident care mări convingerea că Auschwitz era într-adevăr Iadul pe pământ. Văzu un evreu traversând o șină din apropiere și, în timp ce se uita la silueta singuratică, acest membru al celei mai opresate rase din lume se prăbuși la pământ, ca și cum s-ar fi împiedicat de un obstacol. După ce verifică mai întâi dacă se află cineva în apropiere, merse să vadă dacă poate fi de ajutor. Soldații SS nu aveau să mai stoarcă niciun pic de energie de la acea sfrijită carcasă umană, pentru că evreul era mort.

Hotărât să mute cadavrul în ciuda riscului, Arthur ridică cu o smucitură bruscă grămăjoara de piele și oase acoperite cu cârpe și fu cât p-aci să cadă din picioare, atât de ușoare erau rămășițele. Acesta a fost în mod deosebit un moment tulburător pentru Arthur, având impresia că poate simți fiecare os din trupul bărbatului. Așeză cu grijă corpul pe podeaua unei barăci din apropiere, a cărei ușă rămăsese deschisă. Avu mare noroc că niciun *goon* („nazist") nu era prin preajmă. Întrucât simțise la propriu mizeria abjectă a locului, aceasta se dovedi a fi cea mai chinuitoare experiență din viața lui.

Lui Arthur îi era imposibil să calculeze câți evrei dispăruseră, dar în fiecare zi soseau alte câteva mii din toată Europa de Est și, cu toate astea, numărul prizonierilor nu părea să crească. Trenurile soseau, iar coșurile crematoriului continuau să-și arunce zilnic fumul ucigaș spre cer. Pentru observatorii britanici ai acestui grotesc spectacol, evreii nu aveau de ce să-și mai pună întrebări legate de viață și de moarte ori dacă le era dat să ajungă în Rai sau Iad. Momentul lor era acum, iar locul era Iadul.

Capitolul 6

Existau două metode de comerț în Auschwitz, unul care utiliza marca *lager* („lagăr") și trocul, cel din urmă fiind de departe cel mai folosit. Gardienii și muncitorii care veneau din oraș primeau șpagă pentru a aduce bunuri altfel indisponibile. Pachetele de mâncare de la Crucea Roșie reprezentau totuși principala sursă de troc. Cele mai căutate erau săpunul, cafeaua, țigările, ciocolata și hainele. Acest sistem le dădea prizonierilor un sens de a fi.

Din cauza lipsei lor și a riscului mare de a fi prins, hainele erau cea mai prețioasă marfă, iar din acest punct de vedere artileriștii și inginerii aveau un avantaj evident. Atât unii, cât și ceilalți primeau provizii în mod regulat de la asociațiile lor, iar Arthur era adesea invidios din cauza lucrurilor pe care le primeau. El primise o singură dată la Auschwitz un pachet cu haine, ajuns la el murdar și rupt, conținând o cămașă, un prosop și o șosetă. Fusese trimis de sora lui, care adăugase și o pipă Peterson cu căpăcel de argint. Tutunul de pipă era imposibil de găsit în lagăr, așa că, pentru a se bucura cât mai mult de ea, usca meticulos toate frunzele de ceai folosite pe care le putea găsi.

Alcoolul îi oferea o destindere temporară. Singura băutură disponibilă era numită cu indulgență șnaps, fiind de fapt alcool metilic. Era un amestec letal, iar cei care îl consumau își pierdeau mințile, înainte de a cădea pradă unei morți lente și dureroase. În tot lagărul existau avertismente scrise legate de toxicitatea lui. Dar unde există cerere, există și negoț, iar unii dintre cei mai duri dintre ei găseau alinare și evadare permanentă în acest fel.

Arthur câștiga trei mărci *lager* pe săptămână, cu care nu putea să cumpere mare lucru în lagăr și absolut nimic în afara lui. Hârtia aceea ieftină purta înscrisul *lagergeld*[3], obligatoriul simbol al vulturului și un număr care indica valoarea. În lagăr, puteai cumpăra o supă gri, fără gust, niște țigări care arătau dubios, un surogat de cafea și lame de ras. În mod curios, nemții țineau ca prizonierii să fie mereu bărbieriți, iar Arthur bănuia că era pentru fotografiile de propagandă. El și prietenii lui se bărbiereau constant, dar refuzau să se lase fotografiați.

Să adopți o poziție fermă în fața autorităților germane nu ajuta la nimic, dar făcea bine la moral. Caporalul Jim Purdy era însărcinat cu baraca lui Arthur și avea mereu grijă de moralul oamenilor. De câte ori unul dintre ei capota, toți erau afectați. Un soldat din Regimentul Welsh Borderers devenise tot mai instabil.

– Împușcați-mă! le striga nemților. Hai, împușcați-mă!

Gardienii îl cunoșteau deja și devenise pentru ei o sursă constantă de amuzament. Îl împingeau de la unul la altul cu patul puștilor, cu încrederea și aroganța celor convinși de invincibilitatea celui de-al Treilea Reich.

Alan Blades era un tânăr din East Dereham, Norfolk, înalt și slab, cu ochelari de vedere cu ramă de inox. Spre

[3] De la *lager*, „lagăr", și *geld*, „bani". (n.tr.)

deosebire de galez, Alan vorbea singur, evadând într-o lume numai a lui pentru a scăpa de ororile din jur. Fusese luat prizonier la Dunkirk la începutul războiului şi trecuse o lungă perioadă de timp prin multe greutăţi. Treptat, se retrăsese tot mai mult în sine.

Jim Purdy făcea tot posibilul pentru a apăra interesele oamenilor lui. Ca ofiţer responsabil, Jim nu era obligat să muncească în fiecare zi şi îi dădea lui Alan numai sarcini uşoare. Astfel putea să stea cu ochii pe el în timpul zilei, iar Arthur făcea acelaşi lucru în timpul nopţii. Absenteismul era permis doar în procent de 4%, indiferent de starea de sănătate a oamenilor, iar faptul că niciunul dintre camarazii lui Alan nu cârti din cauza tratamentului special de care acesta beneficia era deplin grăitor pentru fibra lor morală.

Un alt prizonier din E715 era Clatterbridge. Înalt şi agil, era cunoscut de toţi ca fiind un maniac religios. Era devotat cuvântului lui Dumnezeu, dar vedea totul în alb şi negru. Drept urmare, susţinea că toţi nemţii, bărbaţi, femei şi copii, ar trebui raşi de pe faţa pământului. Adesea, declama aceste lucruri în faţa gardienilor, fiind de multe ori în pericolul de a fi împuşcat.

În rândul oamenilor erau manifeste mai multe grade de instabilitate, lucru evident în diferite feluri. Într-o noapte, după ce se culcaseră, unul dintre ei se ridică din pat, ieşi din baracă şi porni direct spre sârma ghimpată. Avea un singur gând, şi anume să se strecoare încet pe sub gard şi să plece. Auziră cu toţii strigătele şi zgomotele armelor. Din câte aflară a doua zi dimineaţă, se pare că le dăduse de furcă gardienilor. Când se porniră împuşcăturile, fugi către clădirea cu duşuri şi se ascunse în pod. Rămase acolo până când gărzile sparseră uşa şi începură să

trage cu mitralierele în tavan. Când începu să curgă sânge, au ştiut că şi-au atins ţinta.

O sursă neaşteptată de nelinişte şi anxietate erau scrisorile de acasă. Era puţin probabil ca soţiile şi iubitele să bănuiască ce necazuri provocau uneori misivele lor, dar adevărul este că de cele mai multe ori erau suficiente pentru a-i face să cedeze nervos. Cuvintele scrise ale unei femei puteau face mai mult rău decât orice altceva.

Existau câţiva prizonieri analfabeţi în secţiunea lui Arthur, cărora el le citea adesea corespondenţa. Odată, fu abordat de cel mai tânăr dintre ei. Acesta veni spre el fluturând o scrisoare preţioasă, pe care tocmai o primise de acasă. Se retraseră împreună într-un colţ liniştit al barăcii, iar Arthur începu să-i citească domol scrisoarea unui om care abia se însurase înainte de a fi recrutat. La sfârşitul primului paragraf, Arthur se opri brusc. Soţia tânărului tocmai născuse, deşi soţul era plecat de cel puţin trei ani. Arthur fu nevoit să ia repede o decizie. Ce ar trebui să facă? Se prefăcu că se străduieşte să înţeleagă scrisul de mână, când de fapt se lupta cu dilema din faţa lui. Să-i spună adevărul sau să omită ştirile jignitoare şi să-i protejeze măcar temporar bărbatului sentimentele? În mod evident, bietul băiat nu ar fi avut ce să facă, decât să dospească în durerea lui.

Arthur nu reuşi să se hotărască dacă procedează corect sau nu, dar refuză să fie parte din ceea ce băiatul şi-ar fi putut face la auzul acelor veşti. Lăsă deoparte detaliile naşterii şi continuă să citească scrisoarea ca şi cum totul era bine acasă. Apoi, i-o returnă.

– Mulţumesc, Arthur, îi spuse el. Aş vrea să mi-o citeşti şi pe următoarea pe care mi-o va trimite.

Arthur se îndoia că tânărul va mai primi vreodată vreo scrisoare.

Britanicii își asumau un mare risc încercând să le dea prizonierilor evrei orice rest de mâncare pe care reușeau să pună mâna. Oricum, întrucât forțele aeriene britanice și americane începuseră un bombardament susținut asupra orașelor germane, livrările pachetelor cu mâncare de la Crucea Roșie deveniră tot mai rare, prizonierii făcând eforturi mari să rămână în viață. Arthur se gândi la perioada petrecută la Farasabrina, când folosiseră cutii ca să prindă vrăbii. Le împărtăși ideea câtorva camarazi, așa că următoarele zile și le petrecură căutând păsări. Nu văzură niciuna în apropierea lagărului. Mirosul de carne arsă, fumul de la crematoriu sau un al șaselea simț ținea păsările departe.

Arthur era mereu ocupat cu construcția clădirii BAU 38, îndoind țevi și confecționând garnituri, iar șeful de echipă german îi ținea la muncă oricât de mult putea. Deși era convins că nu-și va mai vedea casa niciodată, Arthur căuta în continuare mijloace de a sabota operațiunile nemților. Introducea cu forța pietre în țevi, monta flanșe fără șuruburi, mereu conștient că trebuie să fie foarte atent în jur. Cum toată lumea era în pragul morții prin inaniție, o singură informație obținută de un informator putea fi răsplătită cu rații adiționale de mâncare, așa că nu știai în cine poți avea încredere. Arthur era sigur că destinul îi este pecetluit și că tot ce mai poate face este, chiar și în modul cel mai insignificant, să pună bețe în roate mașinăriei naziste înainte de a muri. Cel mai mic dezechilibru creat îi provoca o satisfacție enormă.

Deși nu erau toți implicați, ajunseseră să participe destul de mulți la activitățile de sabotaj. Odată ce se familiarizară cu materialele care se produceau în gigantul complex I.G. Farben, o mare parte din ei începură să protesteze și să refuze să muncească. Invocară unanim faptul

că tratatul de la Geneva interzice în mod expres ca prizonierii să fie implicați în fabricarea produselor necesare în război. Aleseră câțiva reprezentanți care să-i reprezinte în fața lui Gerhard Ritter, managerul fabricii I.G. Farben. Ca răspuns la petiția lor, nazistul își scoase arma din toc, o puse pe masă și, arătând spre ea, spuse: „Ăsta e tratatul meu de la Geneva." Jim Purdy, liderul barăcii lui Arthur, le transmise că prizonierii care refuză să muncească vor fi deportați în minele de cărbuni.

Războiul continua. De la posturile de radio și de la un evreu german, adunau informații care le provocau mare bucurie. Italienii se predaseră necondiționat la sfârșitul lui septembrie 1943, iar rușii începeau să-i împingă pe nemți din est, recucerind Kievul la începutul lui noiembrie. Deși acest lucru a fost dezvăluit lumii abia după război, acum fu momentul în care Heinrich Himmler își susținu faimosul discurs despre planul de „exterminare a evreilor" și despre „pagina plină de glorie care nu va fi scrisă niciodată".

Arthur petrecuse Crăciunul anterior destul de confortabil la Farasabrina. Festivitățile de la sfârșitul lui 1943, însă, fură sumbre și deprimante. Arthur era sigur că nu mai are mult de trăit. Nu mai avea decât mândria, respectul de sine și o încăpățânare de nezdruncinat de a rezista și a merge mai departe. Nu știa că în Europa lucrurile începuseră să meargă prost pentru Hitler și fanaticii săi. Aliații câștigau teren în fața mașinăriei de război naziste, dar mai avea să treacă mult timp până când Arthur va începe să vadă lumina de la capătul celui mai întunecat dintre tuneluri.

Capitolul 7

În timpul săptămânilor geroase din ianuarie 1944, grupului lui Arthur i se alăturară câțiva evrei supravegheați de un *kapo* extrem de dur, care făcea orice pentru a nu-și pierde privilegiile. Construiau un perete pentru noua fabrică BAU 38 și instalaseră un mixer pentru ciment lângă focul care ardea afară. Unul dintre prizonierii evrei îi atrase atenția lui Arthur. Bărbatul se apropie pe furiș de foc pentru a fura câteva clipe de căldură, dar fu izgonit imediat de *kapo*. După cum arăta, Arthur se gândi că o singură îmbrâncitură de-a supraveghetorului ar fi fost de ajuns ca să-l omoare.

Bărbatul lua cu lopata cărămizi din grămada de afară și le ducea înăuntru, clătinându-se sub greutatea fiecărei încărcături. Avea în picioare o pereche de pantofi subțiri cu tălpile dezlipite și nu avea șosete. Arthur se hotărî să găsească cât mai repede o pereche de șosete pentru el. Primise de curând un mic pachet de la fratele lui vitreg, Franklin, și, pentru douăzeci de țigări, făcu rost de o pereche de șosete noi de lână de la un soldat din Royal

Engineers. A doua zi, ascunse şosetele în haină şi aşteptă momentul prielnic pentru a i le strecura bărbatului.

Tocmai voia să acţioneze, când îl observă cu coada ochiului pe ofiţerul SS pe care-l văzuse bătând-o pe tânăra evreică. Întruchiparea aroganţei teutone, venea spre Arthur lovind cu biciul în cizmele înalte. Arthur îngheţă. Ridică o ţeavă şi se prefăcu că verifică unghiul îndoiturii. Ofiţerul trecu pe lângă el, dar continuă să supravegheze zona încă zece minute. Într-un final, plecă, iar Arthur reuşi să-i dea evreului şosetele. Acesta îi zâmbi cu căldură, dezvelind o dantură înnegrită, cu dinţi lipsă.

În dimineaţa care urmă, Arthur observă că bărbatul nu poartă şosetele şi se apropie repede de el.

– Unde sunt? îl întrebă arătând spre picioarele lui.

Nu vorbea engleză, dar ştia ce îl întreabă. Arătă spre gură, iar Arthur înţelese. Omul schimbase şosetele pe mâncare. Două săptămâni mai târziu, nu veni la muncă dimineaţă şi de atunci nu-l mai văzu niciodată. Nu era nevoie să întrebe ce s-a întâmplat.

În zona în care lucra Arthur, numărul soldaţilor britanici nu depăşea niciodată 400 şi, deoarece absenteismul era permis doar în procent de 4%, nu aveau voie să lipsească din motive medicale mai mult de 16 prizonieri. În lagăr erau doi medici britanici, căpitanul Spencer şi căpitanul McFarland, plus doi infirmieri. Lucrau toţi în *Krankenhaus*, la uşile căruia se formau mereu cozi lungi de oameni care voiau să fie internaţi.

Arthur petrecu două săptămâni în spitalul lagărului, pentru că îşi pierduse vocea şi avea temperatură. Simptomele erau foarte similare cu cele ale tifosului, foarte agresiv în Birkenau şi în secţiunea bărbaţilor din lagărul evreiesc. Fusese tratat de căpitanul Spencer, de căpitanul

McFarland şi de un medic neamţ pe nume Schmidt, care-i extrăsese o substanţă galbenă în timpul unei foarte dureroase puncţii lombare. După mai multe teste de sânge, Arthur fusese diagnosticat cu pneumonie. Nu ar fi supravieţuit fără grija constantă şi atenţia căpitanului Spencer, care îl îngriji şi îi şterse fruntea în fiecare seară, timp de o săptămână.

Printre polonezii care locuiau în Oswiecim şi lucrau în lagăr se numărau şi câţiva partizani care îşi riscau viaţa pentru a sabota operaţiunile naziste. Odată ce le câştigai încrederea, îşi dădeau viaţa pentru tine, dar se răzbunau imediat pe oricine îi trăda, femeie sau bărbat. Arthur fu abordat de unul dintre ei, care-i spuse că aflase că e om de încredere şi se oferi să-i aducă componente radio în schimbul ţigărilor şi a ciocolatei. Arthur se arătă foarte interesat.

În lagăr, începură să se audă zvonuri că Germania pierde războiul, dar era imposibil să distingi între ştirile adevărate şi cele false. Dacă s-ar fi confirmat, efectul pozitiv pe care l-ar fi avut asupra moralului prizonierilor ar fi fost incalculabil. Arthur acceptă oferta. Două nopţi mai târziu, primi preţioasele componente şi se întoarse în E715. Spre groaza lui, când se apropie de baracă văzu că toţi fuseseră temeinic percheziţionaţi, iar printre cei prezenţi se afla şi ofiţerul SS pe care-l întâlnise la prima sosire în fabrică. Acesta îşi făcuse un scop din a-l percheziţiona pe Arthur de câte ori se ivea ocazia, dar până acum nu găsise nimic.

Pentru Arthur, decizia de a-i percheziţiona chiar atunci era o coincidenţă prea mare. Se întrebă dacă nu cumva tânărul polonez fusese ameninţat, pentru a i se întinde o cursă. Poate că discuţia lor fusese observată de anumiţi ochi suspicioşi. Mintea lui Arthur era plină de posibile scenarii,

dar ce conta de fapt era dacă reușea să se sustragă situației în care se afla. Nu avea cui să-i paseze echipamentul și nu putea să-i dea pur și simplu drumul pe jos. Nu avu încotro și se lăsă percheziționat. Obiectele incriminatorii fură găsite, spre satisfacția îngâmfată a ofițerului SS.

Fu scos din lagăr de ofițerul SS și de doi gardieni și, după ce traversară mai multe lagăre, ajunseră la drumul care ducea la intrarea principală. Arthur trecu prin binecunoscuta poartă pe care stătea înscrisă avertizarea de rău augur: *ARBEIT MACHT FREI.*

Principiul „Munca te face liber" era unul drag sufletului nazist. Aplicat sutelor de mii de prizonieri evrei din Auschwitz, bruta realitate era că moartea constituia singura cale spre libertate. În ceea ce-l privea, Arthur nu știa la ce să se aștepte. Ajunsese în partea rezervată evreilor și, din câte știa, niciun alt soldat britanic nu mai fusese acolo până atunci. Cu siguranță, odată intrat, nu mai ieșeai. Auzise totuși destule zvonuri despre vătraie încinse și unghii smulse pentru a fi suficient de îngrijorat.

Fu împins prin ușa unei camere mari, unde un ofițer superior din SS stătea la un birou.

– Domnul Dodd, corect? întrebă cu politețe exagerată și aproape cu accent de Oxford. Luați loc.

Lui Arthur i se umeziră palmele de frică, în timp ce se așeză în fața acestui bărbat impozant.

– Sper că înțelegeți că nu avem timp de pierdut, așa că voi trece direct la subiect. Am o întrebare simplă pentru dumneavoastră, la care aștept un răspuns la fel de simplu, după care veți fi dus înapoi la baracă. Cine v-a dat componentele radio?

Arthur ezită înainte de a răspunde.

– A fost o înscenare. Știți exact cine mi-a dat componentele.

Arthur nu era nici pe departe atât de relaxat cum încerca să pară. Un zâmbet subțire și condescendent apăru pe buzele ofițerului, dar răspunsul lui Arthur fu ignorat și întrebarea repetată. Arthur dădu același răspuns.

– Vă rog, domnule Dodd, nu subestimați gravitatea situației. Gândiți-vă foarte bine înainte de a răspunde din nou. De la cine ați primit componentele radio?

Arthur îl privi pe ofițer direct în ochi. Nu-și făcea iluzii, situația era foarte gravă.

– Știți deja, a insistat el.

Zâmbetul ofițerului dispăru. Făcu un semn cu capul spre gardienii care stăteau în spatele lui Arthur. O lovitură peste ceafă cu patul puștii îl trânti la pământ. Ofițerul și cei doi gardieni începură să-l bată fără milă și, deși își protejă capul și se făcu ghem, nu reuși să evite loviturile. Făcură o pauză, cât să-i pună din nou întrebarea. Același răspuns atrase încă o avalanșă de lovituri.

Era la un pas să leșine, când îl ridicară în picioare și-l târâră afară din cameră. O altă ușă se deschise și fu aruncat într-o celulă întunecoasă, fără ferestre. Stătea întins pe podeaua umedă, era dificil și dureros să respire. Avea vaga senzație că nu este singur în cameră, dar foarte curând căzu într-un somn profund și agitat.

Se trezi când ușa fu deschisă cu putere. Când îl ridicară în picioare, simți că nu va mai rezista încă unei reprize de lovituri. Lumina de afară îl făcu vizibil pe colegul de celulă. Era liderul lagărului, ofițerul britanic Innes, responsabil cu supravegherea prizonierilor de război britanici, a cărui față lovită și umflată îl făcea aproape de nerecunoscut. Se întrebă cât va mai trece până va ajunge și el în aceeași stare.

Fu scos afară și dus către poarta principală. Într-o laterală a curții văzu trei prizonieri evrei atârnând încă, după ce

fuseseră spânzurați pe un eșafod de lemn. În ciuda durerilor fizice, această priveliște înfiorătoare îl cutremură până în străfundul sufletului. Fu împins mai departe, dar în loc să treacă prin porțile principale, se îndreptară spre altă parte a lagărului. Se îndepărtară de sectorul destinat evreilor. Pe drum, nu întâlniră decât gărzi SS însoțiți de câinii lor feroce, care mârâiau agresiv. Nu avea nici cea mai vagă idee unde este dus, nu mai fusese în acea parte a lagărului. Respiră ușurat când ajunse la marginea lagărului britanic și fu lăsat printre chipurile prietenoase din baracă.

Pentru un motiv sau altul, ofițerii din SS hotărâseră că i-au făcut destule. Un infirmier îl bandajă cu o cămașă veche kaki și îl așeză pe pat. Relaxarea îl învălui și, în ciuda durerilor din piept, spate și picioare și a ritmului cardiac alert, înțelese că e norocos să fie în viață. Gândindu-se în urmă, Arthur se întrebă mereu de ce îl cruțaseră naziștii. După o îndelungată reflecție, ajunse la concluzia că gazdele de la I.G. Farben aveau un mare respect pentru priceperea tehnică a britanicilor. Pe scurt, produsele gigantului chimic german erau vitale războiului.

Nu-l mai văzu niciodată pe sergentul major Innes. Află că fusese implicat în operațiunile partizanilor încă de la sosirea la Auschwitz și că fusese turnat de un informator. După aceea, a fost transferat la Lamsdorf, iar Arthur nu află niciodată dacă a scăpat.

Capitolul 8

După doar două zile, Arthur fu scos de pe lista bolnavilor şi se întoarse la muncă. Raţiile de mâncare nu suferiră nicio îmbunătăţire, de fapt se înrăutăţeau constant, pe măsură ce bombardamentele Aliaţilor afectau tot mai mult economia germană. Totuşi, oricât de greu s-ar fi descurcat, ştiau că le este mult mai bine decât colegilor din sectorul evreiesc. În mod frecvent, prizonierii britanici puneau resturi de mâncare în diverse ascunzători, pentru a fi luate de evrei. Nu toţi făceau asta. Câţiva erau de părere că era prea puţin important dacă un evreu murea într-o marţi sau într-o miercuri; tot mureau mai devreme sau mai târziu, deci care mai era sensul prelungirii agoniei? În plus, această activitate atrăgea după sine pedepse de genul celei încasate de Arthur şi mulţi nu erau dispuşi să-şi asume acest risc. Era o chestiune negociată de fiecare om cu propria-i conştiinţă, iar Arthur alesese să facă tot ce îi stătea în putinţă ca să ajute.

Se împrieteni cu o angajată poloneză pe nume Maria Kostka, care îi dădea toate informaţiile pe care le putea

afla de pe front. De la Maria află că, la sfârșitul lui ianuarie 1944, RAF începuse să bombardeze Berlinul. Scria știrile pe bucăți de hârtie, iar Arthur le citea mai târziu colegilor însetați de vești. Maria avea 25 de ani. Născută și crescută în Oswiecim, era o poloneză mândră care îi ura profund pe invadatorii nemți.

La începutul acelui an, auziră primele bombardiere. Prin intermediul iscoadelor, Aliații aflaseră bineînțeles despre industria din zonă și începură să bombardeze secțiuni ale lagărului aflate la o oarecare distanță de cel al britanicilor. În timpul atacurilor, erau mutați în adăposturile antiaeriene, iar Maria le cânta. Avea o voce frumoasă și interpreta balade romantice poloneze de pe vremea când erau liberi. Adesea, cânta cu lacrimile curgându-i pe obraji. Arthur nu înțelegea versurile, dar nu era nevoie. Pasiunea, căldura și frumusețea lor erau evidente.

Mai erau fete care se împrieteniseră cu prizonieri britanici și nu rareori se năștea povești de dragoste. Gradul în care acestea erau premise depindea în totalitate de atitudinea șefului de echipă. Iar unii dintre ei decideau să treacă aceste lucruri cu vederea. Un soldat din Essex căruia i se spunea Micul Negricios se număra printre puținii prizonieri din lagăr mai tineri decât Arthur. Se atașase de o ucraineancă pe nume Natașa, o sudoriță de o frumusețe izbitoare. Erau atât de devotați unul celuilalt, încât au decis să se căsătorească și să se mute împreună în Anglia.

Și Arthur devenise captiv acelei forțe care-i împinge pe oameni unul în brațele celuilalt în circumstanțe adverse. El și Maria profitau de orice ocazie pentru a petrece timp împreună. Una dintre responsabilitățile Mariei era să-i furnizeze echipei lui Arthur flanșele de care aveau nevoie. Așa că le dădea în mod deliberat mai puține, pentru

a-l chema pe Arthur mai des pe la ea. La rândul lui, Arthur stătea cu ochii pe nivelul stocului şi era primul care sugera să suplimenteze.

Duminica era de obicei zi de odihnă şi era petrecută departe de suferinţa greu de privit la care erau supuşi încontinuu vecinii lor bătuţi de soartă. Totuşi, existau şi atunci motive de frustrare, venite cel mai adesea din partea francezilor care se plimbau cu fetele poloneze şi ucrainene pe drumul aflat dincolo de gardul de sârmă de la Monowitz. Majoritatea prizonierilor britanici refuzaseră să semneze un formular de permisie prin care se angajau că nu vor încerca să evadeze dacă li se va permite să iasă nesupravegheaţi din lagăr. Pedeapsa pentru încălcarea acestui privilegiu era atât de aspră, încât foarte puţini se folosiră de această formă de permisie pentru a încerca să evadeze. Unii dintre prizonierii francezi nu avură nicio problemă să semneze declaraţia, fiind astfel recompensaţi cu un grad mai mare de libertate. Când treceau pe lângă gardul de sârmă al lagărului britanic, îi tachinau şi îi ironizau, provocându-le furie şi frustrare.

Într-o duminică, pe când stăteau aproape de gard, Arthur şi câţiva dintre camarazii săi auziră sunetul unei cavalcade de motoare care se apropia. În curând, trecură pe lângă ei mai multe maşini în care se aflau ofiţeri superiori din SS şi, deşi îi venea greu să-şi creadă ochilor, însuşi şeful Gestapo-ului, Heinrich Himmler. Arthur simţi cum îi îngheaţă sângele în vene privind cum trece pe lângă el arhitectul „soluţiei finale".

Munca la construcţie continua. Arthur participa la instalarea boilerelor, care necesita ridicarea unor schele. Un tânăr din Regimentul Royal Engineers poreclit Marele Negricios câştigase respectul celor din lagăr pentru

modul ingenios în care putea să mute boilere de 30 de tone doar cu ajutorul unui troliu şi al unor cilindri de lemn. Alături de doi muncitori polonezi în vârstă de 60 de ani, mută boilerele peste şanţuri şi după colţuri, deplasându-le cu răbdare, metru cu metru, spre destinaţia finală. Era o privelişte demnă de admirat. Înainte de război, fusese angajat la Babcock&Wilcox, aşa că, deşi împrejurimile îi erau străine, cu siguranţă boilerele nu-i erau. Cu mintea lui strălucită de mecanic, devenea complet absorbit de sarcinile pe care le primea, părând să facă faţă mai bine decât alţii colecţiei de orori oferite de Auschwitz.

Alături de Arthur lucra un tânăr vesel din Liverpool pe nume Shaw, fost şofer de camion pentru Pierrepoint. Se înţelegeau bine, împărtăşind adesea poveşti legate de experienţele şi cunoştinţele lor despre vehiculele pentru transportul de mărfuri. Marele Negricios avusese grijă ca instalarea boilerelor să se efectueze fără probleme, iar Arthur şi Shaw aveau sarcina să dezmembreze schela înaltă de 45 de metri ridicată special pentru acea operaţiune. Începură să o dea jos încet şi metodic, dar erau în mod constant presaţi de şeful de echipă german, care vedea în metodele lor pedante o formă mai subtilă de pierdere a timpului. Acesta sări peste etape necesare, economisi timp şi ignoră faptul că întreaga structură era în pericolul de a ajunge la pământ mult mai repede decât se intenţiona.

Inevitabil, schela se prăbuşi cu consecinţe fatale. Cea mai mare parte a structurii căzu peste acoperişul unui atelier electric şi omorî instantaneu 20 de evrei care lucrau înăuntru. Moartea oamenilor conta prea puţin pentru superiorii din SS şi directorii de la I.G. Farben & Company, dar distrugerea atelierului fu luată foarte în serios.

Arthur şi Shaw intrară în fugă în clădirea prăbuşită pentru a oferi alinare şi ajutor răniţilor, dar nu mai putură face mare lucru. În mod normal, soldaţii britanici nu aveau voie să intre în atelier, iar Arthur înţelese acum motivul. Era un complex uriaş cu rânduri întregi de motoare electrice şi o multitudine de socluri pe care era aşezată aparatura electrică. Acesta era, probabil, nervul central al întregului lagăr.

Şeful de echipă urma să fie transferat, fără îndoială, pe frontul rusesc. Cei din SS nu arătau îndurare faţă de cei care greşeau, nici măcar faţă de oamenii lor. Un om vinovat de a fi lucrat cu prea mult zel pentru cauza germană era pe cale să fie recompensat cu o pedeapsă similară cu condamnarea la moarte.

Pe măsură ce trecea anul 1944, prizonierii britanici deveneau tot mai imuni faţă de tratamentul brutal la care erau supuşi evreii. De cele mai multe ori, ofiţerii din SS erau de părere că un evreu nu merită irosirea unui glonţ, fiind un lucru normal să asişti la bătăile cele mai crunte sau să vezi cum un om aflat la un pas de moarte din cauza extenuării fizice e privat de ultimele rămăşiţe vitale prin bătaie. Erau loviţi cu picioarele până când şi ultimul spasm nervos înceta să le anime trupul. Cei care asistau zilnic la acest spectacol de groază îşi gestionau emoţiile cum puteau, dar, într-o măsură sau alta, toţi erau profund traumatizaţi. Unul dintre ei, care la sosirea în lagăr avea părul negru, a albit complet în răstimp de o săptămână.

Nimeni nu se odihnea cu adevărat. Plânsetele şi ţipetele oamenilor chinuiţi, care se auzeau pe tot parcursul nopţii, făceau imposibil să aduni mai mult de două ore de somn profund. Chiar şi atunci când extenuarea totală aducea o temporară relaxare, aceasta era adesea acompaniată de coşmaruri îngrozitoare.

– Noi nu dormim, observă unul dintre ei, demoralizat. Doar îi ținem treji, pe rând, pe toți ceilalți.

În plus, puteau fi oricând treziți și dați jos din pat. Motivul putea fi o percheziție inopinată sau, cel mai adesea, doar amuzamentul gardienilor SS plictisiți. Acest lucru avea efectul de a menține o stare permanentă de stres. Oamenii nu se puteau relaxa niciodată, chinuiți de propriile gânduri și de prezența amenințătoare a gardienilor. Mulți dintre ei pur și simplu înnebuneau, rupându-se de realitate și intrând într-o realitate și mai chinuitoare decât cea pe care o lăsau în urmă. Alții recurgeau la metanol ca la o formă de sinucidere.

În fiecare dimineață, erau treziți la ora 5 de sunetele macabre ale orchestrei evreiești care cânta la intrarea principală, în timp ce nou-veniții erau împărțiți în două grupuri. Un grup era pus la muncă, celălalt era trimis direct la gazare. La ora 6, ușa barăcii era lovită cu piciorul de unul dintre gardienii Wehrmachtului, după care începea aceeași rutină de strigăte și amenințări cotidiene.

– *Heraus! Schnell! Sie arbeiten schwer heute!*

Odată cu strigătele, intra în baracă și mirosul cumplit de la crematoriu, care-i însoțea în fiecare moment al zilei. Nu exista mic dejun, doar țipete, îmbrânciri și intimidări, acestea fiind pregătirea pentru plecarea de la 6.30 către fabrică. Oamenii erau în permanență slăbiți și înfometați, cu oasele împungându-le grotesc pielea subțire și palidă. Îi durea capul aproape încontinuu, iar brațele și picioarele erau sensibilizate de la lovituri și malnutriție. Aflați în pragul disperării, nu găseau prea multe motive pentru a se agăța de viață. Arthur nu spera să mai ajungă vreodată acasă. Își tot repeta că nu vor fi lăsați în viață, ca să nu spună lumii ce au văzut.

În scurta plimbare către locul de muncă, treceau pe lângă cadavrele evreilor omorâți în bătaie chiar în locul în care se prăbușeau când nu mai puteau să muncească. Erau martori la multe dintre aceste bătăi, dar acum știau că, dacă se amestecă, plătesc cu viața. Odată ajunși la locul de muncă, țipetele femeilor și bărbaților nu încetau nicio clipă. Era o tortură constantă.

Tot privindu-i pe acești oameni, Arthur a ajuns să aprecieze destul de corect cât mai avea fiecare de trăit, deși din când în când era surprins de încăpățânarea unora de a rămâne în viață. Cărucioarele cu patru roți și laturi înalte erau împinse prin lagăr de doi sau trei evrei, care adunau trupurile celor de curând împușcați sau ciomăgiți până la moarte. Era nevoie de câte doi ca să ridice aceste carcase scheletice, ei înșiși aflându-se în pragul morții.

Viața lui Arthur Dodd decurgea neschimbată, compusă din teroare, privațiuni, suferință și disperare. Deși iarna se îmblânzea și primăvara lui 1944 se apropia, acestea nu aduceau un plus de confort. Vremea caldă aducea boli și accentua duhoarea cadavrelor intrate în putrefacție până la limita suportabilității. În clipele de solitudine, simțea că este imposibil să simtă mai multă disperare și nefericire.

Dar mai era mult până la final.

Capitolul 9

Sclavii reprezentau o mare parte din forța de muncă de la fabrica Buna: ruși, ucraineni, germani comuniști, țigani și, bineînțeles, evrei din toată Europa erau luați cu forța în serviciul celui de-al Treilea Reich. În timpul muncii silnice, Arthur întâlnise oameni de diferite naționalități și categorii sociale.

Își petrecea majoritatea timpului îndoind țevi la o masă din lemn cu blat de lucru metalic. Cleşti mobili din fier erau fixați în găuri și era depistat gradul de îndoire necesar. Fiecare țeavă era umplută cu nisip, ca să nu se despice. După ce ajungeau în fabrică, lucrau toată dimineața până la ora 12.00, când primeau o masă numită de toți „supă de lături". Un vas de 80 de litri era considerat suficient pentru a hrăni cele câteva sute de oameni care munceau în secțiunea BAU 38 a fabricii. Prizonierii de război erau întotdeauna hrăniți primii, iar ce rămânea mergea la evrei.

Britanicii se luau frecvent la ceartă cu gardienii din SS și din Wehrmacht. Adesea, strigau că se comite un abuz când un evreu era bătut și, deși știau prea bine până

unde pot merge, nu treceau cu vederea actele de brutalitate. De fiecare dată când dezaprobarea devenea excesivă, un gardian își scotea revolverul din toc sau ridica puşca, iar nemulțumiții de obicei se potoleau.

Ziua de lucru se termina la ora 17, când erau duşi înapoi la barăci. Din când în când, erau percheziționați la intrare, aşa cum păţise Arthur când avea la el componentele radio, dar nu ştiau când se poate întâmpla acest lucru. Puteau fi opriți în trei seri consecutive, apoi să nu mai fie percheziționați deloc timp de o săptămână. Nu aveai de unde să ştii.

La 18.30, formau o coadă la intrarea în baracă pentru a-şi primi pâinea şi supa rămasă. Jim Purdy avea grijă ca rațiile mizere să fie împărțite în mod egal. Ocazional, să zicem o dată pe săptămână, Jim împărțea corespondența, iar soldații formau o coadă separată, mai mult sperând decât aşteptând veşti de acasă.

Luminile se stingeau la ora 22 fix în fiecare noapte. Arthur petrecea orele acelea citind din Biblia pe care o luase din Tobruk. Scrisul era extrem de mic, dar Arthur o studia temeinic în fiecare seară, pentru a nu-şi pierde credința. Fiecare prizonier primise un exemplar din Noul Testament, dar puțini îşi băteau capul cu rugăciunile într-un loc care părea uitat de Dumnezeu. Arthur nu ar fi rezistat fără rugăciune. Îşi lua mica Biblie peste tot, ținând-o într-un bandaj elastic.

Când vremea era bună, ieşea afară şi se plimba de-a lungul gardului de sârmă cu camarazii săi. Astfel se întâlneau cu oameni din alte barăci şi schimbau informații şi bârfe. Se spuneau şi glume legate de zona din care proveneau fiecare sau de echipele de fotbal pe care le agreau. Cu toate acestea, momentele de seninătate erau rare.

Sabotajul era o activitate înfloritoare, iar prizonierii povesteau ce pune la cale fiecare. Umplerea țevilor cu moloz și slăbirea piulițelor după trecerea inspecției erau fapte la ordinea zilei. Făceau intenționat calcule greșite când pregăteau cimentul, având grijă ca amestecul să iasă prea greu și să ducă la apariția crăpăturilor în structurile pe care le ridicau. Un electrician polonez conectă rețeaua electrică la sistemul de alimentare cu apă și apoi dispăru. Altul făcu rost de un fluier și provocă nenumărate întreruperi în procesul de lucru, fluierând de fiecare dată când nu-l vedea nimeni. Oamenii făceau tot posibilul ca tot ce ar fi putut să meargă prost chiar să meargă prost.

Prizonierii erau în mod constant supuși abuzului, iar tensiunea creștea tot mai mult. Odată, un gardian din SS dădu buzna în atelier și luă la bătaie un prizonier evreu. După ce îl lovi de mai multe ori cu picioarele și cu pumnii, îl împinse într-un prizonier britanic. Soldatul izbucni și se năpusti asupra gardianului, punându-i pumnul în față.

– Idiot nenorocit! îi strigă, stropindu-l cu salivă în timp ce urla.

Gardianul duse mâna spre armă, dar alți prizonieri intervenir și se interpuseră între el și camaradul lor. În acel moment, absolut orice s-ar fi putut întâmpla, dar până la urmă gardianul puse arma înapoi în toc și se îndepărtă.

Asemenea incidente se încheiau adesea oribil. Pe când se îndreptau spre locul de muncă, un grup de prizonieri trecu pe lângă o tânără care se chinuia cu o oală plină cu supă. Unul dintre soldați, pe nume Campbell, se oferi s-o ajute, dar fu bătut pe umăr aproape imediat de un gardian din SS, care-i spuse să i-l dea înapoi fetei. Soldatul refuză neclintit. Fără să ezite o clipă, gardianul îl împunse cu baioneta. Băiatul păru mort chiar înainte de a se

prăbuşi la pământ, dar până la urmă supravieţui. Nu ştiai niciodată cât poţi să forţezi nota cu un gardian din SS.

Altădată, în bucătărie, un tânăr evreu ridică de pe jos o coajă de cartof şi o mâncă. Fu văzut de o poloneză, o *falsche Deutsche*, care îl lovi şi-l doborî la pământ. Apoi, începu să-l lovească cu orice îi căzu în mână, uciderea tânărului fiind împiedicată de intervenţia câtorva prizonieri britanici.

În general, prizonierii de război ajutau ori de câte ori acest lucru era posibil, deşi de cele mai multe ori nu reuşeau mare lucru. Un soldat fu abordat odată de un tânăr evreu care-i ceru o „bucăţică" de ţigară. I se răspunse vesel că este prea tânăr ca să fumeze, iar băiatul spuse că cere pentru tatăl lui, care era chirurg, şi pentru fratele său mai mare. Când fu întrebat cum de stăpâneşte atât de bine limba engleză, tânărul povesti cum, înainte de război, obişnuia să petreacă şase luni din an în Cromer, lângă Great Yarmouth. Soldatul îi dădu ultima lui ţigară.

Altădată, doi prizonieri merseră la bucătării pentru a lua supa şi mituiră un ajutor de bucătar ca să adauge cifra „1" la „25", număr ce reprezenta raţiile înscrise pe foaia de comandă. Cei zece evrei care lucrau cu ei în ziua aceea devorară surplusul de raţii.

Un prizonier de război scăpă de o bătaie severă amestecându-se repede printre alţi prizonieri după ce-i înfruntase pe gardieni. Mai târziu, primi un bilet de la o tânără ucraineană care îi admirase curajul. Puse să-i fie tradus mesajul: „Ai grijă. Nu deveni o floare de la Auschwitz." Lângă intrarea în perimetrul camerelor de gazare existau câteva enorme paturi de flori. Devenise un obicei ca fiecare evreu să ia cu el o floare pe drumul spre moarte. Acest lucru era cunoscut în lagăr, aşa că mesajul fu înţeles pe deplin de către soldat. Altă întâmplare impresionantă avu loc în ziua în care în lagăr sosi un camion plin cu

evreice. După înfățișarea sănătoasă, era evident că abia fuseseră arestate. Atenția prizonierilor fu imediat atrasă de ele. Femeile cântau în idiș cu voci atât de frumoase, încât soldații amuțiseră. Erau frumoase și curajoase, iar Arthur se luptă cu lacrimile care-i stăteau în gât. Aveau voci de îngeri mânați spre Iad, gândi el.

În ciuda tratamentului de care aveau parte din partea gardienilor, mai ales a celor din SS, nu toți germanii din lagăr erau priviți la fel. Un supervizor din rândurile Wehrmachtului câștigase respectul prizonierilor. Era mai în vârstă decât majoritatea și îi trata pe soldați cu respectul cuvenit unor camarazi. În una dintre zile, tocmai când pleca acasă, în Köln, în permisie, prizonierii îi aduseră un pachet. Știind ce greu o duc germanii de rând, îi făcură cadou două pachete de țigări, două ciocolate și o bucată de săpun. Conștient de câtă nevoie aveau ei înșiși de aceste rații, bărbatul fu copleșit de gest și izbucni în plâns.

În iulie 1944, apărură zvonuri cum că ar fi existat o tentativă de asasinat asupra lui Adolf Hitler. La început, se spunea chiar că ar fi mort, dar nu după mult timp se auzi că de fapt nici măcar nu fusese rănit serios. În august, sosi o personalitate la Auschwitz, însă acest lucru se întâmpla cu mulți ani înainte ca Arthur să fi auzit de ea. În Amsterdam, membrii familiei Frank fuseseră arestați de Gestapo după ce stătuseră ascunși timp de doi ani în podul casei lor. Printre cei trimiși în lagăr se număra și fiica lui Otto Frank, Anne. Jurnalul ei urma să devină, mult timp după moartea ei, o mărturie puternică împotriva regimului antisemit din Germania fascistă.

Spre sfârșitul verii, germanii se aflau într-un dezavantaj tot mai mare. Debarcările din Normandia le dăduseră Aliaților un avantaj vital pe continent, iar până la sfârșitul lui august Parisul fu recucerit. Arthur nu știa, dar acesta era începutul sfârșitului.

Capitolul 10

Cam tot în această perioadă, un soldat poreclit „Corul" Taffy începu să le dea lecții de canto câtorva colegi prizonieri, iar stilul lui strict de lucru avu ca rezultat un spectacol vocal splendid în cadrul concertului de colinde. Astfel de momente îi aminteau lui Arthur de biserica Holy Trinity de acasă, din Castle.

Sergentul major Innes, liderul prizonierilor britanici grav bătut de către cei din SS și trimis ulterior în Lamsdorf, fusese înlocuit de sergentul major Charlie Coward, din Royal Artillery. Acesta era de loc din Edmonton, în nordul Londrei, și fusese luat prizonier la Calais în 1940. Cu el sosiseră un număr mare de prizonieri și, după ce își intră în atribuții, convocă o întâlnire a tuturor liderilor barăcilor, printre care și Jim Purdy. Jim le comunică băieților părerea lui Coward, și anume că prizonierii par mai mult zombi decât soldați.

– Stai să mai treacă puțin timp, a zis unul, să vedem ce va avea de spus atunci.

Commonwealth-ul era bine reprezentat la întâlnire de George Randall, din Cape Town, și de Ted Cockerell,

din Australia. Planul lui Coward era să dea germanilor impresia că totul este exact aşa cum ar trebui să fie, iar ei să continue strategia sabotajului. Era necesar să profite de orice ocazie pentru a pune bețe-n roate maşinăriei de război germane.

Fu adus în discuție şi subiectul informatorilor, fiind menționat numele unui soldat din Durham pe nume Miller care servise în Regimentul Green Howards. Se pare că în urmă cu trei săptămâni sosise singur de la Lamsdorf şi trezise suspiciuni. Coward le spuse oamenilor să nu discute nimic în prezența lui şi le ordonă celorlalți doi soldați din Green Howards prezenți în lagăr să stea cu ochii pe el.

În acea perioadă, Coward putea să comunice cu ofițerii de la Lamsdorf, aşa că trimise un mesaj cerând informații despre noul venit. Între timp, cei doi soldați din Green Howards îl traseră de limbă nonşalant, cerându-i să le spună nume de ofițeri şi mişcări de trupe, întrebări la care acesta răspunse cu reticență. Într-un final, sosi şi răspunsul – nimeni pe nume Miller din Green Howards nu plecase din Lamsdorf către Auschwitz.

În dimineața următoare, câțiva merseră după Miller la latrină şi îl uciseră. Dispăru pur şi simplu în groapă. Germanii nu comentară nimic despre brusca şi definitiva lui dispariție, fapt ce nu surprinse pe nimeni. Totuşi, pe câțiva îi uimi faptul că nemții, de regulă foarte meticuloşi, aleseseră să-l plaseze pe Miller în Green Howards, unul dintre cele mai mici regimente şi, din această cauză, foarte uşor de verificat.

Caporalul Reynolds era un om blând din Midlands, foarte popular printre prizonieri. Într-o dimineață geroasă, primi ordin de la un *Unteroffizier* din SS să se urce pe un stâlp de fier recent ridicat, fără cizme de cauciuc, trusă

de cățărat sau mănuși. Reynolds refuză din motive pertinente de siguranță. Când îi întoarse spatele ofițerului și porni către camarazii săi, neamțul scoase pistolul. Băieții strigară la el ca să-l avertizeze de pericol, dar Reynolds fu împușcat în piept și ucis pe loc.

Două zile mai târziu, Coward îi conduse pe băieți la un cimitir din apropiere, unde Reynolds fu înmormântat cu steagul Marii Britanii peste sicriu și toate onorurile militare posibile. Fu o ocazie plină de demnitate solemnă și respect. Pe băieți nu-i consolă deloc faptul că ofițerul SS fu mutat din lagăr și de atunci nu mai fu văzut niciodată. Arthur fusese bun prieten cu decedatul și spera din tot sufletul ca ucigașul să fi fost trimis pe frontul de est.

Cam în această perioadă, la începutul lui octombrie 1944, Arthur fu abordat de același muncitor polonez care îi făcuse rost de componentele radio. Îi spuse că partizanii locali aveau nevoie de ajutorul câtorva prizonieri de război britanici de încredere. De la incidentul cu radioul, se convinseseră că Arthur este un astfel de om. Totuși, încrederea nu era reciprocă. De când cu bătaia încasată, Arthur rămăsese cu un sentiment amar și nu îl interesa prea mult faptul că polonezul nu avea nicio vină. Pe de altă parte, era convins că nu va scăpa cu viață din Auschwitz și era mereu tentat să profite de orice ocazie ca să le pună bețe-n roate celor care-l capturaseră. Aflase despre activitățile partizanilor, care includeau asasinări regulate ale ofițerilor germani din orașul învecinat Gleiwitz, și se hotărî să se implice. Două zile mai târziu, se întâlni cu polonezul și-i spuse că-l va ajuta.

Pe la ora 16.30 în acea zi, Arthur se afla singur în fabrică, verificând îndoiturile câtorva țevi, când polonezul apăru și îl duse în capătul extrem al clădirii. Era prima

dată când mergea în partea aceea a fabricii. Acolo, găsiră mai multe cazane pline cu filtre ceramice. După ce a verificat cu nervozitate dacă îi vede cineva, polonezul făcu puțin loc în unul dintre ele, apoi îi spuse lui Arthur să intre înăuntru și să aștepte să-l preia cineva. Arthur se supuse, deși stătea foarte înghesuit și inconfortabil.

Nu după mult timp, Arthur auzi cum ceilalți prizonieri fură scoși din fabrică și adunați afară. Presupuse că polonezul va avea grijă ca numărătoarea prizonierilor să iasă cum trebuie. Arthur era tot mai îngrozit, nu avea idee în ce se băgase și ce se va întâmpla mai departe. Nu știa dacă i se va oferi ocazia să evadeze sau dacă nu cumva fusese atras într-o capcană.

După o oră, nu mai rezistă. Ieși de sub muntele de filtre și așteptă lângă ascunzătoare, în fabrica pustie. Putea auzi lătratul câinilor în depărtare, dar nimic altceva. Rămase acolo ore întregi, neștiind ce sau pe cine așteaptă. Încă puțin și ar fi renunțat, când auzi un sunet înfundat venind din umbră.

Speriat de moarte, văzu cum un om care tocmai ieșea din fabrică îi face semn cu capul să-l urmeze. Înaintând în câmp deschis, trebuiau să fie atenți la farurile care luminau solul și să se ascundă când fasciculele de lumină se apropiau de ei. Însoțitorul lui era tot polonez. Nu vorbea engleză, așa că îi comunică prin semne să stea ascuns în spatele lui. Ieșiră pe sub gardul de sârmă de la Monowitz printr-un loc pregătit deja, apoi traversară un drum și trecură de niște tufărișuri. După o oră de mers, Arthur nu avea idee unde se află, dar era sigur că se îndepărtaseră de imensul complex de la Auschwitz. Sentimentul de libertate era strivit de frică și anxietate.

Ajungând la alt drum, se întâlniră cu o camionetă veche. Urcând în spate, își dădu seama că împreună

cu el mai evadaseră încă patru britanici – un soldat înalt poreclit Ginger, doi *geordies* (originari din Tyneside, în nord-estul Angliei) şi un băiat din Yorkshire poreclit Halifax. După o scurtă călătorie cu camionul, fură lăsaţi într-o mică dumbravă, unde îi întâmpină liderul partizanilor locali, pe nume Alex.

Alex era un bărbat imens, îmbrăcat cu o haină din piele de oaie şi o căciulă cu moţ pe cap. Nu vorbea o engleză strălucită, dar era singurul cu care se putea discuta, ceilalţi patru polonezi nevorbind nicio boabă de engleză. Alex le spuse că, din ziua în care schela căzuse pe atelier, şi-au dat seama de importanţa instalaţiei electrice. Aveau de gând să arunce atelierul în aer, iar sarcina lui Arthur şi a celor patru camarazi ai săi era să ducă explozibilului în lagăr.

Au mers cu maşina până într-un anumit punct, după care au parcurs pe jos cea mai mare parte a drumului până la I.G. Farben. Aveau cu ei cutii cu explozibil, baterii, beţe de dinamită şi cabluri. Intrară în lagăr în acelaşi fel în care ieşiseră. Cei cinci britanici priviră cum polonezii pun fire în toată instalaţia electrică, după care îi ajutară să ducă firul până la gard. După ce ajunseră la o distanţă confortabilă, legară şi detonatorul.

Explozia se auzi înăbuşit, dar văzură şi auziră destul încât să ştie că au provocat stricăciuni considerabile. Fără să piardă timpul, cei zece bărbaţi se îndepărtară rapid de lagăr. Arthur fu cuprins de o euforie cum nu mai simţise de multă vreme.

Înapoi în dumbravă, Alex nu permise să se aprindă focul, de frică să nu-şi trădeze poziţia, aşa că mâncară carne crudă. Arthur mesteca puţin şi apoi scuipa. Cu toate astea, era cel mai bun lucru pe care îl mâncase de foarte multă vreme. În afară de carne, au avut pâine albă, vin şi

un şnaps local adevărat. Vorbiră plini de adrenalină despre misiune şi despre evadarea din lagăr.

Fură surprinşi şi uşor alarmaţi când mai târziu Alex îi anunţă că se vor întoarce la I.G. Farben în noaptea următoare, pentru a mai pune o tură de explozibil. Deşi grav avariată, instalaţia nu fusese distrusă. Cei patru fură de părere că este o misiune sinucigaşă. Erau convinşi că, după succesul din prima noapte, fabrica va fi plină de gardieni.

Dormiră cât putură şi petrecură o mare parte din ziua următoare zgribuliţi în dumbravă, ca nişte iepuri speriaţi. Mâncarea era aceeaşi ca în noaptea dinainte, doar că în lumina zilei părea mai puţin apetisantă. Polonezii discutau între ei în limba lor, însă Arthur şi camarazii săi erau tensionaţi şi tăcuţi, speriaţi de ceea ce ar putea aduce noaptea care urma.

Alex era conştient de starea lor de spirit şi mai ştia că acum, afară din lagăr, erau nerăbdători să pună o cât mai mare distanţă între ei şi acel loc. Când îl abordară legat de acest subiect, le spuse cât de importantă este distrugerea completă a instalaţiei şi că, după ce treaba va fi dusă la bun sfârşit, îi va ajuta să fugă, cu toate mijloacele pe care le avea la dispoziţie.

În noaptea aceea, pe drumul înapoi spre lagăr, încărcaţi din nou cu fire şi explozibil, Arthur era convins că fie va fi ucis în următoarele ore, fie va fi prins şi bătut până se va afla la un pas de moarte. Foarte puţine cuvinte fură spuse în timpul acelei călătorii. Misiunea se dovedi a fi la fel de reuşită ca cea din noaptea precedentă. Arthur fu uimit că nu sunt aşteptaţi de un comitet de primire. Odată reveniţi în siguranţă în tabăra lor improvizată, Arthur şi ceilalţi băieţi abordară din nou subiectul evadării, însă răspunsul lui Alex fu departe de a-i mulţumi.

– Domnilor, se întâmplă foarte rar să am zece oameni foarte buni cu care să fac treabă. Trebuie să provocăm cât mai multe daune posibile. Încă o misiune. După aceea plecați. Vă ajut.

Nu avură altceva de făcut decât să se supună. Era inutil să se aventureze într-o călătorie atât de dificilă fără ajutorul partizanilor. Erau, de asemenea, extrem de conștienți că se află în continuare în plin război, că sunt soldați și că Alex luptă cu același inamic ca și ei, asumându-și aceleași riscuri.

Capitolul 11

În cea de-a treia seară, se aprovizionară din nou şi porniră alături de camarazii lor polonezi, în care acum aveau încredere deplină. Erau deja familiarizaţi cu terenul şi, nu după mult timp, Arthur recunoscu drumul către fabrică. Nu-i venea să creadă că merg acolo pentru a treia noapte la rând. Bărbaţii schimbară priviri pe furiş, toţi gândeau la acelaşi lucru.

Se strecurară pe sub gard, puseră încărcăturile de explozibil şi se îndepărtară. Din nou, nu întâlniră niciun pic de opoziţie. Arthur era plin de admiraţie faţă de partizanii polonezi şi fu convins într-un final de profesionalismul lor. În noaptea aceea, nu numai că au distrus ce mai rămăsese din instalaţia electrică, ci au şi sabotat străduniile nemţilor din ultimele 48 de ore de a o reconstrui. Locul era atât de distrus, încât multă vreme ar fi fost dificil să mai construieşti ceva acolo.

La întoarcere, Alex le spuse din nou că trebuie să mai îndeplinească „încă o misiune". Dădea semne clare că de această dată se va ţine de cuvânt. Îi întinse unuia dintre

geordies o hartă aproximativă a zonei, pe care fuseseră marcate anumite zone.

– Mâine veți pleca de aici, le spuse.

– Nu mai putem merge din nou la instalație, zise Arthur, nu a mai rămas nimic din ea.

Alex zâmbi.

– Nu, acolo am terminat.

Voiau să-l creadă. În a patra zi, tensiunea crescu când își dădură seama că în câteva ore vor porni în noua misiune. Pentru că seara nu aveau lumină, Arthur își schimbă rutina și începu să citească din Biblie în timpul zilei. Îi era greu să se concentreze, totuși. Se ruga pentru pace, pentru sfârșitul războiului și pentru evreii chinuiți din lagăr, dar nivelul adrenalinei creștea și îi era greu să se gândească la altceva decât la promisiunea libertății viitoare.

Înainte de a pleca din tabără, Alex îi îmbrățișă și le strânse mâna. Cuvintele rostite de el le-au oferit certitudinea că este un om bun, în aceeași măsură în care este om de cuvânt.

– După noaptea aceasta, nu ne vom mai vedea, spuse el, și s-ar putea ca mai târziu să nu mai avem ocazia să ne luăm rămas-bun. Vă mulțumesc pentru tot ce faceți pentru țara mea. Succes!

Până și polonezii care mergeau cu ei în noaptea aceea le strânseră mâna. Era posibil să nu mai aibă această ocazie mai târziu. Nu înțelegeau ce-și spun, dar nu era nevoie de traducere.

Plecară din dumbravă și se îndreptară spre Auschwitz, de data aceasta mergând spre est de Monowitz. Britanicii se bucurară de această schimbare, fiind siguri că își epuizaseră norocul în cealaltă direcție. Pe măsură ce înaintau, devenea evident că se apropie de unul dintre sectoarele evreiești, iar Arthur își aminti un zvon pe

care-l auzise cu ceva vreme în urmă, despre planificarea unei evadări în masă. Poate că misiunea din acea noapte coincidea cu acel plan. Era o variantă plauzibilă, având în vedere echipamentul pe care-l aveau cu ei. Nu luaseră explozibili. E adevărat că britanicii nu cărau nimic, dar Arthur bănuia că printre uneltele pe care le duceau polonezii se aflau şi cleşti pentru tăiat sârmă. Era neobişnuit de linişte, se auzea doar lătratul câinilor în depărtare.

Apoi, deodată, când mai aveau doar câteva sute de metri până la gard, mai multe faruri puternice se aprinseră, orbindu-i şi luminând zona ca în miezul zilei. În câteva secunde, tiruri de mitraliere şi focuri puşti se abătură asupra lor. După uimirea din primele clipe, fugiră să se ascundă cât de repede putură. Arthur se aştepta să simtă dintr-o clipă în alta durerea ascuţită a gloanţelor în spate. Lângă el se aflau cei doi *geordies* care, pe rând, se împiedicară şi căzură, apoi se ridicară şi continuară să alerge. Arthur simţi din nou că se află la un pas de moarte, de data aceasta însă nu i se derulară prin faţa ochilor imagini cu casa şi cu cei dragi. Negândindu-se deloc la piciorul beteag, fugi cât putu de repede. Doctorul Booth ar fi fost impresionat.

După câteva minute, focul mitralierei încetă şi se prăbuşiră toţi la pământ extenuaţi, abia putând să mai respire. Arthur şi cei doi *geordies* se despărţiseră în întuneric de restul grupului, aşa că nu ştiau unde se află ceilalţi. Timp de câteva minute, nu putură schimba nicio vorbă.

Gândindu-se după aceea, căzură de acord că focul nu fusese direcţionat către ei. Erau ţinte uşoare şi, din câte ştiau, nimeni nu fusese lovit. Părea mai plauzibil faptul că germanii fuseseră informaţi despre evadare şi aprinseseră luminile în momentul în care evreii urmau să-i întâlnească pe partizani. În haosul care urmă, reuşiseră să scape şi era foarte posibil să nu fi fost văzuţi.

Aşteptară să apară polonezii, Ginger şi tânărul din Yorkshire şi cercetară cu grijă împrejurimile, dar nici urmă de ei. Erau singuri. Gândindu-se la ce se întâmplase în nopţile anterioare, Arthur înţelese că distrugerea instalaţiei electrice făcea parte din planul de a reduce la minimum cantitatea de lumină disponibilă în momentul evadării. În acest sens, eşuaseră. Nemţii fie folosiseră o instalaţie din altă parte a lagărului, fie nu depindeau de ea când era vorba despre securitate.

Ceea ce nu ştia Arthur era că evenimentele din acea noapte reprezentară singura ocazie în care un număr considerabil de prizonieri evrei reacţionaseră împotriva regimului de la Auschwitz. Aproximativ 860 de evrei, în special cei înzestraţi cu diverse aptitudini, munceau în zona camerelor de gazare şi a crematoriului. Cunoscuţi sub numele generic de *Sonderkommando* (divizia specială), aveau printre îndatoriri şi sarcina macabră de a debarasa locul de cadavrele camarazilor evrei. Acolo se petrecea cel mai degradant şi mai oribil lucru din tot lagărul, dar, pentru scurta perioadă în care lucrau acolo, aveau parte de un tratament oarecum preferenţial. În general, bătăile erau mai blânde, iar raţiile erau suficiente, atât cât să-i ţină în putere.

După patru luni, pentru a reduce riscul ca lumea să afle vreodată ce se întâmplă la Auschwitz, întreaga divizie era exterminată şi înlocuită. Mulţi observară opoziţia minimă a evreilor faţă de opresiunea regimului nazist, însă bărbaţii din acest grup hotărâseră să nu meargă supuşi la moarte. Folosindu-se de armele primite de la partizani, plănuiseră să omoare tot ce le stă în cale şi să evadeze. Evadarea eşuă, dar nu înainte ca 70 de ofiţeri şi gardieni din SS să fie ucişi. În ziua aceea, niciun evreu din *Sonderkommando* nu supravieţui, dar măcar îşi redobândiră demnitatea.

Cei trei britanici au decis să o ia din loc, însă, neavând idee unde se află, nu știau încotro s-o apuce. Aveau harta aceea improvizată pe care Alex i-o dăduse unuia dintre *geordies*, dar era imposibil să-și ia repere în întuneric. Prioritatea era totuși să se îndepărteze de lagăr, așa că până la răsăritul soarelui reușiră să parcurgă mai mulți kilometri. Când se crăpă de ziuă, se ascunseră într-un șanț și plănuiră ce vor face mai departe. Hotărâră să meargă noaptea și să se odihnească în timpul zilei. Cealaltă problemă urgentă era hrana. Se gândiră că singura posibilitate realistă de a găsi mâncare este să intre pe micile terenuri ale fermelor locale și să caute legume.

În cea de-a doua noapte, progresară destul de mult. Dimineața, găsiră un soi de legume pe care le luară drept napi, dar care erau de fapt rădăcini de sfeclă, o legumă tare și fără gust pe care localnicii le foloseau ca nutreț pentru animale. Avea gust de paie și se dovedi a fi până la urmă complet necomestibilă. Pentru ca lucrurile să fie și mai complicate, a început o ploaie care a durat două zile. Erau uzi până la piele, le era frig și foame și aveau moralul la pământ. Luară în calcul varianta de a bate la ușa unei case, dar se temeau să nu fie turnați. Cel mai înalt dintre cei doi *geordies* știa puțină germană și avea încredere în șansele lor de izbândă, văzând de câte ori era posibil partea bună a lucrurilor. Prietenul lui, pe care Arthur îl întâlnise de mai multe ori în lagăr, era exact opusul, pesimist și întunecat, mereu convins că fiecare oră era cea din urmă petrecută în libertate. Pe Arthur îl obosi repede această continuă lamentație.

Planul de a sta ascunși în timpul zilei funcționa; nu văzură și nu auziră pe nimeni niciodată. După mai multe zile în care nu mâncaseră aproape nimic, Arthur era mai

deznădăjduit decât își amintea să fi fost vreodată. Într-o dimineață, urcară în vârful unui deal și priviră în valea de jos. În partea stângă se vedea un mic sat. Hotărâră că nu au de ales decât să meargă acolo și să se predea. Dacă asta însemna că vor fi duși înapoi la Auschwitz, vor trebui să accepte acest lucru. Alternativa era să moară de foame.

Trecură pe lângă semne rutiere care indicau că se află în Cehoslovacia, dar nu știau cum se cheamă satul. Era o așezare foarte mică, în plină pustietate. Se gândiră că e puțin probabil să găsească nemți acolo. Porniră pe o cărare care ducea printr-o poartă și ieșea la drum. Abia ajunseră la prima clădire din sat, când fură întâmpinați de un polițist cu o armă în mână. Când li se ceru socoteală, *geordie* cel înalt spuse în germană că sunt refugiați cehi. Atunci, ofițerul îl asaltă cu o sumedenie de întrebări în limba lui natală, la care tânărul *geordie*, complet incapabil să răspundă, începu să zâmbească neputincios.

Ofițerul îi duse la primăria satului, unde recunoscură că sunt prizonieri de război britanici și că evadaseră din Auschwitz. Ofițerul anunță imediat autoritățile germane, însă avu decența să-i hrănească și să le pună la dispoziție toate facilitățile pentru a se spăla. Îi povestiră polițistului despre tratamentul evreilor la Auschwitz: sclavia, brutalitatea, lipsa mâncării și, bineînțeles, camerele de gazare și crimele. Ofițerul dădea din cap înnegurat. Nu spuse nimic, părea că știe toate aceste lucruri.

Se așteptau să fie ridicați în câteva ore, dar în ziua aceea nu văzură nici picior de neamț. Se culcară și așteptară din nou a doua zi. Erau bine hrăniți și tratați civilizat. Deși reprezentau o curiozitate pentru localnici, erau înconjurați de ospitalitate și primeau mâncare în dar. Erau tratați cu respect de către autorități, iar ofițerul îi escorta

prin sat pentru a-şi face exerciţiile fizice. Primiră o pereche de cărţi de joc, o tablă pentru aruncarea la ţintă şi o mică masă de biliard, iar mâncarea era cea mai bună de care avuseseră parte de când plecaseră de acasă. Cazarea era, de asemenea, mai mult decât satisfăcătoare.

Zilele treceau şi niciun semn din partea autorităţilor germane. Îi chinuia gândul că, mai devreme sau mai târziu, vor fi duşi înapoi la Auschwitz, dar se bucurau cât puteau de mult de bunătatea oamenilor din satul ceh.

Trecură două săptămâni încheiate până îşi făcură apariţia nemţii.

Capitolul 12

Plecarea din sat fu emoționantă. Nu știau ce se va întâmpla la întoarcerea în lagăr, se așteptau la ce e mai rău. Călătoria dură două zile, timp în care nu schimbară prea multe cuvinte între ei. Se temeau mai ales că vor fi considerați colaboratori la încercarea de evadare a evreilor și că vor suferi consecințe pe măsură. Perioadele lungi de tăcere dintre cei trei bărbați făceau să crească tensiunea în spatele camionului german, în asemenea măsură încât Arthur era sigur că un observator ar fi putut să o taie cu cuțitul proverbial. Deodată, camionul se opri în plin câmp, aparent fără motiv. Britanicii schimbară priviri înghețate; erau la curent cu practica populară printre nemți de a opri într-un loc pustiu pentru a-i ucide pe Aliați. E ușor de imaginat reacția tinerilor când își dădură seama că nemții opriseră doar pentru a-și goli vezicile.

Ajungând înapoi la Monowitz, coborâră din camion și își strânseră mâinile, fiind convinși că este ultima dată când se văd. Îi lăsară la poartă, unde li se spuse să se întoarcă la barăcile lor și să aștepte noi ordine, fapt care îi

surprinse. Arthur stătea în altă baracă decât cei doi *geordies* şi, întorcându-se singur, nu avea nici cea mai vagă idee ce se întâmplă.

În baracă se afla un singur prizonier, care abia dacă şi-a ridicat capul la apariţia lui.

– Cum a fost? întrebă indiferent.

Nu era un mod prea potrivit de a întâmpina un om care evadase şi apoi fusese prins. Lui Arthur îi treceau prin cap o mie de întrebări.

– Bine, răspunse el prudent.

Şi deodată înţelese. Nimeni nu ştia că evadaseră. De ce? Nu putea fi decât un singur motiv, iar Arthur înţelese că trebuie să-i avertizeze pe cei doi prieteni înainte să se dea de gol. Abia ajunse la uşă, când unul dintre ei dădu buzna în baracă.

– Arthur, spuse el încet şi repezit, să nu spui nimic! Toţi cred că am fost duşi la muncă în altă parte!

– Ştiu, replică Arthur, asta nu poate însemna decât un lucru. Este o muşamalizare a Wehrmachtului. Dacă cei din SS află că am evadat, nu vom fi singurii cu ştreangul la gât. Vor avea de suferit şi câţiva din ofiţerii superiori germani.

– Ai dreptate! Se vor preface că nu s-a întâmplat nimic!

După tot ce se întâmplase după ce fuseseră luaţi prizonieri, mai că nu le venea să creadă ce noroc au. Arthur nici nu concepuse că ar putea să coboare din camion şi să se întoarcă la baracă ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

– Arthur, unde ai fost? Ce ai făcut?

Arthur simţi îngrijorarea în tonul copilăros şi sincer al lui Alan Blades. Tânărul îl îmbrăţişă afectat pe protectorul său, iar Arthur simţi cum îl îneacă lacrimile în faţa acestei manifestări de afecţiune, dându-şi totodată seama de responsabilitatea pe care o avea faţă de prietenul său

din Norfolk. Absența lui de aproape trei săptămâni îi provocase lui Alan o îngrijorare teribilă.

Sergentul major Coward avea cu totul alt stil față de predecesorul său, Innes. Acesta din urmă nu ar fi permis ca oamenii săi să lucreze la liniile ferate de garare de la fabrica Buna, considerând că acest lucru reprezintă o încălcare directă a convenției de la Geneva. Coward, pe de altă parte, era extrem de mulțumit că soldații munceau acolo, văzând în aceasta o oportunitate perfectă de sabotaj: pietre și nisip ajunseră în cutiile punților, găuri își făcură apariția în tavanele vagoanelor, provocând stricăciuni echipamentelor, iar plăcuțele pe care era menționată destinația fură schimbate între ele, astfel încât provizii vitale pentru frontul de est ajunseră în Olanda, în timp ce sute de cutii cu vopsea fură trimise în Rusia.

Vedeau tot mai des trecând pe deasupra capetelor avioane American Flying Fortress, în timpul bombardamentelor aeriene. Sirena antiaeriană pornea de fiecare dată, iar managerii fabricilor și gardienii fugeau în adăposturi, adesea lăsându-i pe prizonieri să decidă singuri dacă vor să-i urmeze sau nu. Odată, sirena începu să sune tocmai când la I.G. Farben sosise un inginer pe o motocicletă BMW. După ce o parcă, fugi să se adăpostească. Tentația fu prea mare pentru Arthur. Porni motorul și se plimbă cu ea prin tot lagărul. Când o aduse înapoi, îi dezumflă roțile și îi puse pământ în rezervor. Când se întoarse la camarazii săi, fu aplaudat și ovaționat.

Posesorul motocicletei îi chemă într-o zi pe Arthur și pe încă cinci colegi de-ai săi și le spuse că țevile pe care le instalaseră vor fi supuse unui test de presiune și că, dacă nu vor trece testul, vor fi toți împușcați. Inginerul știa că acei câțiva bărbați din fața lui erau singurii

care puteau fi vinovați de sabotaj, iar nemții începuseră să obosească din cauza repetatelor lor încercări de a provoca stricăciuni. Oamenii știau că până aici le-a fost. Sistemul nu avea nicio șansă să treacă nici cel mai superficial test de presiune. Umpluseră fiecare țeavă cu pietre de diverse dimensiuni și cu pământ, iar Arthur însuși montase două flanșe fără șuruburi.

Apăru și ofițerul SS pe care Arthur îl înfruntase în prima zi de muncă și, din punctul lui de vedere, joaca se terminase. Peste câteva minute, urma să fie împușcat. Natașa veni la Micul Negricios. Știa ce făcuseră și înțelese că în curând va muri.

Inginerii făceau pregătiri pentru începerea testului. Inima lui Arthur o luă la goană și, din nou, imagini din trecut și cu cei dragi îi apărură în minte. În Saint Valery și în Bardiyah, viața îi trecuse prin fața ochilor în clipele în care a crezut că va muri. Deși circumstanțele erau foarte diferite, Arthur era de data aceasta sigur că nimic nu-i va mai putea salva, iar imagini de acasă îi răsăriră din nou vii în minte.

Deodată, sirena antiaeriană începu să sune și testul de presiune fu amânat. Era doar un mic moment de respiro pentru prizonieri. După ce avionul va fi trecut, se vor întoarce în fabrică și testul va fi reluat. Primiră ordin să intre în adăposturi. Faptul că adăpostul lor era complet inadecvat pentru scopul pentru care era folosit conta prea puțin pentru cei șase bărbați condamnați care se refugiară înăuntru. Vorbeau cu nervozitate între ei și așteptau blestemata de undă verde.

În acea clipă, auziră șuieratul inconfundabil al bombelor în cădere, urmat de o explozie asurzitoare. Toți fură surprinși de această turnură de situație. Până atunci, avioanele se întorceau goale din raiduri. Puteau doar să presupună că

bomba rămăsese probabil înțepenită și pilotul reușise abia atunci să elibereze încărcătura mortală.

Oricare ar fi fost cauza, avionul a plecat, iar sirena a sunat. Acest sunet binevenit de obicei nu aducea ușurare celor care așteptau testul de presiune. Arthur mai avea cel mult 15 minute de trăit.

Ușile adăpostului se deschiseră și Arthur ieși cu greu afară. Priveliștea care i se înfățișă înaintea ochilor îi tăie respirația. Una dintre bombe căzuse prin acoperișul clădirii BAU 38, aruncând în aer întregul fronton din spate. Zeci de țevi deformate se vedeau mișcându-se peste tot, iar fumul învăluia fabrica într-un nor negru. Uitându-se în jur, la ce putea cuprinde cu privirea din cei 40 km^2 ai lagărului, văzu că o singură clădire fusese lovită, cea în care urma să aibă loc fatidicul test de presiune. Cei șase bărbați condamnați fură nevoiți să-și stăpânească pe moment bucuria, dar sărbătoriră zgomotos și îndelungat imediat ce ajunseră înapoi în barăcile lor. Până atunci, nicio bombă nu fusese lansată asupra lagărului, iar prima dată când acest lucru se întâmplă, fu pentru Arthur cea mai importantă dovadă a unei intervenții divine.

Din acea zi, nemții recurseră la un șiretlic ingenios pentru a reduce pagubele provocate de bombardamentele aeriene. De câte ori apăreau avioanele, eliberau o ceață densă din cilindrii amplasați în spatele unor camioane. Aceste vehicule erau parcate în locuri lipsite de importanță din lagăr, dar dădeau impresia că ascund ceva. Avioanele erau atrase în acest fel către acele zone. Oricât de inspirată ar fi fost strategia, era ca și cum ai închide ușa grajdului după ce calul a fugit, întrucât clădirea BAU 38, una dintre cele mai importante din lagăr, fusese complet distrusă.

Capitolul 13

Existau două radiouri ilegale în lagăr și, până în mai 1944, devenise evident că nemții pierdeau războiul. Acest lucru a determinat o creștere în ritmul exterminării prizonierilor evrei, cei mai mulți dintre ei fiind unguri. În fiecare zi ajungeau în lagăr până la 65 000 de evrei, înghesuiți în 5 000 în trenuri de câte 50 de vagoane. Veneau câte opt trenuri pe zi, urmate de alte cinci în fiecare noapte.

Pentru a-i liniști pe noii sosiți, evreii erau făcuți să creadă că sunt relocați, iar unora li se spunea chiar că vor fi eliberați prin intermediul Crucii Roșii în schimbul prizonierilor germani. Astfel liniștiți, erau conduși fără probleme spre camerele de gazare, dându-și seama de înșelăciune abia când era prea târziu. Arthur auzi că genocidul căpătase asemenea proporții, încât un gardian din SS nu mai putu suporta. Lucrând în proximitatea camerelor de gazare, își pierdu mințile și într-o zi intră acolo și fu la rândul lui gazat.

Un nou-venit fu cazat în baraca lui Arthur. Îl chema Evans și trezi suspiciuni imediat ce sosi. Era civilizat,

educat şi remarcabil de bine hrănit. Datorită inteligenţei lui, primi porecla Profesorul. Le spuse că fusese asistentul patolog al unuia dintre cei mai buni chirurgi din Canada, dar, cum se întâmpla de obicei la Auschwitz, povestea fu tratată cu scepticism.

La sfârşitul verii anului 1944, ofiţeri ai Wehrmachtului din afara lagărului au adus în fiecare baracă a Aliaţilor pliante pe care scria „Înrolaţi-vă şi luptaţi împotriva ruşilor". Britanicilor li se cerea să se alăture Luptătorilor pentru libertate de pe frontul de est şi să lupte alături de autorii acestor atrocităţi. Corul unanim de huiduieli şi fluierături nu fu exact răspunsul pe care aceşti recrutori disperaţi doreau să-l audă. Facţiuni ale altor naţionalităţi cedară în faţa propagandei naziste şi, din acel an, armata germană şi trupele SS avură divizii de infanterie uşoară alcătuite din aşa-numiţi „voluntari din est". Alte câteva divizii şi brigăzi alcătuite din norvegieni, francezi, olandezi şi albanezi luptară, de asemenea, de partea svasticii. Şi pe lângă Arthur şi colegii săi s-a insistat la locul de muncă, dar, din câte ştia el, niciun prizonier de război britanic nu s-a alăturat cauzei naziste.

Pe măsură ce toamna se apropia, veştile de pe front erau tot mai bune, astfel că se luă decizia organizării festivalul *Gala Day*. Arthur se alătură corului lui Taffy, ai cărui membri tratau repetiţiile cu o dedicaţie şi un entuziasm rezervate în mod normal unui eveniment de talia festivalului Llangollen Eisteddfod. Ştiri despre tot mai multe victorii ale Aliaţilor făcură ca pregătirile să meargă tot mai bine, uneori fiind greu de crezut că se află într-un loc în care moartea şi decadenţa erau atotprezente. Pentru ziua galei, fuseseră pregătite un joc de tras la ţintă, un mic sens giratoriu şi o serie de spectacole ingenios create, seara urmând să

se joace pantomimă. Sărbătoarea ar fi fost un mare succes dacă nu ar fi avut loc cea mai mare tragedie care îi lovi pe britanici în timpul prizonieratului de la Auschwitz.

Data fixată era 20 august 1944. În prima parte a după-amiezii, în plină voie bună, fură întrerupți de sirenele antiaeriene. Lagărul fiind acum bombardat în mod constant, toți se îndreptară spre adăposturile din cărămidă, ale căror intrări în pantă erau închise cu uși metalice. Arthur așteptă la intrare împreună cu Spud Murphy, din Northwich, gata să închidă ușile imediat ce toți soldații repartizați acelui adăpost intrau înăuntru. Imediat ce închiseră ușile, auziră un șuierat puternic, urmat de o explozie teribilă. Pământul se zdruncină, iar partea din spate a adăpostului încasă o lovitură directă și se prăbuși.

În adăpost erau în jur de 150 de prizonieri și aproape toți fură răniți, într-un fel sau altul. Arthur și Spud deschiseră imediat ușile. Înăuntru, aerul era plin de praf, iar Arthur auzi o voce din spate chemând pe oricine avea experiență de miner. Atât Spud, cât și Arthur crezură că au urinat în pantaloni, dar, uitându-se mai cu atenție, văzură că sunt murdari de sânge de la o multitudine de răni minuscule provocate de șrapnel.

În câteva secunde, sosiră mai mulți băieți cu păr blond și ochi albaștri, membri ai Tineretului Hitlerist, iar în orele care urmară lucrară cot la cot cu ceilalți pentru a-i elibera pe prizonierii prinși sub dărâmături. Un medic pe nume Harrison îl operă pe un tânăr care avea în cap o gaură de dimensiunea unei mingi de tenis. Îl lăsă ținând rana cu o pensă.

– Ține-o așa, fiule, îi spuse, o să ajute.

Arthur ajută la scoaterea tânărului ghinionist afară, apoi îl urcară într-un camion cu care cei grav răniți fură

duşi la spitalul din Oswiecim. Evenimentele din restul zilei fură anulate, iar cei rămaşi în lagăr deplânseră pierderea a 15 camarazi.

Unul dintre ei era Marele Negricios, din Regimentul Royal Engineers, originar din Midlands, cel care impresionase pe toată lumea cu abilitatea lui de a muta boilerele. Fusese un om profund şi un inginer strălucit, admirat de toată lumea. O altă mare pierdere a fost Micul Negricios, din Essex, tânărul îndrăgostit de ucraineana Nataşa. Pentru ea, moartea lui a însemnat suferinţă cruntă.

Arthur trecu pe lângă o baracă şi i se păru că aude un geamăt. Era baraca unde ar fi trebuit să aibă loc pantomima. Când intră, observă că o parte din lemnăria de pe tavan căzuse din cauza forţei exploziei. Sub lemne se afla Billy Griffith, din Birmingham. Ignorase sirenele pentru a termina pregătirile pentru spectacol şi plătise pentru asta. Arthur se aplecă să vadă dacă e teafăr şi fu întâmpinat de un zâmbet larg cât toată faţa. Chiar şi la ananghie, acest comediant înnăscut putea să zâmbească şi să vadă partea bună a lucrurilor.

– Fir-ar să fie, Brummie, spuse Arthur, nu pari să ai prea multe motive de bucurie.

– N-aş spune asta, Arthur, replică el, e prima dată când fac să cadă casa pe mine!

Aşteptaseră cu nerăbdare această zi şi totul se încheiase cu o tragedie. Era sfâşietor să te gândeşti că acei 15 oameni îduraseră atâtea doar ca să sfârşească ucişi de bombele propriilor aliaţi. Rănile grave făcură ca numărul victimelor să crească la 38. Acest număr apăru într-un raport al serviciilor secrete germane şi, din motive de propagandă, fu distribuit şi către alte lagăre din regiunea

Silezia. Cu alte cuvinte, ca dovadă a metodelor inumane adoptate în război de forțele americane.

Când rămase singur, Arthur plânse fără rețineri.

În aceste momente, asistentul patolog Evans a avut ocazia să demonstreze că ceea ce susține este adevărat. Alături de Harrison, îi ajută fără odihnă pe cei grav răniți. Numărul morților ar fi fost mult mai mare fără priceperea și voința celor doi, iar la sfârșit oamenii semnară o scrisoare de mulțumire care le fu înmânată amândurora.

Morții fură expuși, pentru ca fiecare să-și poată lua rămas-bun. Două zile mai târziu, avu loc o mică ceremonie religioasă, iar trupurile fură urcate într-un camion îmbrăcat în steagul Marii Britanii. Au fost duși apoi la cimitirul parohiei locale din Oswiecim și îngropați lângă un zid, într-un mormânt comun. Cincisprezece prizonieri primiră permisiunea să asiste la înmormântare. În 13 septembrie 1944, mormântul a fost lovit de o bombă a forțelor aeriene americane în timpul bombardamentelor asupra fabricii I.G. Farben, fiind complet distrus.

Marțea, la ora 10.30, odată la două săptămâni, prizonierii auzeau cum pleacă trenul cu combustibil către frontul de est. Când Arthur sosise în lagăr în primăvara lui 1943, fabrica de benzen aflată în colțul cel mai îndepărtat al complexului Buna se afla deja în plină activitate. Această fabrică trebuie să fi jucat un rol important în avansarea armatei germane pe teritoriul rusesc. Într-o zi, un avion al Royal Air Force a aruncat pliante prin care li se cerea nemților să oprească trenurile. Marțea următoare, prizonierii britanici așteptară cu sufletul la gură să vadă dacă avertismentul va fi luat în considerare, dar trenul își respectă programul obișnuit.

Noaptea următoare, avioanele bombardară fabrica timp de o oră întreagă. Când, într-un final, prizonierii

ieşiră din adăposturi, focurile luminau noaptea ca în miezul zilei. Puțin după aceea, un avion al RAF aflat în recunoaștere își înclină aripile în semn de reuşită a misiunii. În timp ce britanicii ovaționau şi săreau în sus de fericire, pilotul avionului putu fi văzut ridicând pumnul în semn de victorie. În timp ce oamenii se uitau spre cer, Arthur fu înghiontit de unul dintre camarazi.

– Ce crezi că ne spune?

Arthur îl privi şi dădu din cap.

– Ne spune „Rezistați, băieți, în curând venim după voi".

La vederea unui compatriot, sufletele li se umplură de bucurie, dar, la fel ca majoritatea celor din lagăr, Arthur nu trăgea speranță că vor fi lăsați în viață, după ce fuseseră martori la tot ce se întâmpla în acel loc. Până la urmă, nimeni nu veni să-i elibereze. Vor trebui să-şi găsească singuri drumul spre casă.

Capitolul 14

Arthur se plimba într-o seară, după lucru, pe lângă gardul de sârmă de la Monowitz, când văzu apropiindu-se un om şchiopătând. Când ajunse mai aproape, văzu că era un tânăr soldat neamţ care se întorcea de pe frontul rusesc. Nu părea să aibă mai mult de 17 ani, iar piciorul îi fusese retezat chiar deasupra gleznei. Ciotul piciorului era înfăşurat în bandaje murdare şi se deplasa cu ajutorul unor cârje improvizate, făcute din ramuri. Era un tânăr soldat obişnuit, prins în nebunia vremurilor. Arthur simţea doar milă pentru el. Îl uimi faptul că gardienii nici măcar nu îl văzură trecând. Niciodată nu fu mai sigur ca în acest moment că nemţii se simţeau la un pas de înfrângere.

Treptat, tot mai mulţi soldaţi apărură în următoarele câteva zile. Mulţi aveau membre lipsă, unii erau orbi şi erau conduşi de camarazii lor. Se deplasau cu greutate, singurul lor obiectiv fiind să rămână în viaţă şi să ajungă acasă în Germania.

Crematoriile erau mai aglomerate ca niciodată. Crăciunul anului 1944 se apropia, iar miasma morţii era

copleşitoare. Charlie Coward fusese chemat înapoi în Lamsdorf de către liderul britanic al lagărului, sergentul major Sheriff, după ce nemții își dădură seama până la urmă de metodele lui clandestine. Fusese transferat la Teschen pentru propria-i siguranță și nu mai fusese numit altcineva în locul lui. Stilul lui Coward de a se îmbrăca și a socializa cu ofițerii germani nu fusese apreciat de toată lumea, de aceea primise porecla Contele din Auschwitz. Totuși, avea metodele lui de a duce treaba la bun sfârșit și era oricând gata să forțeze norocul până la limită.

După ce fusese luat prizonier la Calais în 1940, Coward reuşise să evadeze de două ori înainte de a fi închis într-un lagăr pentru prizonieri de război. În răstimpul celor şapte evadări ulterioare, primi medalia Iron Cross, după ce se ascunse într-un spital de campanie al armatei germane şi văzu rachetele experimentale V1, reuşind să trimită informații codate la Londra. Materialele pe care le trimitea constau în informații cu valoare militară, informații despre condițiile de muncă pentru civili, deținuți şi prizonieri de război britanici deopotrivă şi, de asemenea, detalii despre numărul aproximativ al evreilor trimişi în camerele de gazare, cât şi țara lor de origine. Din poziția lui privilegiată, reuşea să trimită din lagăr aproximativ şase scrisori pe săptămână, întotdeauna sub pretextul păstrării corespondenței cu William Orange, tatăl său decedat. Soția lui, Florence, fu mai întâi derutată de aceste scrisori, aşa că dură câteva luni până înțelese că William Orange însemna de fapt War Office şi începu să redirecționeze corespondența.

După încheierea războiului, Coward sublinie în cadrul procesului de la Nürnberg faptul că antreprenorii civili nu pot fi exonerați de partea lor de vină din această

crudă afacere a morții de la Auschwitz. Nu auzise niciodată ca vreun șef de echipă neamț să protesteze împotriva gazării, având în vedere că victimele erau evrei. Pentru ei, exterminarea acestei rase era precum exterminarea unor paraziți. Un șef de echipă chiar îi povesti odată lui Coward despre un transport de evrei aduși câte 100 într-un vagon, călătorind în picioare pentru că nu era destul loc să stea jos. Și, pentru că era prea mare deranjul să-i scoată din vagoane, aduseră o țeavă cu gaz la tren.

Deși părerile despre calitățile lui Coward erau destul de împărțite în rândul superiorilor lui englezi, evreii cu siguranță i-au arătat o mare venerație. El este singurul englez în onoarea căruia s-a plantat un copac pe „Aleea celor drepți" din Yad Vashem și, în afară de Winston Churchill, este singurul englez care a primit medalia „Pace pentru Israel".

Începutul declinului Germaniei a determinat creșterea brutalității celor din SS. Mulți evrei aflați în pragul morții erau forțați să muncească în continuare prin aplicarea bătăilor severe. Comportamentul supraveghetorilor evrei era cu atât mai revoltător, dovedind cât de mult poate să decadă rasa umană. Erau recompensați doar cu un pat individual și cu rații suplimentare de mâncare, iar pentru a le primi erau gata să chinuie și să tortureze frați evrei, concetățeni și femei.

Erau și excepții. Unul dintre *kapos* era un avocat american care fusese luat prizonier în Europa la începutul războiului, pe când se afla în vizită la rude. Arthur se împrietenise cu el în ultimele luni, când observase subtile schimbări în comportamentul lui. Când era văzut de ofițerii și gardienii din SS, acest *kapo* răcnea și împărțea lovituri, dar Arthur observă că lovea țărâna sau oprea mișcarea bățului înainte să-i atingă pe oameni, după ce aceștia cădeau

la pământ. Când nu era supravegheat, nu mai țipa și trecea cu vederea micile porții de mâncare pe care soldații le împărțeau evreilor. Își asuma un mare risc, pedeapsa fiind mai rea decât moartea dacă era prins. Bărbat scund și îndesat, era probabil singurul prizonier american din lagăr. Talentul său actoricesc, însă, ar fi meritat să se desfășoare pe o scenă mai răsărită, recompensându-l în final cu cel mai important Oscar: supraviețuirea și libertatea.

Unul dintre ultimii prizonieri britanici de război sosiți în lagăr semăna cu un personaj din *Fermierul Giles*[4] și era de loc din Somerset. Într-o seară, se întoarse supărat în baracă, după ce aflase că participase la fabricarea torpilelor pentru submarine, fapt ce constituia o încălcare clară a Convenției de la Geneva. Băieții crezură că e într-o ureche, dar el insistă că a văzut torpilele depozitate într-un depozit de lângă complexul I.G. Farben. A doua zi, fu escortat de câțiva directori ai fabricii și de ofițeri din SS, pentru a examina interiorul depozitului în chestiune. Prizonierii așteptară cu teamă, anticipând necazuri. „Torpilele" se dovediră a fi sticle cu gaz, iar prizonierii nu-și putură da seama dacă „fermierul" era atât de prost precum părea sau destul de deștept încât să scornească acest șiretlic și a duce la irosirea unei bune părți din ziua de lucru. Mai târziu, puțini fură cei care crezură a doua variantă.

Zăpada începu să cadă și tot mai mulți soldați germani răniți începură să apară pe drumul de lângă lagăr. Gardienii din Wehrmacht își pierdură tot mai mult interesul, iar în fabrică prizonierii erau tot mai puțin supravegheați. Arthur ajunse de la 65 de kg, cât avea la începutul războiului, la 38 de kg, iar mâncarea era mai puțină ca niciodată. Situația era cu atât mai dificilă cu cât pachetele

[4] *Farmer Giles*, de J.R.R. Tolkien. (n.tr.)

de la Crucea Roşie dispărură cu desăvârşire. Mâncarea era redusă la o bucată de pâine neagră tot mai mică şi un polonic de supă, primite în fiecare zi la prânz. După aceea nu mai primeau nimic, în afară de ocazionala ceaşcă cu substitut de cafea.

Arthur se afla la a treia citire a Bibliei din scoarţă-n scoarţă, fiind adesea agresat pentru că se agaţă cu atâta îndârjire de credinţa lui. Cei care îl cunoşteau mai bine îl lăsau în pace când citea în linişte, dar ceilalţi îl ironizau.

– Unde este Dumnezeul tău acum? îi strigau, dar Arthur îi ignora.

Ştia că fără credinţă nu ar fi reuşit să reziste în ultimii doi ani. Era convins că Dumnezeu i-a fost alături în fiecare moment al vieţii. Observă că cei care puneau la îndoială existenţa lui Dumnezeu erau aceiaşi care, după bombardarea adăpostului antiaerian, îşi împreunau mâinile şi-I mulţumeau că sunt în viaţă.

Aflându-se la o oarecare distanţă de lagărul evreilor, britanicii auzeau mica orchestră cântând înainte ca victimele să intre în camerele de gazare, doar dacă vântul bătea spre ei. Într-o seară, auzind agitaţie afară, ieşiră şi văzură că ultimii sosiţi fuseseră obligaţi să coboare din tren mai devreme, din cauza avarierii şinei de către o bombă. Erau aproximativ 1000 de bătrâni, femei şi copii, mergând de cealaltă partea a gardului de sârmă. Copiii se jucau şi cântau, iar mamele încercau să zâmbească, pentru binele lor. După ce trecură toţi, soldaţii se întoarseră în bараci în linişte totală. Ştiau care va fi soarta acelor oameni. Un polonez confirmă a doua zi dimineaţă că toţi acei oameni fuseseră gazaţi în timpul nopţii, inclusiv copiii.

În noaptea de Anul Nou, sosiră veşti că ruşii nu sunt departe. Prizonierii se uitau pe drum în sus, de-a lungul

gardului de sârmă, aşteptându-se parcă să-i vadă apărând dintr-o clipă-n alta. Gardienii din SS alergau încoace şi încolo ca nişte lunatici, iar prizonierii făceau tot posibilul să nu le stea în cale. În plus, zvonuri despre canibalism în rândul mongolilor din tabăra rusă nu făcură decât să agite şi mai mult nervii întinşi la maximum în atmosfera supraîncărcată din săptămânile dinaintea eliberării. Apoi, avu loc primul raid al avioanelor ruseşti, care îşi aruncară devastatoarele bombe antipersonal asupra lagărului timp de mai mult de o oră. Şrapnelul secera pământul până la înălţimea unui om şi omora instantaneu pe oricine întâlnea în cale. Bombardamentul ţinu trei zile, prizonierii înfometaţi fiind ţinuţi ore în şir în adăposturile îngheţate.

Cracovia fusese cucerită, ceea ce însemna că ruşii sunt foarte aproape. Această veste fu urmată de altele înspăimântătoare, conform cărora trupele SS urmau să distrugă lagărul şi să omoare toţi prizonierii din el. Prima acţiune a nemţilor veni ca o uşurare pentru toţi, când, pe 15 ianuarie, o parte din prizonierii evrei fură duşi spre vest. Acesta fu primul indiciu că cei din SS nu pun la cale uciderea în masă a supravieţuitorilor înainte de a pleca.

La plecare, evreii nu păreau să aibă puterea să meargă pe jos mai mult de un kilometru sau doi şi, având în vedere că urmau să doarmă afară în temperaturi de –18°, neavând unde să se adăpostească, Arthur se îndoia că în dimineaţa următoare vor fi prea mulţi supravieţuitori. Cei rămaşi în urmă nu aveau certitudinea că nu vor fi împuşcaţi sau aruncaţi în aer.

Într-o dimineaţă, Maria, poloneza de care Arthur se ataşase, veni să-l caute. Era însoţită de o fată din Ucraina. Îi făcură semn să le urmeze până în capătul estic al complexului. Era evident că bărbaţii nu vor fi trimişi la lucru în

dimineața aceea, așa că Arthur porni după ele. Fu condus la etajul superior al unei clădiri în care nu mai intrase până atunci. Maria duse un deget la buze și, în liniște, cei trei se uitară pe furiș afară, stând pe cât posibil în afara vederii.

În curtea interioară de sub ei, gardienii din SS țipau și biciuiau niște evrei, obligându-i să arunce într-un foc mare cadavrele firave ale câtorva camarazi morți. Focul fusese făcut într-o groapă, în care erau aruncate de-a valma trupuri și obiecte. Arthur privi cu groază cum în curte sunt aduși câțiva copii mici. Simți că i se face rău când văzu cum sunt loviți cu picioarele și împinși în foc. Țipetele lor fură prea mult pentru Arthur. Se întoarse cu spatele, cu inima spărgându-i pieptul. Credea că în ultimii doi ani fusese martor la tot ce putea fi mai depravat în rasa umană, dar scena care i se desfășură acum în fața ochilor îl zgudui cu violență. Auschwitz era cu ștreangul la gât, dar în ultimele sale ore dădea naștere unor orori care erau peste puterea lui de înțelegere și imaginație. Arthur se împletici înapoi spre baracă, cu mintea înfierbântată și cu țipetele copiilor încă răsunându-i în urechi. Câteva ore, nu fu în stare să articuleze niciun cuvânt. Vor trece mulți ani până când va avea puterea să le povestească și altora ce a văzut.

Din păcate, nu o mai revăzu niciodată pe Maria Kostka. În nebunia acelor momente, era dificil să ții socoteală unde este fiecare, iar Arthur nu a aflat nici până-n ziua de azi dacă Maria a supraviețuit sau nu. De-a lungul anilor, se gândi de multe ori la ea. Simțea pentru ea o afecțiune autentică și se întreabă adesea dacă a reușit să rămână în viață în nebunia care cuprinsese lagărul în ultimele zile. Nu va ști niciodată.

Sunetul artileriei rusești se auzea tot mai aproape, când nemții aruncară în aer două crematorii. Focul se întinse în tot lagărul și astfel multe dovezi despre atrocitățile

comise, inclusiv documentele scrise, fură distruse. Erau zile foarte periculoase, întrucât gardienii din SS aveau un chef nebun de a ucide. Prizonierii britanici nu le stăteau în cale şi le supravegheau toate mişcările. Cea mai mare parte a personalului civil dispăruse, iar anxietatea îi afecta pe gardienii mai decenţi din Wehrmacht, care se temeau de sosirea iminentă infanteriei ruseşti.

În acea noapte, tensiunea fu aproape de nesuportat. Oamenii ştiau că se află la un pas de a supravieţui ororilor la care fuseseră supuşi în ultimii doi ani, dar nu aveau idee ce se va întâmpla în clipele imediat următoare. Puteau fi ucişi în orice moment. În timpul nopţii, sirenele antiaeriene începură să sune, iar oamenii părăsiră barăcile şi fugiră către adăposturi. Mulţi lăsară în urmă bunuri preţioase, dar nu aveau să mai vadă niciodată interiorul barăcilor.

Timp de trei zile, rămaseră închişi în adăposturi din cauza bombardamentelor intense şi iuţi ale forţelor aeriene ruseşti. Unele durau câte o oră întreagă, altele se succedau la numai zece minute distanţă. În timpul acelor atacuri îşi pierdu viaţa îndurerata Natasa, iubita Micului Negricios. Cei care îndrăzniră să arunce un ochi afară în timpul momentelor de acalmie confirmară că toate barăcile fuseseră distruse. Acesta era fără îndoială un atac preliminar, care îl preceda pe cel final.

Capitolul 15

După a treia zi de bombardamente, urmă o perioadă prelungită de liniște, după care gardienii nemți apărură într-un final și le spuseră să-și ia bunurile și să se îndrepte către poarta principală. Era 23 ianuarie 1945.

Oamenii nu mai aveau decât hainele de pe ei, restul lucrurilor personale fiind aproape în totalitate distruse. Pentru Arthur, acest lucru însemna că rămăsese fără căciulă și mănuși. Găsiră porțile larg deschise și vreo zece gardieni prin preajmă. Ultimul apel nominal al evreilor avusese loc în urmă cu șase zile, după care fuseseră duși în altă parte. Era 5.30 dimineața, dar, chiar și în întuneric, puteau vedea pagubele provocate de bombardiere.

Zăpada se așezase în strat gros pe pământ, iar sunetul artileriei și infanteriei rusești se auzea atât de aproape, încât Arthur se aștepta să vadă primele tancurile apărând dintr-o clipă-n alta. Se uită în jur, observând starea jalnică a camarazilor săi sfrijiți, și se îndoi de capacitatea multora de a supraviețui temperaturilor de sub 0°. Arthur era îmbrăcat în uniformă completă și avea o haină groasă pe

deasupra, dar pantofii mărimea 42 pe care îi purta de obicei se rupseseră şi nu reuşise să facă rost în adăpost decât de o pereche mărimea 46. Nu avea şosete, în schimb avea picioarele înfăşurate în fâşii dintr-o cămaşă veche, care-i uşurau mersul în perechea nou-achiziţionată. Faptul că picioarelor li se asigura atât de mult spaţiu reprezenta un confort real.

Erau aproximativ 230 de prizonieri de război din partea Aliaţilor. Într-un final, pe când se întrebau ce se va întâmpla cu ei, fură abordaţi de un ofiţer superior din Wehrmacht, Feldwebel Messer. Îi ascultară cuvintele cu o mare doză de reţinere.

Ofiţerul le spuse oamenilor că sunt liberi să părăsească lagărul. Nu mai erau prizonieri de război. El îi sfătuia să meargă spre vest către armatele britanicilor şi americanilor, caz în care ar fi fost însoţiţi de soldaţii Wehrmachtului care urmau să se preda. Sau ar putea să meargă spre est, unde în scurt timp îi vor întâlni pe ruşii care avansau.

În ceea ce-l priveşte pe Arthur, decizia fu luată imediat. Nu voia să-şi asume riscul cu ruşii. Nu puteau şti de ce primire vor avea parte şi auzise poveşti cum că aceştia din urmă îi tratează pe prizonierii de război ca pe potenţiali spioni. Decise că va înfrunta lungul drum către liniile britanice şi americane. În cel mai rău caz, se va afla, cu ajutorul lui Dumnezeu, cu fiecare pas mai aproape de casă.

Doar patru scoţieni porniră spre est. Aflară mai târziu că au fost făcuţi una cu pământul de tancurile ruseşti, când au păşit în faţa lor agitându-şi mâinile. Ruşii aveau ordine directe de la Kremlin să ajungă mai întâi la Berlin, măturând orice în cale. Povestea nu a fost confirmată niciodată, dar Arthur nu mai auzi nimic despre niciunul dintre cei patru. Descoperi mai târziu că ruşii ajunseră la Auschwitz abia după patru zile.

Când plecară la drum, nu știau cât de mult vor trebui să meargă pe jos, dar niciunul nu-și făcea iluzii că va fi mai puțin de câteva sute de kilometri. Arthur porni alături de caporalul Jim Purdy și de Cummings, având pe rând grijă de Alan Blades, care era într-o stare deplorabilă. Luară din lagăr un cărucior abandonat, cu ajutorul căruia îl transportară prin zăpadă.

În prima zi, înaintară aproape 16 km, deși nu aveau nimic de mâncare, iar noaptea și-o petrecură într-un hambar. Se pare că la o oarecare distanță în fața lor mergea un căpitan neamț care aranja cazarea oamenilor din spate, atunci când se putea. Temperatura scăzu la –22°C, în ceea ce se va dovedi a fi cea mai geroasă iarnă din Polonia ultimilor ani. Plecară la drum în dimineața următoare în jurul orei 4, fiind nevoiți să treacă peste cadavrele a sute de evrei morți împrăștiați pe drum, parțial acoperiți cu zăpadă. Unii muriseră de frig, alții fuseseră împușcați în cap.

Coloana de oameni se odihnea câte zece minute la fiecare oră. Arthur ar fi preferat să nu se oprească, fiindu-i mereu foarte greu să repornească la drum. În următoarele douăzeci de ore, parcurseră aproape 65 km. Majoritatea începură să sufere din cauza degerăturilor de la mâini, picioare și urechi, iar unii se opriră din mers, prăbușindu-se la marginea drumului ca să moară. Unul dintre ei, pe care Arthur îl știa drept sergentul Andy, mergea în fața și în spatele coloanei, încurajându-i pe oameni să nu renunțe. Le spunea că la destinație îi așteaptă mâncare și un adăpost cald. Uneori, încurajările sale nu prea aveau rezultate, dar cum nemții erau hotărâți să pună cât mai mulți kilometri între ei și ruși, grija lui constantă îi ținu pe mulți în viață.

Arthur nu avea degerături, dar, de fiecare dată când închidea ochii pleoapele, îi înghețau și trebuia să le frece energic ca să le poată deschide. La sfârșitul celei de-a

doua zile, se abătură de la drumul principal şi o luară pe o stradă mărginită de copaci. Pe una dintre laturile străzii se afla o casă mare de oaspeţi, unde fură primiţi de un om care-i hrăni cu supă fierbinte, pâine şi surogat de cafea. Mâncarea caldă îi aduse un asemenea confort, încât fu la un pas de a izbucni în lacrimi.

Arthur era destul de surprins că nu se alesese cu degerături, pentru că, de fiecare dată când îi venea rândul, împingea căruciorul fără mănuşi în mâini. Se împrietenise cu un soldat care suferea grav de degerături la ambele picioare. Arthur stătu cu el toată noaptea, dar a doua zi dimineaţă era evident că nu poate să continue. Gazda le promise că va fi dus la spital.

După eforturile din ziua precedentă, nu reluară marşul înainte de prânz şi nici nu mai întâlniră pe drum trupuri de evrei morţi, cei din SS înaintând din acest punct pe o rută diferită. După abia câteva ore de mers, un număr tot mai mare de oameni fură siliţi să renunţe sau să rămână în urmă. Arthur se instală în spatele coloanei, dar opririle continuară să fie dese, din cauza eforturilor de a-şi convinge camarazii să continue. Cei lăsaţi în urmă aveau şanse foarte mici de supravieţuire.

Se opriră la un hambar, aici însă nu-i aştepta nimeni cu mâncare. Căutară în împrejurimi şi crezură că au găsit cartofi, care se dovediră a fi sfeclă.

În ziua următoare, porniră la 5 dimineaţa. Îi aştepta o zi lungă, dar cerul era senin şi se încălziră de la soarele de iarnă. Unii încercară să cânte, fără îndoială inspiraţi de sergentul Andy, dar această atmosferă nu dură mult. Făcând atâtea drumuri în faţa şi în spatele coloanei, Andy mergea în continuare de trei ori mai mult decât ceilalţi. Făcuse atâtea promisiuni legate de mâncare, încât puţini îl mai băgau

în seamă, nici măcar când pomenea de „Doamnele în alb" (camioanele Crucii Roșii). El, însă, nu se dădea bătut.

Zilele trecură și ajunseră la Troppua. Continuară să-i urmeze pe gardienii germani, presupunând că aceștia știau încotro merg. Chiar la marginea satului, fură atacați de un avion rusesc și se împrăștiară în toate direcțiile. Observară că doar cei care ieșiseră de pe drum fuseseră răniți, așa că Arthur și cei apropiați lui deciseră ca, în viitor, dacă vor mai fi atacați în același fel, să se arunce la pământ exact în locul în care îi surprindea atacul.

Trecură trei săptămâni până fură din nou atacați, de data aceasta de mai multe avioane rusești. Coloana se împrăștie din nou și, în ciuda faptului că fluturau haine albe, mulți fură uciși sau grav răniți. Era un sfârșit tragic pentru cei care îndураseră atâtea, iar acum se aflau atât de aproape de libertate. Deși se aruncă imediat la pământ, tirul de gloanțe îl rată doar cu câțiva centimetri, atingându-l în schimb pe un tânăr *geordie* alături de care Arthur mersese în ultima vreme.

Celor morți le erau scoase plăcuțele de identitate de la gât și erau lăsați la marginea drumului, pentru a fi îngropați de altcineva. Faptul că erau vânați de avioanele celor care ar fi trebuit să fie de partea lor, avu un efect puternic asupra oamenilor. Erau ținte sigure în fața acestor atacuri, iar pierderea prietenilor i-a afectat profund, făcând deplasarea și mai greoaie.

Avioanele rusești nu se mai întoarseră. Se gândiră că deschiseseră focul la vederea coloanei conduse de gardieni germani și se retrăseseră dându-și seama că erau urmați de soldați ai Alianței. Periodic, coloana se oprea pentru ca cei care nu mai puteau continua să fie așezați confortabil la marginea drumului, fiind apoi lăsați acolo.

Aceştia nu mai puteau fi ajutaţi, având şanse minime de supravieţuire.

Într-o seară, ajunseră la o clădire din ciment care adăpostise prizonieri de război ruşi, unde găsiră paturi suprapuse cu saltele pe ele. Mulţi dintre oamenii epuizaţi se prăbuşiră recunoscători pe ele, dar Arthur stătu deoparte. Simţi că paturile viermuiesc de gângănii şi se temea de disconfortul pe care i l-ar fi creat în timpul mersului. Viaţa în captivitate îi dezvoltase abilitatea de a detecta prezenţa acelor mici torţionari. Încercă să-i avertizeze şi pe ceilalţi, dar cuvintele sale nu fură luate în seamă.

Îşi petrecu noaptea afară, pe o pătură, alături de unul dintre gardienii nemţi. Dimineaţă, precauţia lui se dovedi justificată, mulţi trezindu-se cu pleoapele umflate din cauza muşcăturilor. Mâncară ceva ce se numea supă de cartofi, dar care nu conţinea nimic recognoscibil. Cei care mai rămăseseră îşi continuară drumul, cu excepţia a doi gardieni care plecaseră în timpul nopţii, fără îndoială convinşi că astfel vor putea înainta nestingheriţi.

Promisiunile lui Andy ajunseseră să trezească un cor de obscenităţi, însă în aceeaşi zi, în jurul prânzului, se întâlniră cu un grup de călugăriţe cehoslovace îmbrăcate în alb, care aşteptau lângă o camionetă. Primiră farfurii cu fasole, ceai şi cafea şi, deoarece călugăriţele probabil se aşteptaseră să fie mai mulţi, Arthur şi ceilalţi putură pentru prima dată în doi ani de zile să mănânce atât cât au vrut. Camioneta fu curăţată de tot ce conţinea şi, pentru ca fericirea să fie completă, călugăriţele îi asigurară că îi vor aştepta din nou pe drum mai sus. Sergentul Andy fu ridicat aproape la statut de sfânt şi nu mai fu niciodată abuzat verbal.

Unii mâncară prea mult pentru trupurile lor emaciate, stomacurile micşorate neputând să ţină pasul cu acest

ospăț neașteptat. Mulți se opriră să vomite pe marginea drumului. Gardieni și soldați britanici continuau să dispară, dar nimeni nu făcea eforturi să-i oprească. Participarea la marș era în totalitate voluntară, iar cei care voiau să-și încerce norocul singuri erau liberi să plece. Arthur decise că, având în vedere numărul mare de grupuri disperate de nemți rătăcind prin zonă, cel mai important lucru era protecția pe care le-o dădea prezența gardienilor. „Avem nevoie de ei acum", se gândea, „la fel de mult cât vor avea ei nevoie de noi când vom ajunge la destinație".

Capitolul 16

Până la sfârșitul lui martie 1945, ieșiră din pădurile și câmpiile din zona rurală și ajunseră pe un drum principal care ducea la Praga. Vremea era mai bună și legumele se găseau mai ușor. În fiecare noapte, intrau în țarcurile porcilor și furau câți cartofi și napi aveau nevoie. Cărucioarul de care încercaseră să scape de atâtea ori se dovedi a fi un dar dumnezeiesc.

Legumele erau fierte și împărțite cu gardienii, soldați ai Wehrmachtului, alături de care trecuseră prin toate necazurile în ultimele opt săptămâni. În loc de tabac, uscau în buzunare frunze de floarea-soarelui și le învârteau în orice bucată de hârtie pe care o puteau găsi, pentru a obține o țigară. Arthur, care prefera pipa, experimenta cu diferite soiuri de frunze, zdrobindu-le în vatra pipei și reținând care dintre ele a dat cel mai bun fum. Oricât de mică ar fi fost satisfacția obținută, era mereu însoțită de lacrimi în ochi.

Într-o zi, nu au avut cu ce să aprindă focul și, cu mare reticență, Arthur își donă prețioasa Biblie, pe care o puse

peste meschina cantitate de hârtie pe care reuşiseră s-o adune. Privind cum flăcările mistuie paginile subţiri, simţi că asistă la incinerarea unui prieten, dar în acelaşi timp era sigur că Dumnezeu a binecuvântat acest act. Călătoria sa prin Iad se apropia de sfârşit, iar Biblia îşi servise scopul, având grijă de mintea şi trupul lui.

Ajunseră la Praga şi traversară Piaţa Wenceslas, unde fură întâmpinaţi de oameni care-i ovaţionau şi le ofereau mâncare şi băutură. Erau recunoscători pentru mâncare, ştiind că Praga trecuse prin vremuri grele în timpul ocupaţiei naziste, iar oamenii abia dacă se puteau lipsi de puţinele lucruri pe care le aveau. Caporalul Cummings împingea căruciorul, când văzu cum îi face semn o bătrână cu o pâine imensă în braţe. Pâinea avea dimensiunea unui capac de pubelă, iar Cummings îl trimise pe Arthur să ia ceea ce, în vremurile acelea grele, valora cât greutatea ei în aur. Femeia purta o fustă lungă neagră şi avea pe cap o mică pălărie. Arthur îi mulţumi din suflet, iar femeia îi zâmbi şi îl împinse înapoi spre prietenii lui.

Câteva clipe mai târziu, se auzi un strigăt.

– Arthur, ai grijă!

Înainte să se poată întoarce, fu lovit cu violenţă din spate şi trântit la pământ. Când îşi reveni după ceva timp, se linişti când văzu pâinea lângă el, în cărucior. I se spuse că fusese lovit de unul dintre gardienii germani, care aflase cu puţină vreme în urmă că familia îi fusese ucisă în timpul unui raid al bombardierelor britanice. Neamţul fusese în lagăr asistentul personal al lui Messer, iar Arthur se consolă la gândul că el fusese probabil cel care redactase raportul în care era menţionat faptul că a fost trimis la muncă în altă parte, când de fapt el evadase. Mai târziu în acea zi, gardianul dispăru, fără îndoială încercând să ajungă mai repede acasă.

Ieşiră din Praga pe un drum paralel cu o şină de cale ferată. În faţa lor era un tren plin cu echipament militar. Dintr-odată, avioane ale RAF începură să bombardeze trenul, aruncându-l în cele din urmă în aer. Când trecură printre rămăşiţele trenului, găsiră resturi ale rachetelor fără pilot care terorizaseră Londra în ultima parte a războiului. Vorbiră despre bombardament tot restul zilei, întâlnirea cu forţele aeriene britanice ajutându-i să creadă că există şansa să ajungă acasă.

Ajunseră în Marianske Lazne şi, intrând în piaţă, dădură cu ochii de un munte de bani germani. Mărcile erau aşezate într-o grămadă înaltă, nepăzită de nimeni, chiar în centrul oraşului. Prin preajmă mai erau doar câţiva oameni, printre care şi persoana responsabilă, o femeie rotundă şi plină de viaţă, îmbrăcată într-un costum elegant de culoare vişinie. Le spuse că scoseseră toate aceste mărci fără valoare din bancă şi îi invită să se servească înainte de a le da foc.

Pentru Arthur, acesta era nici mai mult, nici mai puţin decât un jaf şi refuză să ia parte la el, însă cei care o făcură avură de câştigat după război. Mărcile nu erau nici pe departe fără valoare, fiind cumpărate pentru sume mari de la soldaţi după întoarcerea acasă.

Trecură graniţa în Germania şi ajunseră în frumosul oraş Weiden, un loc complet neatins de ravagiile războiului, care distrusese atâtea părţi ale Europei. Localnicii ieşiră din micile lor case şi căscară ochii curioşi la adunătura pestriţă care le trecea prin faţă. Erau prietenoşi şi mai ales generoşi, oferindu-le soldaţilor pâine şi carne. Pătrunseseră într-o lume suprarealistă, ca şi cum războiul ar fi fost o născocire distorsionată a imaginaţiei lor bolnave. Oamenii ieşeau din casele lor imaculate şi liniştite,

îmbrăcați într-un stil vestimentar nefamiliar, care părea să aparțină altei epoci.

Fură conduși la primăria orașului, unde li se aduse cafea adevărată. La scurt timp după aceea, primarul îi duse într-o cameră unde, pe mese lungi, erau expuse arme și echipament militar, printre care și binocluri de cea mai bună calitate. Li s-a spus că se învoiseră cu americanii să adune toate armele într-un singur loc, pentru ca orașul să fie ocolit de bombardamente. În felul acesta fusese evitată o inutilă vărsare de sânge.

Rămaseră două zile în Weiden. Li se arătară casele mari de la marginea orașului care fuseseră ocupate de soldații SS aflați în permisie și unde aceștia fuseseră încurajați de superiorii din Partidul Nazist să se culce cu localnice blonde cu ochi albaștri, pentru a ajuta la zămislirea viitorului Germaniei. În ciuda dovezilor că imperiul lui Hitler se prăbușea, în oraș erau multe femei frumoase însărcinate în ultimele stadii, pregătite să producă generația viitoare a Reichului. Plecară din oraș și, după două ore, în mod incredibil, auziră bombardierele americane trecând pe deasupra și, un minut mai târziu, văzură cum frumosul oraș este bombardat.

În următoarele trei zile au parcurs încă 68 km. Ajunseră în Regensberg, unde fură despărțiți și cazați în gospodării diferite. Ca și până atunci, Cummings și Arthur rămaseră împreună, fiind puși să muncească alături de alți zilieri la nivelarea craterelor din jurul gării. Alan Blades fu scutit de la îndatoriri și rămase într-un hambar, împreună cu singurul soldat neamț care mai rămăsese cu ei.

Dieta lor în următoarele câteva zile a constat mai ales din cartofi, cu excepția unei dimineți în care Cummings prinse o găină care tocmai se îndrepta spre patul lui. În

câteva minute, era jumulită și fiartă pentru micul dejun. Tehnic vorbind, orașul era încă ocupat de nemți, dar americanii se aflau pe malul celălalt al Dunării, pregătiți să-l cucerească. În cea de-a doua zi petrecută acolo, sosi un ofițer american într-un jeep condus de un GI. Le spuse că într-o zi sau două armata americană va intra în oraș, dar între timp nu trebuie să nu se lase păcăliți de acel fals sentiment de siguranță creat de aparenta liniște care îi înconjura.

– Țineți capul jos și nu provocați conflicte, le-a spus el. Nu e momentul să greșiți. Ați trecut prin destule, îmi închipui.

Continuară lucrul la cratere, întâlnindu-se cu tot mai mulți soldați veniți din alte lagăre destinate prizonierilor de război. În acea seară, văzură un avion ușor trecând pe deasupra, apoi observară un fir de fum venind dintr-o clădire aflată la mică distanță de ei. Avionul indica o locație precisă artileriei americane care se afla pe cealaltă parte a fluviului, iar câteva secunde mai târziu ținta era lovită de obuze. Și, pentru a încinge și mai mult spiritele, aproximativ 20 de foști prizonieri de război fură uciși în acea seară, cu 24 de ore înainte de a fi eliberați.

A doua zi, urmă încă un raid. De data aceasta, însă, fură luate măsuri de evitare și nimeni nu mai fu ucis. Stătură împreună în acea seară, în compania ultimului gardian german, și vorbiră despre ziua ce urma, o zi pe care mulți crezuseră că nu o vor mai apuca. Stătură treji toată noaptea, prea emoționați să doarmă. Americanii vor sosi curând. În curând, vor fi liberi.

Capitolul 17

Era ora 6 într-o duminică dimineaţă când le auziră. La început mai încet, apoi ajunse până la ei în mod inconfundabil scârţâitul hodorogit al tancurilor care se apropiau. Unul câte unul, oamenii se treziră şi, în scurt timp, şoaptele deveniră strigăte, iar strigătele, urale.

– Sunt yankeii, băieţi! Sunt yankeii!

Ieşiră pe drum în fugă pentru a-şi întâmpina eliberatorii. Americanii coborâră din tancuri şi camioane, soldaţii se îmbrăţişară. Fură împărţite raţii „K", etichetate „Mic-dejun", „Prânz" şi „Cină". Înăuntru erau borcane cu gem, ciocolată, unt, biscuiţi şi pachete de ţigări. Era prea copleşitor totul. Arthur plânse fără jenă alături de ceilalţi.

Arthur mâncă şi lăsă sentimentul de libertate şi de siguranţă să-l învăluie. Bucuria de a şti că, pentru prima dată după atâta vreme, putea să viseze la viaţa care va urma era aproape prea mult pentru el. Se aflase la un pas de moarte de prea multe ori ca să mai ţină socoteala, iar acum căzu în genunchi plin de recunoştinţă.

Ofiţerul american cu care se întâlniseră în urmă cu două zile le spuse că vor fi duşi la Straubing, un aeroport

aflat la sud de Regensberg, de unde vor lua avionul spre vest. Arthur se oferi să conducă tractorul care îi transporta pe oameni la aeroport. Tractorul era o bestie bătrână şi uzată, cu care Arthur trebui să se lupte pentru fiecare metru din drum, dar era fericit să facă orice pentru a-i duce pe toţi în siguranţă la aeroport. Câţiva dintre ei erau într-o stare atât de jalnică, încât se îndoia că vor supravieţui.

În timp ce oamenii aşteptau, Arthur îl întrebă pe ofiţerul american dacă Alan Blades poate avea prioritate, lucru cu care acesta fu imediat de acord. Avioanele Dakota aterizară cu provizii, după care îi transportară pe soldaţi în serii, unii făcând escală la Bruxelles, iar cei mai norocoşi zburând direct spre Anglia.

După patru zile, veni şi rândul lui Arthur. Urcară în Dakota, aşezaţi câte şase pe fiecare latură, şi ascultară cum ferestrele pătrate de plastic pocnesc pe măsură ce atmosfera din avion se presuriza. Uşurarea pe care Arthur o simţi când porniră în sfârşit spre casă dispăru când se uită pe geam şi văzu că aripa dreaptă este în flăcări. Îl întrebă îngrijorat pe unul dintre ofiţerii de zbor dacă ştie că unul dintre motoare a luat foc, dar bărbatul nu arătă semne de îngrijorare.

– Căpitanul îl va stinge imediat, spuse el.

Brusc, avionul începu să piardă altitudine, de parcă ar fi căzut din cer, şi toţi foştii prizonieri îngheţară de spaimă. După câteva secunde, avionul îşi reveni, iar focul de la aripă era stins. Mai mulţi din grup avură nevoie de pungile de hârtie pe care le primiseră la îmbarcare.

Arthur ajunse în Bruxelles pe 8 mai 1945, ziua celebrării victoriei în Europa. Când intrară în oraş, mii de oameni sărbătoreau în stradă. Absolut întâmplător, se întâlni cu Fred Robinson, un fost coleg de şcoală, şi profitară

împreună la maximum de acea zi fericită. După șase ani de frică, neștiind niciodată ce ar putea aduce ziua de mâine sau dacă aceasta va mai exista, era minunat să se afle printre atâția oameni de diverse naționalități, sărbătorind prima zi din multele care vor urma.

Ziua de sărbătoare se încheie înainte de vreme pentru Arthur și Fred, care fură arestați de doi polițiști din cauza ținutei vestimentare inadecvate. Faptul că își petrecuseră ultimii doi ani în lagăr nu conta, așa că petrecură noaptea la închisoare. Situația fu remediată în dimineața următoare, când făcură rost de carnetele de soldă și, după ce primiră scuze nesfârșite de la ofițerul de serviciu, fură conduși la aeroport. La sosire, dădură cu ochii de un șir de minunate bombardiere Lancaster și, astfel călătorind, drumul spre casă le umplu inima de fericire.

Decolară și ajunseră deasupra Canalului Mânecii înainte chiar ca Arthur să-și dea seama că ascensiunea s-a încheiat. Se duse la o fereastră și văzu cum trec pe deasupra stâncilor albe din Dover, priveliște care-i aduse lacrimi în ochi. Aterizară în Guilford, Surrey, și fură întâmpinați de WVS (Women's Voluntary Service) cu ceai fierbinte și zâmbete largi. Inima lui Arthur era pe punctul de a exploda și, deși se gândea că probabil arată de parcă se află la un pas de moarte, se simțea în al nouălea cer. Alături de WVS erau și ceilalți susținători ai cauzei, The Salvation Army, care le oferiră foștilor prizonieri de război vederi prin care familiile îngrijorate erau informate de întoarcerea rudelor lor în Marea Britanie. Băieții completară adresele și adăugară un mesaj personal, iar serviciul poștal se ocupă de restul.

În ziua următoare, plecară spre case cu trenul, pe ruta Londra-Crewe. Nu se putea gândi decât la familia lui și la cum va renova casa tatălui său. Nu mai primise nicio

veste de acasă de mai bine de trei ani, așa că nu știa la ce să se aștepte, dar era entuziasmat la gândul că va vedea din nou locuri și fețe cunoscute.

Se spune că ultimul kilometru spre casă este cel mai lung. La fel se dovedi a fi și pentru Arthur. Pe ultima sută de metri, abia se mai putea ține pe picioare. Când în sfârșit își văzu casa, inima i se umplu de bucurie. Apropiindu-se, însă, instinctul îi spuse că ceva este în neregulă. Mai ales când își dădu seama că oamenii îl urmăreau din spatele perdelelor, când s-ar fi așteptat să iasă și să-i ureze bun-venit acasă.

Urcând pe alee, observă că absolut nimic nu era schimbat de când plecase de acasă, la începutul războiului, dar un sentiment de neliniște îl cuprinse când bătu la ușă și așteptă să i se răspundă. Femeia care deschise îi era complet străină. O privi fără să spună nimic.

– Ești Arthur, nu-i așa? lătră ea.

– Da, replică el.

– Păi, nu ești binevenit aici! replică agresiv și îi trânti ușa în față.

Nu se aștepta la steaguri și decorațiuni festive, însă nu era pregătit nici pentru asta. Tatăl lui era în casă, știa asta, dar nu avu curajul să vină și să-l privească în ochi. După ce rămase țintuit timp de un minut, se întoarse, merse înapoi pe alee fără să se uite în jur și se îndreptă spre casa cumnatei sale, Margaret, aflată pe strada următoare.

Margaret îi făcu o primire potrivită pentru un rege, agitându-se în asemenea măsură, încât aproape îl sufocă cu atâta bunătate. Îi spuse că tatăl lui se căsătorise în urmă cu un an cu o femeie din Liverpool și că aveau deja un copil. Se pare că tatăl său se lăsase dominat de această femeie și nu o înfruntase când aceasta își impusese propriile reguli. În ciuda credinței lui, Arthur se supără pe tatăl său.

Primise patru luni de permisie pentru a-şi reveni, dar îi veni greu să discute cu cineva despre lucrurile prin care trecuse. În fiecare zi, petrecea ore întregi plimbându-se şi gândindu-se la toate câte s-au întâmplat. Stătea pe malurile râului Weaver adâncit în gânduri şi arunca pietre în apă. Se gândea mai ales la prietenii care muriseră în lagăr şi la cei care nu rezistaseră marşului de 1100 km către libertate.

Îl cuprinse o depresie profundă şi vru să se sinucidă. Se gândi să se arunce în râu, dar aptitudinile lui excelente de înotător l-ar fi salvat fără să vrea. Într-o zi, pe când trecea pe lângă podul albastru din Hartford, văzu o grămăjoară de pietricele rămase probabil de la lucrări recente de mentenanţă. Se aşeză pe iarba de pe mal şi începu să le arunce în apă, privind fermecat la ondulaţiile pe care le produceau. Apoi, se întâmplă un lucru ciudat, pe care nu reuşi să şi-l explice până-n ziua de azi. Două lebede pe lângă care trecuse cu ceva vreme în urmă înotară spre el crezând că vor primi de mâncare. Când văzură că pietricelele se scufundă, înţeleseră că nu au noroc. Cele două creaturi elegante erau de un alb imaculat, graţia şi frumuseţea lor făcându-l să se întrebe dacă sinuciderea este o idee bună. Una dintre ele ieşi pe mal şi îşi aşeză capul pe umărul lui, rămânând astfel aproximativ un minut. Prima reacţie a lui Arthur fu de teamă, sâsâitul agresiv al vizitatoarei lui fiind legendar. Era de parcă lebăda îi înţelegea starea de spirit, iar fostul prizonier de la Auschwitz fu mişcat până la lacrimi. Lebăda se întoarse până la urmă în apă, mişcându-şi coada dintr-o parte în alta pe când aluneca înapoi spre pod.

Arthur simţi că le-a dezamăgit, aşa că plecă imediat spre Davenham, un sat din apropiere, de unde cumpără pâine cu care hrăni perechea de lebede graţioase şi recunoscătoare. Acest incident extraordinar îi dădu puterea să ia viaţa-n piept. Prima dată când Arthur povesti acest

incident, ochii i se umeziră și emoția îl gâtui când spuse „A fost un moment minunat... un moment minunat".

Greutatea lui ideală înainte de război era de 66,6 kg, dar când se întoarse abia reușea să miște cântarul până la 38,7 kg. După câteva săptămâni, observă că îi apar o multitudine de mici pustule pe picioare. Își aminti că, după bombardamentul asupra adăpostului antiaerian, medicul din Auschwitz îl avertizase că s-ar putea să-i apară la un moment dat multe răni de șrapnel pe picioare.

Cum era în continuare angajat în armată, nu putea să meargă la medicul lui, așa că se prezentă la cabinetul din cea mai apropiată unitate a armatei, care se afla lângă brutăria din Blakemere, în Sandiway. Doctorul nu acordă mare atenție problemei lui Arthur și îl trecu în registru ca „M&D", adică *medicine and duties*, ceea ce însemna pe scurt „a freca menta" sau a te preface că ești bolnav.

După ce ieși din cabinet, Arthur fu oprit de o bătrână care spăla treptele, care îl întrebă ce necaz are. Magnitudinea potențială a întrebării îl făcu pe Arthur să clacheze, așa că își descărcă sufletul în fața ei. Îi povesti multe din lucrurile prin care trecu în război, iar după ce termină, femeia preluă comanda. Intră să vorbească cu medicul și, parcă după o veșnicie, se întoarse și-i spuse că doctorul îl va primi din nou.

Când reveni în cabinet, medicul își ceru scuze. Îi spuse că nu știa că a fost în lagăr și că a trecut prin atâtea greutăți. Arthur se întrebă unde își închipuise că făcuse războiul, cântărind mai puțin de 45 de kg, dar nu îi spuse nimic și fu recunoscător pentru atenția primită. I se prescrise un tonic oral și o cremă pentru picioare, care se dovediră a fi extrem de eficiente.

Bineînțeles, lui Arthur îi veni greu să stea în casă în primele săptămâni, iar când un consilier local dori să-l

invite la un forum care avea loc la un cinematograf local, îi luă ceva vreme până îl găsi. Arthur avea mari rezerve legate de participarea la o discuție de tip întrebare-răspuns, dar, cu vorbele Mariei în minte, care îi spusese că trebuie să le spună cât mai multor oameni ce a văzut în lagăr, se hotărî să meargă.

În afară de el mai era invitat un paraşutist care participase la bătălia de la Arnhem. Consilierul, domnul Hilditch, le puse pe rând întrebări celor doi. Spectatorii aplaudară când ei urcară pe scenă, dar, în timp ce răspunsurile paraşutistului stârneau ovații și aplauze, descrierea ororilor prin care trecuse Arthur erau primite cu o liniște de gheață, plină de stânjeneală. Când discuția se încheie, spectatorii se înghesuiră în jurul paraşutistului, timp în care Arthur ieşi neobservat pe o uşă laterală. Întâlnirea fusese un dezastru total, aşa că jură că nu va mai trece niciodată prin aşa ceva.

Toate lucrurile lui Arthur fuseseră vândute de către mama sa vitregă la un magazin cu articole de mâna a doua. Cea mai gravă pierdere era aceea a uneltelor de pescuit. Acest lucru fu reparat de fratele lui Margaret, Harold Cross, care îi aduse un set nou de undițe și, astfel, datorită pescuitului, Arthur putu să beneficieze de un soi de terapie.

Aflat încă în concediu, Arthur primi o scrisoare din partea Armatei în care era întrebat cu ce sumă simte că ar trebui recompensat pentru munca prestată ca prizonier de război în lagărele italiene și germane. Arthur bănuia că există un motiv ascuns în spatele întrebării și petrecu zile întregi gândindu-se cât ar trebui să ceară. Nu muncise deloc în timpul captivității din lagărele italiene, iar în final pretinse 30 de lire sterline pentru munca de la Auschwitz. Nu ar fi cerut nimic, dar faptul că armata îi oprise 22 de lire din soldă pentru că se întorsese acasă fără puşcă şi

chingi îl revoltă. Chiar credeau că naziștii i-ar fi lăsat să-și păstreze puștile în lagăr? Primi cecul și nu s-ar mai fi gândit nicio secundă la această chestiune dacă nu s-ar fi întâlnit cu un fost coleg de lagăr. Prietenul său fu uimit când auzi cât a cerut; el ceruse în jur de 1000 de lire sterline și fusese plătit fără probleme.

Când i se termină concediul, Arthur fu chemat în Brighton și, de acolo, fu trimis în Hastings. Tabăra de acolo fusese construită pentru 150 de oameni, dar fuseseră chemați 300. Eroarea fu rapid și eficient remediată, când unul din doi soldați fuseseră lăsați la vatră sau pensionați, în funcție de starea lor fizică. Nu era prima dată când norocul îl ocolea pe Arthur Dodd. Petrecu două luni în Hastings, înainte de a fi trimis mai aproape de casă, în Western Command din Chester. După două săptămâni, fu trimis în Wolgerton, lângă Nantwich, la o închisoare cu prizonieri de război nemți. Într-un final, ajunse în Blakemere Hall, unde prizonierii germani erau puși să facă pâine. Arthur transporta pâinea la Winsford, iar de acolo era distribuită în toată țara. Aici o întâlni pe Olwen, caporal în ATS (Auxiliary Territorial Service), care avea în subordine cinci fete. Într-o zi, Arthur descărcă pâinile și le invită pe cele cinci fete la NAAFI, să bea un ceai. Domnișoara caporal, înfuriată la culme, fu lăsată să se descurce singură cu transportul de pâini. La întoarcere, Olwen îi făcu lui Arthur referat! Zâmbind în sinea lui și, admirându-i zelul galez, Arthur nu se lăsă:

– Tu ești cea cu care mă voi căsători!

Din Blakemere Hall, Arthur fu lăsat la vatră și reveni la viața de civil, iar în 21 septembrie 1946, Olwen deveni soția și sprijinul său timp de 49 de ani bântuiți de coșmaruri.

Capitolul 18

Arthur Dodd nu-şi subestimă norocul de a fi supravieţuit ororilor din al Doilea Război Mondial. La Saint Valery, Tobruk şi în numeroase alte ocazii la Auschwitz, fusese convins că nu va supravieţui războiului. E convins că a rămas în viaţă numai datorită iubirii şi milostivirii lui Dumnezeu. Fără credinţă, cu siguranţă nu ar fi rezistat încercărilor dintr-un lagăr de concentrare şi nu ar fi găsit voinţa de a trăi.

Recunoscu că tratamentul de care avură parte prizonierii de război britanici, oricât de cumplit, era infinit mai blând decât cel aplicat deţinuţilor evrei. Coşmarurile lui nu erau populate neapărat de ceea ce a trăit pe pielea lui, cât de brutalitatea inumană la care a fost martor. Amintirile cele mai dureroase se concentrau asupra lucrurilor pe care le văzuse, nu asupra actelor cărora le fusese victimă.

Trei săptămâni înainte de sfârşitul mileniului, Arthur împlini 80 de ani. La apusul vieţii, nu-i plăcea nimic mai mult decât grădinăritul, pescuitul şi bowlingul. Urmărea trecerea uniformă a anotimpurilor şi se minuna cât de incertă putea fi, în contrast, existenţa umană. Pierduse

numărul dăților în care, în timpul războiului, privise moartea în față. Câți oameni pot spune că li s-a derulat de trei ori viața prin fața ochilor?

Există câțiva oameni din afara etniei evreiești care pot depune mărturie despre barbaria din lagărele de concentrare. Teoria actuală al neonaziștilor este că Holocaustul este o ficțiune sau cel puțin o exagerare grosolană. Spuneți-i asta lui Arthur Dodd. El nu a avut niciun interes politic și nici vreo teorie teologică sau genetică de demonstrat. Povestea lui este pur și simplu o relatare a ceea ce a văzut, luându-i mai mult de 50 de ani să o spună.

Chiar și printre cei care studiază al Doilea Război Mondial există mulți care nu știu că au existat prizonieri de război britanici la Auschwitz, iar dintre aceștia din urmă foarte puțini au mai rămas în viață. Abia în anul 1992 au trezit interesul presei. Un articol din *The Independent on Sunday* semnat de Zoë Heller s-a bazat pe scurte interviuri cu trei prizonieri de război britanici, printre care și Arthur. A fost prima dată când Arthur a vorbit public despre experiențele de la Auschwitz, considerând abordarea subiectului inteligentă și plină de empatie.

Regizorul Maurice Hatton a aflat de existența supraviețuitorilor britanici de la Auschwitz după ce a citit istorisirea lui Primo Levi din *If This is a Man*, realizând apoi documentarul *Satan at His Best,* titlu sugerat de Arthur însuși. Levi a fost chimist profesionist și a lucrat în aceeași fabrică de cauciuc sintetic ca și Arthur, fabrica Buna, finanțată de I.G. Farben. Localizarea în proximitatea unei mine de cărbuni, a trei râuri și a unei rezerve inepuizabile de sclavi a făcut din Oswiecim o investiție inspirată pentru afaceriștii din industria chimică. Dar, datorită prizonierilor de război și partizanilor, niciun gram de cauciuc sintetic nu a ieșit vreodată pe porțile fabricii.

Timp de mai mult de trei decenii după război, Arthur a suferit din cauza coşmarurilor recurente, a migrenelor şi a altor afecţiuni provocate de stres. Adesea, când somnul îi era tulburat şi pacea nu mai venea, îşi lua Biblia pentru ajutor spiritual. Odată, în anul 1981, o deschise la întâmplare şi începu să citească din *Evrei* 10, 32-35: „Aduceţi-vă aminte de zilele de la început, când, după ce aţi fost luminaţi, aţi dus o mare luptă de suferinţe: pe de o parte, eraţi puşi ca privelişte în mijlocul ocărilor şi necazurilor şi, pe de alta, v-aţi făcut părtaşi cu aceia care aveau aceeaşi soartă ca voi. În adevăr, aţi avut milă de cei din temniţă şi aţi primit cu bucurie răpirea averilor voastre, ca unii care ştiţi că aveţi în ceruri o avuţie mai bună, care dăinuie. Să nu vă părăsiţi dar încrederea voastră, pe care o aşteaptă o mare răsplătire."

Totuşi, nu Biblia se dovedi a fi punctul de cotitură pentru Arthur. Cumpărând un exemplar din *Reader's Digest*, citi un articol de Jules Segal, un psiholog care îi tratase pe cei 80 de americani luaţi ostatici în Iran. Segal vorbea despre un număr mare de veterani din al Doilea Război Mondial care avuseseră coşmaruri mulţi ani după întoarcerea în SUA şi afirma că cea mai de succes formă de terapie fusese ca supravieţuitorii să vorbească deschis despre amintirile care îi hăituiau.

Norocul a făcut ca, în ziua ce urma, Arthur să trebuiască să participe la o întâlnire a organizaţiei Methodist Fellowship. Îl sună pe organizator, Roger Jones, şi îl întrebă dacă participanţii ar putea să rămână o jumătate de oră în plus, pentru că ar avea să le spună ceva. Experienţa din cinematograf, din urmă cu ceva ani, făcea ca Arthur să nu fie deloc convins că o asemenea terapie ar putea funcţiona, dar era hotărât să încerce.

Erau doisprezece oameni așezați în jurul lui Arthur când acesta începu emoționat să-și spună povestea. Descrise tratamentul brutal și crimele, siluetele scheletice, mirosul morții și muribunzii. Le povesti despre camerele de gazare și despre fum, le spuse și numele companiilor germane gata să profite de pe urma Holocaustului. Le povesti despre evreul care a schimbat șosetele pe mâncare, despre tânăra bătută la marginea drumului, despre copiii aruncați în flăcările turbate. Povesti cum văzu grupul de copii conduși spre camerele de gazare și cum, după atâția ani, nu putea să se uite la copiii de școală mergând în șir indian fără să izbucnească în plâns. În final, după ce vorbi neîntrerupt timp de aproape o jumătate de oră, cedă și izbucni în lacrimi. Soția lui Roger, Glen, veni și îl luă în brațe. Roger puse capăt întâlnirii și, după ce se reculese, Arthur plecă acasă. Domnul Segal avea dreptate. Din acea noapte, coșmarurile lui Arthur încetară. Lagărul era în continuare primul lucru la care se gândea când se trezea și va continua să fie afectat pe vecie de acel loc. Dar coșmarurile îngrozitoare și migrenele chinuitoare rămaseră de domeniul trecutului.

Alți doi băieți din Northwich supraviețuiseră lagărului: Tommy Dingham și Terry „Spud" Murphy. Tommy era un om plin de curaj, nu se temea de nimeni, nu-și pierdea niciodată cumpătul și nu le dăduse niciodată bătăi de cap nemților. El și cei doi camarazi ai săi erau de nedespărțit. Burnsie era un scoțian îmbrăcat curat și atent, iar Simms era de loc din Yorkshire. Tommy îi povesti lui Arthur despre noaptea în care el și amicii lui se aflau sub popota germană și îl auziră pe Charlie Coward râzând și glumind cu naziștii și bându-le berea. Fără îndoială, acesta era felul lui de a duce războiul, câștigându-le încrederea

gazdelor. Altora, totuşi, fraternizarea cu inamicul le trezi furie şi suspiciune.

Arthur se întâlnise de puţine ori cu Tommy la Auschwitz, dar deveniră prieteni buni după război. Oricât de puternic era, îi era greu să trăiască cu amintirile din lagăr. Nu a ascultat sfatul lui Arthur de a vorbi deschis despre Auschwitz şi a refuzat să colaboreze cu Maurice Hatton la realizarea filmului. Ca şi alţi prizonieri de război, faptul că fusese zilnic, timp de aproape doi ani, martor la orori de nedescris avu asupra lui un efect devastator, mai ales la bătrâneţe. Un eveniment hotărâtor avu loc pe când se afla într-un azil din Hartford. Într-o zi, depresia acută şi amintirile provocară în mintea sa un dezechilibru şi apăru dezbrăcat în faţa a trei doamne din azil. Drept urmare, fu trimis acasă. După ce petrecu o vreme într-o instituţie psihiatrică, Tommy muri singur, în februarie 1994. Traiul alături de propriii demonii se dovedi a fi prea mult pentru Tommy Dingham. Lagărul îi veni de hac până la urmă, ca şi cum ar fi fost gazat şi ars în crematoriu. Doar şase oameni veniră la serviciul funerar de la Biserica St Helen din Northwich, printre care Arthur şi fiul său, Geoffrey. Fu un eveniment solemn şi trist. Arthur se întoarse spre Geoffrey şi-i spuse gâtuit de emoţie:

– Ar fi meritat mai mult de atât.

Arthur pierdu contactul cu „Spud" Murphy în timpul marşului. Abia mai târziu descoperiră că amândoi locuiesc în Northwich şi reluară legătura. Murphy era mai puternic psihic decât majoritatea, dar probabil a ieşit din lagăr în aceeaşi stare mentală ca toţi ceilalţi. Era un fotbalist înzestrat, iar după război deveni managerul clubului Barnton Football Club. Din păcate, muri de carcinom bronhogenic în 28 mai 1973. Arthur l-a considerat mereu

un bun şi echilibrat om de familie, cu un caracter minunat, părere care-i fu întărită de fiica sa, Christine.

– Tata era un om foarte calm şi liniştit, dar nu rata niciodată ocazia să le spună copiilor săi, care îndrăzneau să lase mâncare în farfurie: „Am cunoscut mulţi oameni care ar fi ucis pentru asemenea resturi." Evreii înfometaţi de la Auschwitz erau mereu prezenţi în gândurile lui. Omul acesta bun a încercat probabil să-i ajute pe acei năpăstuiţi, pentru că unul dintre ei i-a dăruit un inel confecţionat cu mare fineţe dintr-o nucă, care acum înfrumuseţează degetul fratelui meu mai mare.

Soldatul Edward Murphy, 3773306 din Batalionul 1 al Regimentului Kings Own Royal, deveni ulterior prizonierul de război 221552 din E715 Monowitz şi, totodată, mândru membru al echipei Angliei de fotbal din lagăr.

– Tata a fost internat în spital după întoarcerea în Anglia şi s-a plâns toată viaţa de dureri în piept. I-a povestit mamei câteva dintre experienţele îngrozitoare din vremea când lucra la I.G. Farben alături de evreii înfometaţi, dar i-a zis să nu le povestească niciodată nimic copiilor. Iar ea şi-a respectat promisiunea până în ziua morţii, în anul 2002, adăugă mândră Christine.

Arthur Dodd îşi păstră sănătatea mentală citind Biblia în fiecare zi. De asemenea, în recuperarea sa lentă fu ajutat enorm de soţia sa, Olwen, cu care avu un fiu şi o fiică. La rândul lor, aceştia îi dăruiră şase nepoţi, care fură sursa multor momente fericite din viaţa sa.

Arthur nu a uitat niciodată de Auschwitz. Acum, retrăieşte amintirile doar în momentele de veghe, când se gândeşte conştient la acel episod extraordinar din viaţa sa. Poate oricând să-şi amintească în detaliu ce s-a întâmplat în Silezia poloneză, dar coşmarurile au dispărut. În sfârşit, după mulţi ani de chinuri, Arthur şi-a găsit libertatea şi, odată cu ea, pacea.

Capitolul 19

Şi-a dorit mereu să-i revadă pe băieţii cu care a împărtăşit atât momente palpitante, cât şi înfricoşătoare, în încercarea lor constantă de a nu coopera cu germanii. Jurnalismul local trecuse peste toate obstacolele în încercarea de a-i descoperi pe unii dintre supravieţuitorii cu care Arthur îşi petrecuse prizonieratul în Auschwitz.

„În căutarea eroilor de la Auschwitz" era titlul articolului publicat în *Sunday Sun* din Newcastle-on-Tyne în 6 decembrie 1998. Erau în căutarea a doi curajoşi *geordies* care, alături de Arthur şi alţi doi britanici, îşi riscaseră viaţa pentru evrei şi polonezi pe care nu-i cunoşteau.

Numărul din 16 februarie 1999 din *Liverpool Echo* duse mai departe mesajul, prin articolul „În căutarea supravieţuitorilor Holocaustului". Începuse căutarea lui Shaw, scoţianul vesel care lucrase cu Arthur la schela a cărei prăbuşire dusese în acea zi la uciderea mai multor evrei.

„În căutarea sfântului care supravieţuit după Auschwitz", aşa titra *Yorkshire Post* în 18 iunie 1999. De data aceasta, era căutat unul dintre eroii personali ai lui Arthur,

Jim Purdy, cunoscut ca fiind arbitru de fotbal după război, în liga amatorilor. Jim insistase mereu ca băieții să nu pozeze pentru nemți, ca nu cumva fotografiile să fie folosite în scopuri propagandistice.

Cu toate astea, articolele nu duseră la apariția niciunei piste. Acei mândri sabotori ai fabricii de vis I.G. Farben nu mai fac umbră pământului.

Era de așteptat ca publicarea poveștii lui Arthur Dodd să genereze mai multe informații legate de subiect. În afară de multitudinea de scrisori pe care Arthur le primi, postul de televiziune BBC preluă inițiativa și se oferi să-l ducă înapoi în acea zonă pătată de sânge din Silezia poloneză. Publicitatea iscată pe marginea poveștii îi trezi lui Arthur amintiri îngropate în cele mai întunecate colțuri ale memoriei, cu mult timp înainte de întoarcerea sa în Polonia. Într-o după-amiază mohorâtă de miercuri din februarie 1999, Arthur se duse să se întindă puțin în pat. Cu muzică clasică în căști, se lăsă pradă somnului. Nu mult după aceea, se trezi plângând în hohote. Muzica îi era vag familiară, totuși nu înțelegea de ce era atât de afectat. Totul se clarifică două săptămâni mai târziu. Prezentatorul postului lui preferat de muzică clasică a prezentat uvertura „Egmont", de Beethoven. Era aceeași compoziție care se auzea adesea în timpul procesului zilnic de selecție a evreilor de la Auschwitz – la muncă sau la moarte. Bucata muzicală care îl făcu să plângă 54 de ani mai târziu era nici mai mult, nici mai puțin decât preferata doctorului Josef Mengele, așa-zisul „Măcelar de la Auschwitz".

Arthur fusese mereu curios să afle de ce lanțul de depozite care adăpostea bunurile furate de naziști era numit „Canada". Un ghid de la Auschwitz dezvălui motivul pentru care acele clădiri, fie că adăposteau păr uman, perii,

ochelari sau valize, purtau acel nume aparent nepotrivit. În primii doi sau trei ani după începerea celui de-al Doilea Război Mondial, numeroşi polonezi din acea parte a Sileziei emigraseră în Canada. Curând după aceea, mulţi dintre ei începură să trimită pachete cu mâncare familiilor pe care le lăsaseră în urmă. Polonezii erau impresionaţi că un asemenea efort putea fi făcut atât de curând după plecare. Din acest motiv, Canada era văzută ca un loc plin de bogăţii, la fel ca acele depozite care trimiteau constant ajutoare către Berlin, pentru a susţine Germania în război.

În muzeul din Auschwitz-Birkenau, obiecte din acele depozite sunt expuse în vitrine imense, de circa 9 m lungime şi 3 m lăţime. Când îţi dai seama că aceste colecţii imense reprezintă doar o parte infimă din ceea ce a rămas după eliberarea lagărului de către ruşi, dimensiunea „soluţiei" mortale te năuceşte. În camera în care se află colecţia de păr uman, se găseşte un sul de material recuperat din Germania şi confecţionat din părul evreilor, făcut special pentru hainele ofiţerilor.

În altă cameră sunt expuşi mii de pantofi, care, în ciuda luminii speciale protectoare, capătă în timp nuanţe de gri cărbune. Ici-colo în maldărele de încălţăminte, se ţesc pantofi colorati de femei, cu toc înalt. Nuanţele de maro şi de albastru s-au păstrat, fracturând întinderea deprimantă de griuri. În rândurile din faţă ale vitrinei se află pantofiorul alb al unui copil de doi ani. Într-o cameră fără muzică, în care oamenii sunt pierduţi în liniştea propriilor gânduri, această miniatură contrastantă pare să elibereze un strigăt: „Nu mă uitaţi, am fost aici!" În acest moment răvăşitor, lacrimile sunt cu greu înăbuşite.

Era dimineaţa de luni 28 iunie 1999. Arthur simţi cum îi trece un fior pe şira spinării la vederea mesajului celui

de-al Treilea Reich adresat mulțimii evreilor care sosea: *Arbeit macht frei*. Își amintea intrarea, își amintea și bătăile primite de la soldații din SS. Își amintea atâtea lucruri. O vedea pe prietena lui, Maria Kostka, cum îl ruga să spună lumii ce s-a întâmplat aici. Îndeplinise această rugăminte, deși cu întârziere, întrucât revenise cu BBC pentru a face un film documentar. Cu puțin noroc, sute de mii sau poate chiar milioane de oameni vor avea ocazia să capete o perspectivă asupra secretelor întunecate, diavolești ale acestui loc blestemat care a fost Auschwitz.

Își aminti tot. În timpul unei zile de lucru, se întâmpla adesea să ridice cadavrele evreilor din locurile de trecere și să le ducă în alte părți, unde nu mai stinghereau pe nimeni. Chiar și când ajunsese să cântărească 38,5 kg, cea mai mică greutate pe care o avusese vreodată, îi venea extrem de ușor să ridice aceste carcase scheletice. Erau doar piele și os.

Deși amănuntele ajung să se estompeze cu timpul, cum ar putea uita ororile și brutalitățile, având în vedere că în iunie 1999, lucrând cu echipa de filmare, rănile de pe picioare încă erau perfect vizibile? Aceste urâte semne de aducere aminte continuaseră să apară timp de 54 de ani și nu se opriseră încă. Minuscule bucăți de șrapnel, amintiri ale acelei tragice zile a bombardamentului din *Gala Day*, încă își căutau drumul afară din corpul său. Arthur se aștepta ca întoarcerea în acel loc să fie traumatizantă; se dovedi că a avut dreptate când, de patru ori, simți cum emoțiile îl copleșesc.

Prima dată se întâmplă la zidul de execuție din sectorul evreilor, o construcție ranforsată din cărămidă, plină de urme de gloanțe, care unea două clădiri ale închisorii și transforma acest loc într-o fundătură fatală, de unde

nu exista scăpare. Ceea ce îl impresionă pe Arthur aici fu maximizarea cruzimii, care, când era vorba despre evrei, nu cunoştea limite. Ferestrele uneia dintre clădiri erau obturate, însă celelalte erau descoperite, permiţând familiei condamnatului, inclusiv copiilor acestuia, să asiste la uciderea persoanei iubite.

Următoarea locaţie fu adăpostul antiaerian din Lagărul VI, o imagine cu care încercase să se împace atâta vreme. Aducând omagiu în dreptul acestei simple gropi în pământ, Arthur aproape că simţea în gât praful iritant de cărămidă şi auzea strigătele oamenilor după ajutor. *Gala Day* fusese o zi pe care toţi o aşteptaseră cu bucurie, îmbătaţi de veştile bune care nu conteneau să vină de pe front după debarcarea în Normandia. Munciseră cu toţii din greu, recurgând la idei ingenioase. Entuziasmul fusese contagios. Lacrimile îi umplură ochii gândindu-se la acei băieţi curajoşi ale căror vieţi fuseseră curmate de o bombă venită din tabăra lor. Supravieţuirea după atâtea suferinţe nu servise decât să pună sare peste rana trecerii lor în nefiinţă.

În timp ce se afla în clădirea în care se acordau pedepsele la Auschwitz, dimensiunea soluţiilor la care recurgeau naziştii pentru a-i înfrânge pe evrei îl izbi pe Arthur cu putere. Credea că văzuse tot, dar „celula pentru stat în picioare" era de o cruzime prea mare pentru a putea fi omeneşte înţeleasă. Aceasta consta dintr-un paralelipiped din cărămidă cu baza de 1 m x 1 m, care, din cauza distrugerilor, avea în prezent abia 60–90 de cm în înălţime. Pe o latură dispunea de o uşă foarte scundă, prin care patru oameni trebuiau să intre pe rând înăuntru, târându-se pe burtă. Cei patru nefericiţi puteau să încapă doar în picioare, strâns presaţi unul în celălalt.

Când era folosită, înălțimea celulei ajungea la aproximativ 2 metri. Arthur fusese martor timp de 22 de luni la bătăile constante ale evreilor, cu bâta și cu biciul. Când erau administrate de un *kapo*, cei din SS simțeau o plăcere imensă văzând cum un evreu chinuie alt evreu. Imaginați-vă, după o zi de umilire și suferință, cum ar fi să petreci o noapte întreagă în „celula pentru stat în picioare". În funcție de presupusa vină a evreului, pedeapsa putea dura între trei și șapte nopți. Gândul la suferința acelor trupurilor distruse și scheletice, înghesuite unul în celălalt, alături de inconfortul cauzat de nevoile fiziologice, se dovedi prea mult pentru Arthur.

A patra și ultima locație care îi cauză lui Arthur un acut stres emoțional fu una din barăcile femeilor din Birkenau. În orice societate civilizată, paturile suprapuse ar fi ocupate de doi oameni. Birkenau era departe de ceea ce înseamnă normalitate. Aici nu dormeau niciodată mai puțin de șase femei în cele doua paturi suprapuse. Spre sfârșitul anului 1944, când ritmul eliminării evreilor unguri atinsese apogeul, nu mai puțin de 15 femei erau înghesuite în acest spațiu restrâns. Înainte de război, barăcile femeilor fuseseră la origine grajduri pentru o unitate poloneză de cavalerie. Fiecare baracă era prevăzută cu un cuptor din cărămidă, care să degaje căldură pe toată lungimea încăperii și să maximizeze confortul cailor. Pentru naziști, evreii nu erau la fel de importanți precum caii. Aceste cuptoare nu au fost niciodată folosite în timpul războiului, nici măcar în timpul zilelor de iarnă cu cele mai scăzute temperaturi. Dacă luăm în considerare lipsa intimității, păduchii, gândacii și frigul, moartea era probabil văzută de către aceste femei ca o binecuvântare.

Vizita lui Arthur la Auschwitz se apropia de sfârșit, iar cea mai mare dorință a sa încă nu se îndeplinise. În

ciuda ajutorului extrem de prețios primit din partea curatorului Muzeului de Stat Auschwitz-Birkenau, încă nu o îmbrățișase din nou pe acea mândră patriotă și dragă prietenă care fusese Maria Kostka.

Căutări asidue în arhivele muzeului, dar și la oficiul local de evidență a persoanelor din Oswiecim duseră la găsirea a două femei cu acel nume, una născută în 1916, alta în 1925. Arthur aprecia că Maria era puțin mai în vârstă decât el, ducând astfel căutările spre prima femeie. Totuși, ambele părăsiseră orașul după război și nu li se putu da de urmă.

Avură mai mult succes cu găsirea celor două lagăre în care stătuse Arthur, E711 și E715. Din descrierea luxului din E711, singurul loc unde s-ar fi putut afla era pe terenul așa-numitului *Lehrlingsheim* („casa învățăceilor") sau *Jugendwohnheim* („casă pentru tineri"), situat la aproximativ 300 m vest de Monowitz VIII. Scopul construirii clădirii *Lehrlingsheim* fusese să ofere cazare tinerilor de etnie germană din Silezia care studiau chimia, pentru a crea un nucleu de profesioniști pentru viitorul personal al fabricii. Tinerii fuseseră supuși unei îndoctrinări ideologice intensive, în conformitate cu tipare elaborate de Organizația Tinerilor Naziști (*Hitler Jungend*).

Arthur nu știa că britanicii fuseseră cazați în trei lagăre diferite din complexul Monowitz. Lagărele se aflau la o oarecare distanță unele de celelalte și, existând multe grupuri care lucrau în zone diferite ale fabricii, oamenii aveau impresia că există o singură zonă cu prizonieri de război britanici. Monowitz fu aproape în totalitate distrus, fiecare zonă constând în prezent din pășuni verzi cu indicatoare simple plasate din loc în loc, către locații anterioare ale zidurilor și ale porților.

Lui Arthur îi fu arătat mai întâi Lagărul VIII, cunoscut de nemți sub numele de *Karpfenteich* („iaz cu crapi"), aflat în vecinătatea unui iaz mare cu pești pe partea lui estică, la aproximativ 500 de metri sud de fabrică. Nevăzând nimic familiar, clătină din cap plin de frustrare.

În Lagărul IV, același rezultat dezamăgitor. După război, fermierii și micii întreprinzători locali despuiară clădirile de lemn din lagăre și construiră noi facilități funcționale. La doar câțiva metri de un monument elegant închinat tuturor raselor care muriseră la Monowitz, unde Arthur așează câteva flori, se afla un mic grajd din lemn cu aspect extrem de obișnuit. Scândurile erodate de vreme îi treziră lui Arthur emoții profunde.

– Cred că m-ai adăpostit cândva, șopti trecând ușor cu mâna peste acel lemn deosebit, acelea fiind singurele scânduri rămase din lagărele pentru prizonierii de război britanici de la Monowitz.

Până ajunseră în Lagărul VI, atmosfera era deja marcată de anxietate, cercetătorii dorind cu disperare să obțină dovada care să confirme că aceasta era într-adevăr porțiunea în care Arthur petrecuse acele 22 de luni pline de orori. El fu cel dintâi care coborî din microbuz, restul grupului acordându-i spațiu și intimitate pentru a explora. Începu să caute febril, ca un câine de vânătoare, în numeroase direcții, până când, la un moment dat, le făcu celorlalți semn să i se alăture.

– Sunt aproape sigur că acesta este E715, exclamă el, cu ochii jucându-i de nerăbdare.

Mergând pe lângă marginea drumului, arătă cu degetul locul în care fusese spitalul și, la câțiva metri distanță, baraca unde ar fi trebuit să aibă loc spectacolul de pantomimă, înainte de căderea bombei americanilor. Luând-o

înapoi pe drumul care în anii '43-'45 era doar o cărare pentru cărucioare, înaintând în direcția opusă fabricii, Arthur fu cuprins de entuziasm când identifică o depresiune în pământ, corespunzând poziției aproximative a adăpostului antiaerian care fusese bombardat în ziua festivalului. În sfârșit, pentru Arthur punctul de reper decisiv fu buncărul de o persoană intact de la marginea drumului. Acesta era destinat exclusiv santinelei Wehrmachtului, în timpul raidurilor aeriene.

Cineva arătă spre o mică fermă aflată la aproximativ 70 m față de drum. Un bărbat în vârstă deschise ușa și dădu față în față cu entuziasmatul Arthur Dodd, care abia aștepta să i se confirme bănuielile.

– Prizonieri de război britanici, aici! exclamă el, arătând cu degetul spre pământ.

Din păcate, bătrânul nu știa engleză. Ridică din umeri, se întoarse și strigă pe cineva din casă. Apăru o bătrânică, iar Arthur repetă întrebarea. Chiar înainte de a răspunde, Arthur văzu în ochii ei că înțelege.

– Englezi aici, *ja*! *Ja*! exclamă Stefania Wactawek.

Fu un moment cu adevărat emoționant pentru bărbatul din Cheshire: se întorsese.

Curatorul Muzeului Auschwitz stătu cu ea de vorbă în polonă. Aflară că în tinerețe locuise într-un sat aflat la 3 km depărtare și trecea zilnic pe lângă Lagărul VI în drum spre serviciu, una dintre cantinele din complexul I.G. Farben. Zâmbi la gândul anumitor seri de sâmbătă petrecute într-o baracă de lângă gardul de sârmă, care din când în când putea fi considerată cu extremă indulgență loc de recreere. Își aminti de soldații englezi și de berea lor neagră făcută „în casă" și de distracția alături de alte câteva poloneze de-ale locului. Asemenea seri erau posibile numai atunci când

gardienii de serviciu cedau în fața unei mite. Din cei 12 sau 14 gardieni, două treimi priveau în altă parte în schimbul țigărilor sau al ciocolatei. Arthur nu frecventase niciodată acea clădire noaptea, din cauza faptului că avea grijă de Alan Blades, soldatul cu probleme mintale.

Când merse la locul, acum gol, în care se aflase clădirea, putu plasa „baraca pentru distracție" de-a lungul drumului devenit în zilele noastre aglomerat, lângă care mai erau baraca liderului lagărului și, de partea cealaltă a intrării principale, spitalul și adăpostul antiaerian al britanicilor, unde se întâmplase tragedia din ziua dedicată sărbătorii *Gala Day*. Baraca lui Arthur se afla în capăt, în cel mai îndepărtat punct față de drum, iar latrina de 3 m^2, acoperită acum cu iarbă, fusese plasată în afară îngrădirii, în ea putând fi găsite fără îndoială oasele informatorului neamț.

Lagărul E711 se afla la 2 km de fabrică, dar E715 (Lagărul VI) se afla la doar câțiva metri distanță. Îi vedea limpede pe prizonieri așezându-se în formație și făcând la stânga după ce ieșeau poartă, înaintând 100-150 m până la prima intrare în complexul I.G. Farben. În acest punct, aproximativ 20 dintre ei se desprindeau de grup, inclusiv Charlie Piddock din Southampton, Shaw din Liverpool și Arthur. Arthur și Charlie mergeau în clădirea BAU 38, iar scoțianul se ducea într-o zonă adiacentă. Restul detașamentului era distribuit către numeroase alte intrări, mai sus, pe drumul de țărână.

Până la întoarcerea la Auschwitz, Arthur trăise sub falsa impresie că lagărul în care se afla era singurul care adăpostea prizonieri de război britanici. Drept urmare, numărul britanicilor estimat de el era mai mic decât cel real, lagărele IV și VIII nefiind luate în calcul. Numărul maxim

de britanici care au lucrat pe şantierul de construcţii de la I.G. Farben între octombrie 1943 şi sfârşitul aceluiaşi an, atinsese 1150. Conform cifrelor oficiale obţinute din arhive, acest număr scăzu dramatic la mijlocul lui 1944, ajungând la 500, şi urcând apoi la 925 la începutul lui februarie 1944. Alte documente arată că, între martie şi mai 1944, numărul prizonierilor din Monowitz a scăzut gradual, de la 693 la 660. În luna octombrie a aceluiaşi an, britanicii erau în număr de 577, iar în ianuarie 1945 rămăseseră doar 574.

Datorită ajutorului primit din partea curatorului Muzeului Birkenau, aflară ce părere aveau nemţii despre atitudinea prizonierilor britanici, atât în fabrică, cât şi în afara ei. Rapoartele săptămânale pentru perioadele 18-24 octombrie şi 25-31 octombrie 1943 de la fabrica I.G. Farben din Oswiecim, formulate de inginerul-şef Maximillian Faust, subliniază ineficienţa britanicilor. El scrie: „Avem foarte puţini gardieni la dispoziţie, iar aceştia, având standarde morale scăzute, sunt incapabili să impună disciplina în faţa inferiorilor şi să menţină viteza de lucru necesară. Pentru a înrăutăţi situaţia, prizonierii britanici sunt răsfăţaţi cu daruri din partea Crucii Roşii. Aceştia le dau ţigări şi ciocolată polonezilor şi colegilor prizonieri, probabil şi gardienilor. Englezii adoptă o atitudine agresivă şi, în ciuda faptului că lucrează în grupuri mari, productivitatea lor este mult sub medie."

I.G. Farben plănuia să dea drumul la producţia de cauciuc sintetic în ianuarie 1945 şi să atingă capacitatea maximă în toamna aceluiaşi an. Înainte de începerea atacurilor aeriene în august 1944, fabrica putea produce aproximativ 3000 de tone de metanol pe lună, dar şi mici cantităţi de gudron, ulei petrolier şi benzină. Fără îndoială, eşecul de a produce cauciuc se datora în parte necooperării prizonierilor britanici.

Cu excepția britanicilor, partizanii polonezi nu au apelat la nimeni altcineva pentru a-i ajuta în lupta împotriva regimului nazist. Celor care au văzut filmul realizat de Armata Roșie despre eliberarea lagărului li se pare de necrezut că o singură țară a fost omisă de autoritățile de la Auschwitz din lista nesfârșită a țărilor din care proveneau cei uciși la Auschwitz-Birkenau. Aceasta țară este Marea Britanie.

Cel mai înălțător moment al întoarcerii lui Arthur la Auschwitz fu acela în care deveni conștient de prezența grupurilor de rândunici, sporovăind gălăgioase în timp ce plonjau din cer precum avioanele Spitfire. După absența totală a păsărilor în perioada 1943–1945, acestea reprezentau un simbol al victoriei. Binele triumfase asupra răului.

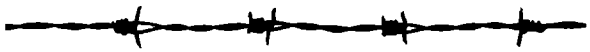

Partea a II-a

Alte mărturii

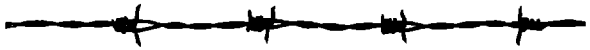

Evreii care au fost victime ale acestor atrocități și prizonierii de război martori ai acestei șocante saga de la Auschwitz merită să fie auziți. Mulți au discreditat povestea lui Arthur, refuzând să creadă că au existat britanici la Auschwitz. Relatările ce urmează, care aparțin soldaților britanici și prizonierilor evrei care l-au contactat pe Arthur după publicarea primei ediții a cărții, dovedesc fără urmă de îndoială că povestea lui este adevărată.

LEON GREENMAN

Arthur auzi multe povești despre un evreu din Londra, număr de lagăr 98288, care își asuma în mod repetat riscuri pentru a-i contacta pe prizonierii britanici de la Auschwitz. În urmă cu câțiva ani, Arthur îi află povestea. Născut în noiembrie 1910 pe strada Artillery Lane, în cartierul Whitechapel din Londra, Leon Greenman a crescut în Olanda, unde a studiat canto. Soția lui, Esther Van Dam, se născuse în Rotterdam, dar reveniseră amândoi în Anglia în 1935, pentru a se căsători în Stepney Green. Se întoarseră apoi în Olanda, unde fiul lor, Barney, se născu cinci ani mai târziu.

La începutul războiului, Leon deținea o afacere cu cărți rare și călătorea în mod regulat în Londra.

Nașterea fiului său a fost înregistrată la Consulatul Britanic din Rotterdam, dar li se promise că întreaga familie va fi dusă în Anglia în cazul în care germanii vor intra în Olanda. Acest lucru nu s-a întâmplat. Când nemții invadară Olanda, în mai 1940, familia lor fu lăsată în urmă. Leon îi dădu unui prieten pașaportul și actele ca să aibă grijă de ele, dar când i le ceru mai târziu, i se spuse că au fost distruse, de teamă să nu fie acuzați că au legături cu evreii. Atunci, Leon contactă Consulatul elvețian, dar cererea de a li se elibera noi pașapoarte rămase fără răspuns. Din cauza bunicului olandez al lui Leon, familia fu înregistrată ca evrei olandezi de către inspectorul-șef al poliției responsabil cu imigranții.

În octombrie 1942, fură arestați și trimiși în lagărul Westerbork, din nordul Olandei, iar în ianuarie 1943 ajunseră la Auschwitz. Când îi despărțiră, văzu cum soția și fiul său sunt urcați într-un camion. Mai târziu, întrebându-l pe un *kapo* ce s-a întâmplat cu ei, acesta îi răspunse arătându-i cerul. Nu-i mai văzu niciodată. Dintre cei 750 de evrei de ambele sexe și de toate vârstele ajunși atunci în lagăr, doar 50 nu au fost trimiși în camerele de gazare. Dintre cei 50 care au fost puși la muncă, Leon a fost unul dintre cei doi care au supraviețuit.

Timp de două luni, primi o multitudine de sarcini lipsite de importanță, obiectivul fiind înfrângerea a ceea ce mai rămăsese din voința prizonierilor evrei. Odată, a fost pus să mute o grămadă de nisip dintr-o parte în alta, folosindu-se doar de buzunarele uniformei de prizonier. Erau supuși unor antrenamente fizice riguroase în condiții de îngheț, mereu acompaniate de bătăi severe.

Apoi, fu transferat în Lagărul I şi se consideră norocos pentru că nu se număra printre cei trimişi la camerele de gazare. În aprilie 1943, văzu pentru prima dată uniformele soldaţilor britanici închişi în lagăr. Era nerăbdător să comunice cu concetăţenii lui ori de câte ori avea ocazia, dar acest lucru era descurajat prin mijloace dure, fiind posibil numai dacă mituiai un *kapo*. Le cerea britanicilor ţigări, pe care le dădea în schimbul lăturilor de supă de la bucătării. Era o afacere riscantă, care juca însă un rol important în supravieţuirea sa. În schimbul ţigărilor, le cânta soldaţilor, care-i apreciau talentul. El fu cel care le strigă în acea zi soldaţilor, nerăbdător să le comunice că era englez: „Bună! Eu sunt Leon! Leon londonezul!"

Leon nu pierdu niciodată speranţa că, într-un final, încarcerarea sa va fi considerată o greşeală şi se îndârji să menţină relaţii cât mai strânse cu prizonierii de război. Îşi asumă riscuri mari în acest sens, iar odată încasă o bătaie crâncenă de la un *kapo*, după ce fusese văzut de un gardian din SS. Mâncarea şi cazarea pentru evrei erau de o calitate greu de descris în cuvinte. Înţeleseră foarte repede că *Arbeit macht frei* înseamnă că vei munci până când moartea te va elibera.

Mulţi dintre evreii de la Auschwitz erau „porci de Guineea" în scopuri medicale, iar Leon nu fu o excepţie. În urma operaţiilor, mulţi erau desfiguraţi sau mureau. Femeilor li se scotea vaginul, iar bărbaţilor li se tăiau testiculele. Leon fu operat de un medic din SS, Horst Schumann. În timpul operaţiei, Leon reuşi să urle în engleză.

– Îmi fac rău! strigă el.

Întrucât vorbise în engleză sau independent de acest lucru, Leon n-a aflat niciodată, Schumann ordonă ca testul să se încheie. Oricum, a urinat cu sânge multe săptămâni după aceea.

După externare, Leon a aflat că actele care confirmau cetățenia sa britanică sosiseră la Westerbork la doar câteva minute după plecarea sa. Din cauza unui decalaj de aproape o oră, își pierduse soția și fiul și fusese subiectul unor cruzimi de neimaginat. După plecarea din lagăr, merse pe jos până la Gleiwitz, cu picioarele atât de umflate, încât abia mai putea să pășească. Când ajunse în Buchenwald, fu internat în spital. Dacă nu ar fi insistat că suferă doar de degerături, medicii de acolo i-ar fi amputat picioarele. Stătu în spital până în aprilie 1945 și nu se plânse niciodată de dureri. Știa că, dacă ar fi fost examinat, și-ar fi pierdut picioarele.

În 11 aprilie 1945, Buchenwald a fost eliberat de către americani, iar Leon fu trimis cu avionul la Paris. Petrecuse nu mai puțin de doi ani la Auschwitz. La spitalul de acolo i se spuse că un deget de la picior a făcut cangrenă, așa că fu necesară amputarea lui. Era un preț mic de plătit, iar Leon îi mulțumi lui Dumnezeu că operația nu avu loc în captivitate. În octombrie, se întâlni cu tatăl și cu mama sa vitregă în Rotterdam, iar luna următoare ajunse în Londra. Acolo, se reîntâlni cu cei doi frați ai săi, recent lăsați la vatră de armata britanică.

Leon jură că, dacă va scăpa din Auschwitz, își va dedica restul vieții efortului de a vorbi lumii despre ororile din lagăre. Se ținu de promisiune. Ținu conferințe despre Holocaust în toată lumea, adoptând poziții ferme împotriva fascismului și rasismului, asigurându-se că generațiile tinere vor afla ce s-a întâmplat. Din această cauză fu ținta amenințărilor și abuzurilor din partea organizațiilor neofasciste, cum ar fi Combat 18, dar a refuzat să se oprească. A rămas dedicat luptei împotriva fascismului până la moartea sa, în 2008.

Pentru insistența încăpățânată de a informa tineretul de astăzi, a fost decorat cu Ordinul Imperiului Britanic, în cadrul *New Years's Honours list* din 1998.

NORBERT WOLLHEIM

Altă poveste evreiască, nu foarte diferită de cea a lui Leon Greenman, îl aduse în atenția noastră pe Norbert Wollheim, care fusese arestat de către SS împreună cu soția și copilul lor de 3 ani, în timpul ultimei acțiuni antievreiești de amploare din Berlin, în 8 martie 1943. Când sosiră în stația de la Auschwitz, Wollheim fu despărțit de soție și copil și nu-i mai văzu niciodată. Acel transport din Berlin era alcătuit din aproximativ 1000 de persoane, dintre care numai 220, în special bărbații tineri în putere, printre care și Wollheim, fură transportați în camioane la Monowitz. Numărul lui de prizonier era 107984. Curând, intră în grupul poreclit „Crimă la comandă 4", a cărui sarcină era să descarce toată ziua saci cu ciment sau fier beton din vagoanele de marfă, într-un ritm suicidal. Prizonierii care cedau fizic erau bătuți de șefii de echipă de la I.G. Farben și de *kapos* până când fie se întorceau la treabă, fie rămâneau întinși pe jos fără suflare. Norbert fu martor la multe crime de acest fel, iar în primele zile petrecute acolo văzu cum un evreu neamț s-a sinucis aruncându-se în fața trenului.

A observat în mod repetat, mai ales în perioada în care gărzile SS însoțeau grupurile de muncitori, că șefii de echipă de la I.G. Farben încercau să-i depășească în cruzime pe cei din SS. În plus, aceiași angajați ai fabricii îi îndemnau pe *kapos* să le ia pantofii buni nou-sosiților și să-i păstreze pentru ei. De asemenea, exista o regulă conform căreia prizonierii nu aveau dreptul la îmbrăcăminte

de protecție, iar fierul și oțelul, de exemplu, erau mutate fără mănuși din piele protectoare. Wollheim își amintește bine cum șefii de echipă, chiar și în zilele cu temperaturi mult sub 0°C, îi obligau pe *kapos* să le ordone prizonierilor să-și dea hainele groase jos, celor care aveau, pentru a grăbi ritmul lucrului. Din vara lui 1943, fu trimis ca sudor într-o unitate specializată și acolo își dădu foarte repede seama că prizonierii primeau cele mai murdare și mai periculoase sarcini, cu echipament de protecție minim sau deloc. Norbert a lucrat luni întregi fără ochelari de sudură și, în timp ce colegii lor germani primeau în mod regulat lapte, prizonierii sudori nu primeau deloc. Șefii de echipă și inspectorii erau la curent cu inegalitățile din fabrică în ceea ce privește protecția, dar inspectorii erau aceia de care evreii se temeau cel mai mult, știut fiind că sunt naziști fanatici care se foloseau de orice ocazie pentru a întocmi rapoarte către secretariatul comandatului SS, Scharfuehrer Rackers.

Wollheim a aflat din conversațiile clandestine cu prizonierii de război britanici că majoritatea erau muncitori calificați care fuseseră detașați la fabrica de armament Buna împotriva voinței lor și, în consecință, încălcând Convenția de la Geneva. Relația lui Norbert cu soldații britanici deveni tot mai strânsă, iar cunoștințele lui excelente de engleză și germană înlesni schimbul regulat de știri și informații. În acest fel, prizonierii îl țineau zilnic la curent cu știrile BBC din Londra, având un receptor radio ascuns în barăcile lor, iar evreul neamț traducea la rândul lui pentru britanici buletinele de știri ale armatei germane.

Norbert Wollheim a depus mărturie că Duerrfeld fusese acela care le ordonase șefilor de echipă germani să obțină de la prizonierii din lagărele de concentrare cea

mai mare productivitate posibilă. Şefilor de echipă li se ceruse în mod expres să întocmească rapoarte către Comandamentul SS imediat ce observă cazuri de lene sau de neglijenţă. Duerrfeld ştia prea bine că aceste rapoarte atrăgeau după sine cele mai severe pedepse sau chiar moartea pentru prizonierii în cauză.

TERRY GORMAN

Mike Gorman l-a contactat pe Arthur în 1999, pentru a-i vorbi despre răposatul lui tată, Terry Gorman, din Batalionul 5 Green Howards, despre care vorbea plin de mândrie şi tristeţe. Terry fusese ţinut prizonier în alt lagăr decât Arthur Dodd, dar, fără să-şi dea seama, cei doi se întâlniseră pe când Terry se afla întins pe o masă de operaţie improvizată în lagărul Farasabrina, din Italia. Cicatricea grosieră reprezenta dovada lipsei instrumentelor medicale din acea zi.

Soldatul din Regimentul Green Howards avu mai multe îndatoriri la Auschwitz, inclusiv transportul cărămizilor refractare către crematoriul din Birkenau. Arthur îşi aminteşte că vedea cărămizile stivuite lângă clădirea tehnică, în care lucra Maria lui.

Alături de Terry lucra un soldat neozeelandez. Cei doi asistau primii la sosirea vagoanelor pentru transportul vitelor, pline până la refuz cu încărcătura de condamnaţi. Cele mai multe filme despre Holocaust arată cum uşile vagoanelor se deschid imediat după oprire şi pe nefericiţii evreii mânaţi fără milă către întâlnirea cu Creatorul. În realitate, lucrurile nu decurgeau mereu aşa. Terry Gorman vedea ca aceste transporturi feroviare sunt ţinute încuiate şi suferea la auzul ţipetelor sfâşietoare care veneau dinăuntru; îl cutremura, de asemenea, privelişte a revoltătoare a urinei curgând printre uşile închise.

Terry şi colegul său de muncă neozeelandez se împrieteniră cu gardienii, care îi lăsau uneori, în lunile de iarnă, să-şi încălzească mâinile la grătarul cu cărbuni din chioşcul de la poarta principală.

Activitatea principală a lui Terry Gorman la Auschwitz se desfăşura în interiorul casei boilerului, *kesselhaus*, şi, pentru că temperaturile acolo erau foarte ridicate, prizonierilor li se oferea privilegiul unui duş. Într-o zi, pe când făcea duş alături de alţi doi colegi, nemţii împinseră înăuntru trei evreice, după care plecară repede. Femeile erau goale puşcă şi aveau forme scheletice. Toţi fură cuprinşi de o stânjeneală acută. Era oare un tip de umor pervers din partea naziştilor? Îi spionau de afară? Germanii se întoarseră după femei, dar nimic nu se întâmplase. Nimeni nu avea impulsuri sexuale în asemenea circumstanţe.

Stan Fawcett şi Jack Walker erau ceilalţi doi soldaţi din Regimentul Green Howards care se aflau în acelaşi lagăr cu Terry, iar sergentul Harold Bagshaw avea grijă de nevoile oamenilor săi, aşa cum Jim Purdy o făcea pentru Arthur şi ceilalţi prizonieri din Lagărul VI. Charlie Murphy luptase în acelaşi batalion cu Terry, amândoi fiind o vreme prizonieri în lagărul din Lamsdorf. De acolo, Charlie fusese trimis să lucreze într-o mină de cărbuni la 25 km de Auschwitz, dar cei doi prieteni se întâlniră din nou în timpul marşului, iar Terry îi fu cavaler de onoare la nuntă, în 1946.

Alţi doi soldaţi din Green Howards, Jimmy Davidson, care a cântat la trompetă la nunta lui Terry, şi Ginger Parry, fură transferaţi din Lagărul IV din Auschwitz în E393 Mittel-Laziek, în ianuarie 1944, după cum reiese din documentele din arhiva de la Auschwitz.

Terry Gorman, la fel ca alţi britanici, a suferit de stres posttraumatic şi a devenit foarte retras în a doua

parte a vieții. Aducerea în discuție a lui Ginger Parry a trezit amintirea unui eveniment care-l afectase pe Terry în mod semnificativ. Spre sfârșitul anilor '40, cei doi se întâlniră în Stația Centrală din Manchester, când Terry l-a recunoscut cu greu sub înfățișarea unui om care cerșea de la navetiști. Dacă nu i-ar fi văzut părul roșu ca focul, nu s-ar fi oprit în loc. Pe acest cândva mândru soldat britanic îl ajunseseră vremuri grele, locuind într-o peșteră din zona Newton Heath a orașului. Terry îl duse să-i cumpere ceva de mâncare și de băut, însă înfățișarea deplorabilă a acestui vagabond l-a afectat puternic. Fu profund întristat văzându-l în starea actuală, știind prin câte greutăți a fost nevoit să treacă.

Terry își mai aminti un incident teribil în care fusese implicat un sud-african pe nume Silver, care dormea în patul de deasupra lui. Într-o zi, cei din SS organizară o percheziție neașteptată.

– Nu te cheamă Silver, ci Silverman! Ești evreu! răcni unul dintre ofițerii din SS.

În ciuda negațiilor sincere ale sud-africanului, fu împușcat pe loc. Aceasta era modalitatea de coșmar în care celor din SS le plăcea să dea exemple. Nu-i de mirare că unii dintre cei care au fost de față și-au pierdut mințile. Acest incident a consolidat părerea că în orice moment se putea întâmpla tot ce e mai rău în acea gaură de Iad.

FRED DAVISON

În 1998, Fred Davison Junior i-a povestit lui Arthur despre tatăl său, Fred Senior, care murise la doar 46 de ani, pe când fiul său avea 12 ani. Din această cauză, tânărul Fred nu aflase nimic despre Auschwitz de la tatăl său, bazându-se doar pe reconstituirea amintirilor făcută de mama sa.

Fred, din Sunderland, se înrolă în Royal Army Ordnance Corps (unitate însărcinată cu aprovizionarea armatei britanice cu arme, muniție și echipamente), denumită mai târziu RASC. Fu luat prizonier tot la Tobruk și, la fel ca Arthur Dodd, când fu întrebat ce profesie are, răspunse în glumă.

– Sunt asistentul unui patron de bordel, fu răspunsul în zeflemea dat gazdei italiene.

Fred își aminti ziua în care nemții legară mâinile prizonierilor, pretinzând că au aflat cum sunt tratați prizonierii de război germani în Anglia. Atunci, britanicii îi exasperară pe gardieni cerând pe rând, încontinuu, voie la toaletă. Gazdele ajunseră în curând la capătul răbdării, tot legându-le și dezlegându-le funiile. Dimineața, îi legaseră cu funii, dar până la amiază înlocuiră funia cu sârmă ghimpată, așa că relațiile se stricară simțitor. Această situație dură o singură zi, dar orice urmă de bunăvoință existentă până atunci din partea britanicilor dispăru.

Fred și ceilalți îl avură lider în stațiile de triaj pe sergentul major Charlie Coward, trimițând trenurile către destinații greșite și folosind nisip și pietriș pentru lubrifierea componentelor mobile. Haosul rezultat avu un efect negativ asupra mașinii de război germane, dar repercusiunile fură serioase. Succesul, deși bun pentru moral, veni cu un preț mare, respectiv severe restricții la mâncare. Fred și câțiva camarazi ajunseră din disperare să mănânce carne de câine. După război, Fred nu va mai mânca niciodată iepure, susținând că seamănă prea mult la gust cu carnea de câine.

Când lui Fred Davison și grupului său li s-a spus că vor fi trimiși la Auschwitz, primiră informații că vor lucra în fabrica de vopseluri de la I.G. Farben. Curând, însă, înțeleseră că își desfășoară activitatea într-un complex

chimic sintetic. Charlie Coward protestă, susținând că este muncă în folosul războiului, pe care prizonierii nu trebuie s-o execute. O situație periculoasă era pe cale să se dezvolte, așa cum povesti și Arthur, când șeful comandamentului german izbi cu pumnul în masă și, arătând spre revolver, spuse: „Ăsta e tratatul meu de la Geneva." Tonul sinistru al afirmației nu lăsa loc de negociere.

Fabrica I.G. Farben era o sursă zilnică de zgomot, activitate continuă, abuz și bătăi, devenind cu toate acestea o experiență extrem de personală. Ca și alți prizonieri de război, Fred Davison se împrieteni în special cu doi evrei, unul neamț și celălalt grec, cu care schimba vorbe pe furiș în timp ce le strecura jalnicele resturi de mâncare. Într-o zi, grecul nu apăru la muncă, iar colegul său de muncă arătă cu degetul spre cer șoptind: „*Kaput*... fum." Davison nu fu surprins. În săptămâna care se încheiase, supervizorul Streuber îl urmărise cu atenție și comentase referitor la randamentul lui, observând că omul abia se mai ține în picioare.

Toată lumea știa de existența camerelor de gazare. Toți șefii de departamente civili din fabrică, așa-numiții *meisters*, știau de ele și nu era neobișnuit ca aceștia, șefii de echipă și supervizorii să-i amenințe pe prizonieri că, dacă nu vor munci mai mult, vor fi trimiși la gazare. Câțiva dintre reprezentanții oficiali ai complexului Farben, pe care Fred Davison îi cunoștea personal, erau de asemenea la curent cu gazările. Printre aceștia se numărau supervizorul Bertram, un tip dur căruia îi plăcea să-și folosească mereu revolverul, și supervizorii Kratsch, Weiss și Streuber. Toți erau naziști și purtau pistoale.

La aproape trei ani după încetarea ostilităților, Davison fu uimit să primească o scrisoare de la Kurt Streuber, datată 11 martie 1948. În ea, acel arogant fost supervizor menționa că în prezent este șeful secției de poliție din

orașul său natal, Bad-Kosen. Fraza cu care începea scrisoarea suna așa: „Dragul meu prieten Fred, vei fi uimit să primești vești de la unul dintre colegii de muncă de la Auschwitz." N-ai fi crezut că au fost vreodată în tabere opuse și că Davison adesea riscase să fie bătut când le strecura resturi de mâncare evreilor pe care Streuber îi pedepsea. Scrisoarea continua astfel: „Noi am trecut prin război cu bine și sper că și tu, dragă prietene, ai trecut peste toate." Se dovedi că Streuber îi dăduse niște informații unui vizitator din Londra și îl rugase să ducă această scrisoare la adresa lui Fred din Sunderland. Nu mai e nevoie să menționăm că acest mesaj a fost considerat de prost gust și nu a fost onorat cu niciun răspuns.

Fred Davison a încercat să-i explice fiului său în ce stare deplorabilă se aflau evreii. I-a povestit că, în zona în care lucra el, fusese personal martor la moartea a cinci evrei pe zi din cauza frigului iernii. Evreii erau adesea forțați să care saci de ciment de 50 kg, dar erau atât de slăbiți, încât era nevoie de patru oameni pentru a pune sacul în spatele unuia dintre colegi. Dacă nu îl putea căra sau dacă nu mergea destul de repede astfel încât să-și mulțumească șeful, era bătut cu bâta sau cu o bară de fier, până când moartea milostivă îl revendica. Fred văzu multe vieți luate în acest stil barbar.

Fred Senior nu a ridicat mâna niciodată asupra fiului său. În 1965, însă, când avea 12 ani, Fred Junior aduse o svastică de la școală. Tatăl său își ieși din fire la vederea emblemei răului și stresul adunat în perioada '43-'45 în Silezia poloneză defulă într-o bătaie.

Doar opt bărbați îi reprezentară pe cei aproximativ 1100 de prizonieri britanici de la Auschwitz în procesul crimelor de război de la Nürnberg din 1947, dintre care doi erau sergentul major Charlie Coward și Fred Davison

RASC. Cinci din ceilalți șase britanici chemați la Nürnberg în iulie 1947 erau Charles Hill, Leonard Dales, Eric Doyle, Robert Ferris și Reginald Hartland.

În cadrul interogatoriului lui Davison, domnul Minskoff era avocatul acuzării în dosarul I.G. Farben, iar domnul Hoffman era avocatul apărării. În deschidere, Minskoff îl întrebă pe Davison dacă a fost vreodată membru al Partidului Comunist. Vehemența cu care acesta neagă evidențiе faptul că fostul prizonier nu avea simpatii speciale pentru ruși.

Hoffman continuă cu problema controversată a descărcării sacilor de ciment de 50 de kg. Ca răspuns în fața interogatoriului ostil al apărării, Davison descrise cu acuratețe locația în care văzuse adesea desfășurându-se operațiunea greoaie de descărcare, respectiv șina de cale ferată din capătul străzii E din Auschwitz. Sacii de ciment erau aduși și în camioane. La întrebarea cât de departe trebuiau prizonierii să-și care poverile, Davison spuse 50 m sau mai mult, durata unui singur drum variind între 15 și 30 de minute.

Un alt act controversat la care Davison jură că a asistat de patru sau cinci ori era bătaia și uciderea evreilor cu barele de fier. Când i se ceru să furnizeze datele acestor incidente, soldatul din Sunderland spuse decembrie 1943, martie, octombrie, noiembrie și decembrie 1944. Răspunsuri la întrebări adiționale scoaseră la lumină faptul că de trei ori fuseseră responsabili cei din SS, iar în celelalte două dăți, șefii de echipă civili. Hoffman contracară, afirmând că existau sute de companii la Auschwitz, iar acești criminali puteau aparține uneia dintre ele. Britanicul răspunse calm: „Pe toate ordinele scrise ale șefului meu era menționat I.G. Farben." Când fu întrebat dacă a încercat vreodată să le afle numele, Fred Davison adăugă: „Nu era sănătos să pui întrebări în fabrică."

JOHN GREEN

În 1940, John Green, din Warrington, a devenit prizonierul cu numărul 20220 în Stalag[5] XX-A, din Torun, în Polonia. Nemții se hotărâră să-i educe pe britanici tipărind în engleză *Mein Kampf*, autobiografia lui Hitler, și să distribuie copii în comunitatea britanică. Într-o zi aspră de iarnă, cu temperaturi coborând până la –20°C, John decise că este prea frig să meargă la lucru. Drept consecință, fu înșfăcat de doi gardieni și târât în fața comandantului pentru a explica motivele nerespectării regulilor.

– Păi, citeam *Mein Kampf*, fu replica sa inspirată.

A fost iertat și trimis să continue studiul bestsellerului nazist. A doua zi, observă că mulți britanici nu apărură la lucru... pentru că citeau toți *Mein Kampf*, bineînțeles!

John Green își amintește că a sosit în Lamsdorf (Stalag 383) în iulie 1940, într-un grup de aproximativ 300 de soldați britanici. Nemții aveau nevoie de ingineri pricepuți și petrecură aproape trei săptămâni pentru a împărți prizonierii de război britanici în grupuri de diverse calificări. În această perioadă, băieților le fură desemnate sarcini precum culesul cartofilor, curățarea terenurilor și asistarea la gatere.

Odată operațiunea încheiată, fură trimiși în lagărul pentru ședere îndelungată E715, aflat la aproximativ 150 m de intrarea în gigantul chimic german I.G. Farben. Cel mai rău coșmar al lui John avea să se împlinească la foarte scurt timp după sosirea în E715, probabil într-o zi din august 1940. În acea zi, în loc să o ia la stânga spre fabrică la ieșirea din E715, porniră în direcție opusă, spre Birkenau, care se afla la o distanță de aproximativ 35 de

[5] Lagăr pentru prizonierii de război. (n.tr.)

minute. Imediat ce făcură dreapta, unul sau doi camarazi din fața lui fură auziți spunând speriați: „Nu-mi place locul ăsta." Atunci, John nu acordă atenție acelei afirmații.

Ajungând la Birkenau, frica soldaților la auzul numelui începu să capete sens. Peste tot se auzeau răcnete ale gărzilor SS. Tocmai fusese golit un tren de încărcătura sa umană demnă de plâns. Următorul tren se afla la doar câteva minute distanță, așa că golirea acestuia se petrecu sub ochii grupului lui John. Pe peron se aflau numeroși soldați din SS, când ușile vagoanelor pentru transportul vitelor se deschiseră. Valize și geamantane începură să fie aruncate afară de către scheletici evrei, sub tirul verbal cumplit al nemților. Prizonierii britanici erau doar simpli spectatori, aflați la câteva minute de începerea propriei zile de lucru. Membrii familiilor fură despărțiți, femeile și copiii trecând în stânga, iar bărbații în dreapta, proces acompaniat constant de brutalitatea și urletele neobosite ale celor din SS. Trenul era alcătuit din patru vagoane, pline cu peste 200 de evrei. Era incredibil de cald, iar mirosul de excremente era insuportabil.

Deodată, ajunse până la ei zgomotul unei altercații, venind din mijlocul unui grup compact de evrei. Un tânăr tată refuza să-și lase copilul jos din brațe, care trebuie să fi avut în jur de doi ani. Doi soldați masivi din SS porniră spre locul altercației, folosindu-se din plin de patul puștilor în timp ce înaintau. Evreul își strânse tare copilul la piept și duse o luptă extraordinară, dar în cele din urmă unul dintre gardieni i-l smulse din brațe și îl aruncă în aer, iar celălalt îl împușcă când începu să cadă spre pământ. Acest comportament fără inimă îi umplu de furie pe soldații britanici, dar imediat gărzile din Wehrmacht duseră degetul la buze, sfătuindu-i să nu scoată niciun sunet. Nu exista simpatie între Wehrmacht și SS.

A fi martor la acest sport criminal, executat cu sânge rece, l-a dezgustat profund pe John. Această imagine îi va rămâne gravată în minte pentru totdeauna. Având în subordine 25 de ingineri la I.G. Farben şi toată responsabilitatea pe care o presupunea acest lucru, nu mai fu martor niciodată la priveliştea tulburătoare a sosirii evreilor la Birkenau pentru gazare şi arderea ulterioară.

Soldatul din Warrington se mai lovise în trecut de aroganţa nazistă şi de acest comportament inuman, în timp ce îi privea pe evreii scheletici străduindu-se din răsputeri să toarne nişte stâlpi pătraţi din ciment ranforsat, destinaţi susţinerii unui plafon mare. Mulţi „dungaţi" împingeau cu rândul încărcătura pe mici pante care urcau în zig-zag tot mai sus. Fiecare trebuia să facă eforturi supraomeneşti pentru a-şi aduna bruma de forţă care îi mai rămăsese şi a împinge roaba plină cu ciment în sus pe pantă, înainte de a fi preluată de următorul prizonier. Astfel se urca tot mai sus, până ajungeau la 15 m deasupra solului, unde un gardian SS sadic supraveghea basculareа roabei în cofraj. John Green asistă la trista ucidere a unui prizonier extenuat care, foarte încet, abia reuşi să răstoarne încărcătura cu ultimele sale resurse de energie. Gardianul îi strigă bietului om numai piele şi os să se mişte mai repede, iar după ce acesta îşi termină treaba, cu înjurături şi vădit dispreţ, bruta îl lovi cu piciorul în spate, iar acesta căzu de la 15 m înălţime şi muri. Un soldat din comitatul trandafirului alb, cunoscut de băieţi sub numele de Yorkie, care fusese şi el martor la îngrozitoarea umilire şi la crimă, îi şopti superiorului său la ureche:

– E mort, John. Crede-mă când îţi spun, e mort.

Nu puteai să nu remarci veninul din vocea lui. Trei sau patru zile mai târziu, acelaşi bărbat din Yorkshire îi ceru

lui John să-i țină locul cât se duce la toaletă. După ce își schimbă haina cu o uniformă de evreu, urcă până la cel mai înalt nivel cu o roabă cu ciment. Cu elementul surpriză de partea lui, îl împinse pe nenorocitul din SS în cimentul moale, după care răsturnă peste el conținutul propriei roabe. Datorită zgomotului de la locul de muncă și faptului că gardienii erau ocupați cu îmbrâncirea numeroșilor evrei aflați la capătul puterilor, viteazul gest de răzbunare trecu neobservat de autorități. Stând de vorbă cu Yorkie, John Green se gândi că, în momentul în care nemții vor da jos cofrajul, s-ar putea să vadă corpul brutei din SS.

– Probabil a alunecat, veni replica simplă de la făptuitorul celui mai dulce act de răzbunare.

John Green era inginer și avea în subordine alți 25 de britanici din același lagăr în care se afla și Arthur, E715. John lucra în BAU 921, la producția de metanol. Făcând parte din Regimentul Royal Artillery, avu parte de o captivitate lungă, după ce fusese luat prizonier la Dunkirk. Își amintește clar prea scurtul drum pe care îl făcea zilnic către locul de muncă. După ce ieșea din E715, mergea aproximativ 100 de metri, apoi făcea dreapta către intrarea principală a fabricii I.G. Farben. După ce cotea prima dată la stânga, pe lângă clădirea principală de birouri, ajungea imediat în BAU 921, poreclită *Queen Mary*, pentru că cele trei coșuri înalte de fum o făcea să semene cu faimosul vas de croazieră.

John și echipa sa lucrau la sistemele de filtrare și colaborau cu Hans Meyer, un arhitect evreu din Bruxelles, sub atenta supraveghere a șefului de echipă Legel, inginerul din Nürnberg în vârstă de 60 de ani responsabil cu locația. Stefan Zok era alt membru din conducere, având-u-i în subordine pe sudorii civili supranumiți „Gummy

Deutsche" („Nemții gumați"), polonezi de la granița polono-germană care aveau ștampilat pe braț cuvântul *Deutsche*. Alt membru temporar al echipei, care a stat în fabrică aproximativ trei luni, era Herr Klinkie, membru al organizației Tineretul Hitlerist. În vârstă de 17-18 ani, Klinkie era întruchiparea arogantei rase superioare naziste și cu siguranță un individ de care trebuia să te ferești. De câte ori sosea, rostea un viguros și exagerat „*Heil Hitler!*". Acestui exemplar arian John Green îi răspundea cu un la fel de viguros „Prostii!". Legel, șeful de echipă, îi răspundea mereu fără tragere de inimă, pentru că a nu răspunde la salutul nazist al unui membru de partid fanatic atrăgea după sine grave repercusiuni.

A existat mereu respect între *meister* Legel, inginerul-șef german, și John Green. Arhitectul evreu Hans Meyer era, de asemenea, foarte stimat de către Legel și, în general, de toată echipa de la I.G. Farben. Meyer purta mereu în timpul orelor de lucru uniforma cu dungi destinată evreilor, dar înainte de plecare se schimba într-un frumos costum tirolez. Faptul că Legel provenea din aceeași zonă alpină a Europei făcea să crească și mai mult respectul lui John față de priceperea evreului. Întrucât era mic de statură și deloc potrivit pentru sarcinile care necesitau forță fizică, cum ar fi căratul sacilor cu nisip și ciment de 50 kg pe distanțe adeseori semnificative, deveni în curând evident că John Green are nevoie de un protector.

Primul voluntar care a ocupat acest post a fost un camarad din partea centrală a Angliei pe nume Harry Nicholls, caporal în Batalionul 3, Regimentul Grenadier Guards. Cu o înălțime de peste 1,82 m, acest campion la box categoria grea și membru al Imperial Services deveni protectorul lui John Green. În timp ce John se chinuia să

parcurgă 40 m cu un sac de 50 kg până la departamentul de construcții, uriașul Nicholls ducea câte unul sub fiecare braț, cu mult mai mare ușurință decât John. Această prietenie se legase probabil în anul 1940, când amândoi căzură în mâinile nemților la Dunkirk. Înainte de acest eveniment, Nicholls, un tip cu un ciuf mare de păr negru și creț, fusese decorat cu medalia Victoria Cross după bătălia de la râul Escaut, din Belgia, unde distrusese de unul singur postul unei mitraliere germane. Acest curajos uriaș putea fi auzit adesea acoperind cu glasul său zgomotul general, când îl striga pe inginerul din Warrington:

– Hei, micuțule!

Se întâmpla adesea ca britanicii să-l întrebe provocator pe Legel:

– Ești nazist? Unde ți-e emblema?

Fără un cuvânt, neamțul își ridica încet reverul și, descoperind svastica, spunea solemn:

– Aici suntem ingineri, nu politicieni.

Într-o discuție dintre Legel și omul nostru din Warrington, fu abordat subiectul religiei. John îi spuse că în Anglia există, printre alții, catolici, anglicani și metodiști. Urmă parcă o pauză eternă, înainte ca John să-l întrebe pe Legel care e credința lui. De data aceasta, pauza fu mult mai scurtă, înainte ca răspunsul scurt să fie formulat:

– Ingineria.

În mijlocul tuturor ororilor persecuției la care era martor, John Green ajunse la concluzia că Legel este un om bun, un om care merită respectul tuturor, indiferent de limbă sau culoarea pielii.

Cum am menționat mai devreme, John lucra în BAU 922, unde se producea metanol, parte a combustibilului propulsor pentru rachetele V1 și V2, în timp ce alături,

în BAU 921, se construiau patru cilindri înalți de 15 m, în scopul de a creşte cu mai bine de două ori producția de combustibil. Această clădire importantă fu vizitată în câteva ocazii de Hitler, Himmler şi Hess, dar, din cauza lentorii intenționate şi a sabotajului, această secțiune care ar fi trebuit să intre în producție în 1 iunie 1945 nu realiză niciun litru de combustibil exploziv.

Părerile despre Charlie Coward difereau semnificativ de la un om la altul, aşa cum observase prietenul lui Arthur Dodd din Northwich, Tommy Dingham, şi liderul barăcii, Jim Purdy. Cu acest gând în minte, l-am întrebat pe John Green ce părere are despre liderul *cockney*[6] al prizonierilor. Vorbele lui bine cântările fură următoarele:

– Charlie era, fără îndoială, omul plin de mister din E715. Sosi la începutul lui '42 şi imediat preluă biroul liderului de lagăr, având grijă ca toată lumea să afle acest lucru. Pentru prizonierul de război obişnuit, Charlie era o apariție foarte ciudată. Noi, ceilalți, aveam grijă de hainele noastre cât de bine puteam, dar când Charlie apăru prima dată, nimănui nu-i veni să-şi creadă ochilor. Purta o tunică nouă, pantaloni şi cizme noi şi un aer superior care îl făcea să iasă în evidență.

Totul în atitudinea lui spunea: „Eu sunt Charlie Coward, eu sunt şeful. Dacă faci ce spun eu, ne vom înțelege bine." La început, a refuzat să vorbească despre unitatea militară din care provenea sau despre orice aspect legat de acest lucru. Câțiva băieți descoperiră că fusese sergent într-un regiment antitanc, dar nimic mai mult. Îi luă câteva săptămâni să se acomodeze. După această perioadă, toți prizonierii din E715 ştiau cine este Charlie, iar el se purta cu toată lumea la fel – ferm, dar corect.

[6] Persoană care locuieşte în estul Londrei, zonă cu un specific cultural şi lingvistic aparte. (n.tr.)

Se spuneau multe poveşti despre Charlie Coward, iar el, în stilul tipic *cockney*, se distra la auzul lor. Pentru nemţi, era „Contele din Auschwitz", dar nu şi pentru camarazii săi prizonieri. A fost unul dintre cei opt britanici care au depus mărturie la procesele de la Nürnberg şi se crede că după război a devenit consilier local în Edmonton, Londra.

Germanii erau impresionaţi de aptitudinile inginerilor britanici, acest lucru permiţându-le acestora din urmă să-şi ducă propriului război: sabotajul, o opoziţie faţă de al Treilea Reich plină de pericole. Când asamblau tuburile înalte cu filtre, băieţii aveau grijă ca cele de deasupra să fie corect securizate, în timp ce filtrele de jos, care de obicei nu puteau fi inspectate de nemţi, rămâneau slăbite. Era periculos să inspectezi din interior aceste coloane înalte de 9 m, drept pentru care nemţii rareori coborau mult în interior, acest sabotaj „disciplinat" implicând riscuri mai mici pentru britanici.

Într-o zi de neuitat, în timp ce John stătea de vorbă cu Legel, inginerul-şef primi o vizită de la nimeni altul decât Oskar Schindler, antreprenorul german care încerca să vândă către I.G. Farben obiecte de feronerie realizate de evrei. *Meister* Legel îi spusese lui John Green în urmă cu aproximativ o oră să-şi ţină băieţii ocupaţi atâta vreme cât acest distins domn se află în incintă. De asemenea, pe evreii cei mai pricepuţi îi trimise în alte zone decât cele pe care urma să le inspecteze Schindler, acesta căutând mereu să-şi mărească echipa de muncitori. Legel nu ştia că acest antreprenor milostiv angaja evrei, fie ei pricepuţi sau nepricepuţi, în încercarea de a le salva viaţa.

Deşi duritatea vieţii în fabrică era greu de descris în cuvinte, existau şi momente mai uşoare, iar John îşi aminteşte de aceia care, chiar şi pentru scurte momente, ajutau

la disiparea tristeții atotprezente. Printre ei se numărau Joe Deponio, din Rhyl, un tip vorbăreț extrem de amuzant, și Blanco White, un londonez din Regimentul Royal West Kent. William Price-Williams, din Rhudllan, nordul Țării Galilor, poreclit Pantofarul, conducea atelierul de încălțăminte, unde repara pantofi atât pentru nemți, cât și pentru britanici, într-un stil nonconformist care sugera că avusese altă ocupație în civilie. Numele Blanco White aduse un zâmbet crispat pe chipul lui John, amintindu-și de vremea când procurarea componentelor radio era esențială pentru ridicarea moralului britanicilor, când șansele de izbândă începuseră să încline în favoarea Aliaților. Gardianul cel mai în vârstă din BAU 912, având în jur de 50 de ani, avea obiceiul de a ațipi din când în când. În unul dintre aceste momente de libertate, Blanco fură un cartuș cu muniție de la cel care îi păzea. Muniția era numărată la sfârșitul fiecărei ture și, pentru a nu fi trimis pe frontul de est pentru o asemenea greșeală, bătrânul făcu rost de câteva lămpi de radio pentru britanici.

John însuși își făcea de lucru confecționând recuzită de scenă pentru producțiile din cadrul petrecerilor. Inamicului îi plăceau creațiile teatrale britanice. Cea mai mare provocare pentru el fu confecționarea unui mecanism care să ridice o orgă Wurlitzer de la subsol, pe scenă. Era o sarcină care îl ajuta să nu se mai gândească la ororile din jur. Făcu o fosă de orchestră și o acoperi cu dușumea „împrumutată" de la nemți. Apoi, construi extensii pe ambele laturi ale orgii, pentru a susține numeroase luminițe, pe care le îmbrăcă în hârtie albă, și a obținut un efect Wurlitzer. Folosind cilindri și bârne, orga era ridicată din fosă când începea muzica, nu cu mult mai diferit decât faimoasa ei soră din Blackpool.

Amintirile cele mai sensibile ale lui John includ ziua în care a luat parte la ceremonia de înmormântare a victimelor din ziua festivalului *Gala Day* şi a văzut semne de canibalism în timpul marşului funebru. Încăpăţânarea omului de a supravieţui fu evidentă când trecu pe lângă evrei morţi în zăpadă, cu carnea smulsă de pe partea din spate a picioarelor.

Fără urmă de îndoială, motivul pentru care mulţi britanici supravieţuiră marşului spre casă au fost pachetele cu mâncare primite de la Crucea Roşie britanică şi americană. Aceste daruri divine includeau, printre altele, conserve cu tocană McConnachie, conserve cu mazăre, ţigări, ceai, şosete şi fulare, iar în E715, pe o masă lungă, cei care nu fumau puteau să schimbe ţigările pe mâncare. John îşi aminteşte cât de profitabil s-a dovedit a fi ceaiul, fiind ambalat în pachetele din hârtie argintie închise în cutii metalice. După ce savurau ceaiul, frunzele erau uscate, reambalate şi resigilate cu grijă în pachetelele argintii. Aceste frunze folosite erau apoi date nemţilor în schimbul pudrei de budincă, care nu era altceva decât un soi de gelatină. Ciudat era faptul că inamicului chiar îi plăcea acest ceai second-hand.

DOUGLAS BOND

Douglas Bond 2364388 avea 21 de ani când se înrolă în Regimentul Royal Corps din divizia 56 Signals, în octombrie 1939, devenind prizonierul de război cu numărul 32851 când ajunse în E715, ca angajat fără voie al complexului I.G. Farben.

Douglas îşi aminteşte că, atunci când aveau prea multe ţigări, ceea ce nu se întâmpla prea des, el şi camarazii săi le dădeau civililor care lucrau la I.G. Farben în schimbul

ouălor şi al altor delicatese cărora le duceau dorul. Îşi aminteşte de percheziţiile spasmodice ale gardienilor la întoarcerea din fabrică în lagăr. Iarna le oferea cele mai bune metode de a-şi trafica preţioasele produse fără ştirea gardienilor. Când purtau haine groase, puteau confecţiona „buzunare de braconier" din pânză şi, când erau percheziţionaţi, îşi deschideau larg hainele cu ambele mâini. Nouă dăţi din zece, acest truc funcţiona.

Ca şi colegii săi, Douglas aprecia colacul de salvare care erau pachetele de la Crucea Roşie. Poate că sunt lucruri mai importante în viaţă decât mâncarea, dar nu şi pentru un prizonier de război. Unde altundeva decât într-un lagăr ai putea auzi de un om care îşi dă la schimb proteza dentară pentru o bucată de pâine şi apoi o cere în împrumut ca să poată mânca? Unde altundeva ar dormi un bărbat cu o bucată de pâine sub cap, ca să constate la trezire că un coleg înfometat i-a tăiat colţurile? Fiecare pachet de la Crucea Roşie cântărea aproximativ 5 kg, majoritatea acestei mane cereşti venind din Anglia sau din Canada. Când erau suficiente, pachetele erau împărţite între doi sau patru prizonieri. Mai târziu, însă, când numărul lor scăzu, ajunseseră să fie împărţite la şase. Pachetele canadiene conţineau de obicei o conservă cu carne de vită sau de porc, un pachet de biscuiţi similar biscuiţilor Jacob cu cremă, dar mult mai groşi, unt, cafea, zahăr, lapte praf marca Klim şi o bucată mică de săpun. Pachetele englezeşti erau mai puţin generoase, dar ofereau o varietate mai mare de cărnuri în conservă, budinci şi legume. La primirea unui pachet, fiecare grup de prizonieri stabilea un meniu săptămânal, hotărând dimensiunea raţiilor, dar când erau foarte înfometaţi, pachetul nu rezista nici măcar o zi. Cu ţigările trimise de soţii sau părinţi, tot prin intermediul

Crucii Roşii, puteau să facă troc cu nemţii sau cu polonezii de la I.G. Farben, primind în schimb ouă, conserve de porc, uneori chiar şi şnaps.

Douglas îşi aminteşte de o duminică dimineaţă de la sfârşitul lui decembrie 1944, singura lor zi liberă din săptămână. „Din patul de sus pot vedea pe fereastră doar dacă răzui gheaţa de pe geam. Sunt aproximativ –30°C afară, iar pe pământ s-a aşezat un strat de zăpadă de aproximativ 60 cm. Văd un gardian german, noi îi numim „bătăuşi" (*goons*) sau „broaşte râioase". Stă în cabina lui îmbrăcat cu o jachetă şi o haină groasă, tot ansamblul cântărind probabil o tonă. Haina îi ajunge până la glezne, ceea ce îl face să arate ca un cort, şi este ferm ancorat într-o pereche de ghete cuprinse în altă pereche de ghete şi mai mari. Priveşte înnegurat prin gardul de sârmă, îngheţat, plictisit şi înjurând, ne invidiază până şi pe noi, în barăcile noastre de lemn.

Fiind duminică, ne permitem să râdem puţin pe seama lui. Eu am cagula, haina groasă şi mănuşile, sunt îmbrăcat într-o pereche de pantaloni vechi şi mi-am băgat picioarele în rucsac, numai saboţii i-am scos. Mi-e destul de bine! Baraca este asemenea cu toate celelalte din lagăr, căptuşeala din azbest de pe pereţi este acoperită de gheaţă, ca şi tavanul. Sunt ţurţuri pe cele câteva bârne rămase, pe care cămăşile şi pantalonii atârnă îngheţate bocnă, unele aflându-se în această stare de săptămâni întregi. Traiul în lagăr este tot mai greu, fără ţigări, fără pachete de la Crucea Roşie, fără combustibil şi fără activitate. Unii stau întinşi în pat, pentru că sunt prea slăbiţi să stea în picioare. Stăm în pat toată ziua şi ne gândim la mâncare, care lipseşte în totalitate. Nimeni nu vorbeşte despre asta, pentru că se iscă discuţii în contradictoriu şi certuri. Un singur gând mă preocupă: vă rog, pot să plec acasă?"

CYRIL QUARTERMAINE

Aproape din prima sa zi de prizonierat în Auschwitz, Cyril Quartermaine a încercat să se implice alături de ceilalți în subtila artă a sabotajului. Deși unii dintre gardieni erau trecuți de prima tinerețe, aceste încercări de a încetini mașinăria de război germană erau extrem de periculoase, cei prinși încasând bătăi severe. Naziștii observară că numeroase adăposturi antiaeriene prezentau crăpături severe, fără îndoială legate de faptul că anumite amestecuri la care Cyril participase conțineau nu mai puțin de două treimi nisip.

Era, de asemenea, implicat în săparea șanțurilor cu târnăcopul, în care întindea după aceea cablurile electrice, având grijă să înfășoare mai apoi târnăcopul într-un cablu înainte de a umple șanțul cu pământ și piatră. Erorile în cablarea echipamentelor erau alte exerciții care aduceau satisfacții și în care băiatul din Nottingham excela.

Arthur afirmă mereu că cel mai traumatizant lucru din viața de prizonier la Auschwitz era să fii martor direct la tratamentul brutal și plin de cruzime la care erau supuși evreii. În ceea ce privește efortul fizic totuși, „marșul morții" către vest a fost în mod evident cel mai greu test. Existau trei lagăre cu prizonieri britanici în Monowitz, așadar avură loc trei marșuri diferite. Grupul lui Arthur Dodd din Lagărul VI merse pe jos până în Regensberg, în timp ce al doilea grup, al lui Signalman I.H. Rolls, călători cu trenul. Cyril Quartermaine, care a păstrat un jurnal al acestei perioade, fu în al treilea grup. Dimensiunea miniaturală a jurnalului a ușurat ținerea lui la adăpost de ochii indiscreți ai germanilor. Cyril, ca și Arthur Dodd, a făcut parte din RACS, având numărul de soldat T151895 și numărul de prizonier 222233.

Ruşii au eliberarat Auschwitz în 25 ianuarie 1945, dar nu intrară în lagărul lui Cyril, deschizând doar porţile pentru a-i lăsa pe prizonieri să iasă. Neştiind nimic, Cyril a continuat să lucreze în fabrică timp de două zile. În 27 ianuarie, la miezul nopţii, s-a strecurat afară, după ce luă două pături şi folosi scânduri de pat pentru a face o sanie.

Coloana în care mergea Arthur Dodd era compusă aproape în întregime din prizonieri de război britanici din E715, în timp ce lui Cyril şi colegilor lui britanici li se alăturară ruşi, evrei şi polonezi. Mulţi evrei fură ucişi imediat cu puştile şi grenadele de către gardieni, iar Cyril nu a uitat niciodată mirosul cadavrelor. Merseră trei zile încontinuu, înainte de a se odihni noaptea într-un grajd imens cu mulţi cai. Şapte dintre ei dormiră acoperiţi cu cinci haine groase şi cu păturile pe care Cyril reuşise să le ia din lagăr. Îşi făcură patul în pisoarul cailor, îndurând temperaturi de –30°C. Marşul se soldă cu multe victime. Un număr mare de bărbaţi muriră din cauza consumului de cereale contaminate furate de la o fermă. Restului marşului poate fi urmărit în însemnările din jurnalul lui Cyril.

JURNALUI LUI CYRIL

Drumurile sunt pline de căruţe cu persoane evacuate care trec prin Jitchin, unde poliţia flanchează drumul pentru a-i împiedica pe oameni să le dea mâncare celor din coloană. Oamenii legii ţin pancarte pe care scrie că prizonierii sunt gangsteri care le bombardează oraşele şi le omoară copiii. Tot aici, nemţii au împărţit pliante prin care cereau voluntarilor să se alăture armatei germane, în lupta comună împotriva bolşevicilor.

Am ajuns în Furstenbruch. Toate săniile au fost abandonate. Oamenii de aici sunt foarte buni, ne-au dat supă,

clătite și pâine. Sunt încartiruit alături de 27 de oameni într-un hambar. Bine hrăniți cu cafea și pâine, prăjituri de casă acoperite generos cu gem și cartofi copți.

Continuăm marșul pe drumuri înzăpezite și acoperite cu gheață, trecând pe lângă evrei morți înșirați de-a lungul drumului. Unii au murit de frig și de înfometare, alții au fost împușcați sau omorâți în bătaie. Urechile mi-au degerat și sunt foarte umflate. Suntem toți foarte slăbiți din cauza lipsei alimentelor.

Marți, 13 februarie 1945

Am trecut granița în Cehoslovacia, unde primirea a fost grozavă. Oamenii vin spre noi cu roabe pline cu cartofi copți, pâine și prăjituri. Băieții noștri sunt atât de înfometați, încât pornesc în fugă spre donatori. Se aud focuri. Am văzut avioane de-ale noastre aruncând bombe și unul doborât în flăcări lângă Stanau.

Vineri, 13 februarie

Am ajuns la Lavice. Două mii de prizonieri de război sunt încartiruiți aici. Gardienii și poliția nu-i lasă pe oameni să ne dea alimente. Nemții sunt furioși când văd că primim mâncare. Oamenii din împrejurimi vin cu prăjituri, săpun și pâini rotunde de 4 kg, din care taie bucăți cu un cuțit mare. Duminică, am rămas aici. Câțiva băieți au plecat în sat, au primit sacoșe cu pâine și au fost tratați foarte bine. Un băiat a încercat să rămână în urmă, dar a fost văzut și împușcat.

Luni, 19 februarie

Am traversat Knezmost și Munchen Gratz și am trecut granița în Germania. Din nou, se observă diferența imediat ce ajungem în Schiedel.

Joi, 22 februarie
Drumul a fost îngrozitor, am ajuns în Gross Priecen.

Sâmbătă, 24 februarie
Nu ne-am odihnit deloc în această săptămână.

Duminică, 25 februarie
Astăzi este zi de odihnă, majoritatea băieților nu mai rezistă din cauza lipsei mâncării. Medicul reușește să aducă lapte pentru opt băieți, dintr-un lagăr din apropiere. Nu e mare lucru, dar măcar bem ceva.

Marți, 27 februarie
Trecem prin Drux, care a fost grav bombardat.

Luni, 5 martie
Continuăm marșul prin Gfell.

Marți, 6 martie
În Falken suntem încartiruiți într-o fabrică de cărămidă nefolosită de doi ani. Un loc îngrozitor, noroi și mizerie, fără mâncare. Rămânem aici o zi.

Joi, 8 martie
Încerc cu greu să înaintez. Niciodată de ziua mea nu am suferit atât de rău de foame. Ajungem în Klingen. Băieții mor pe capete. Am băut o jumătate de cană de supă de napi.

Vineri, 9 martie
Am avut o zi de odihnă, suntem epuizați.

Sâmbătă, 10 martie

Pe drum, primim pachete de la Crucea Roşie, câte unul la trei oameni. Ce eveniment când îl deschidem pe al nostru şi mâncăm ciocolată! Trecem prin Eger şi ajungem în Maulbach. Am găsit alte pachete pe drum. Sunt americane, dar când l-am deschis pe al nostru, am găsit numai bandaje şi materiale medicale.

Luni, 12 martie

Ne odihnim aici. Pachetele le salvează viaţa băieţilor, pentru că de la nemţi nu primim mâncare. Când situaţia deveni foarte gravă, apărură camioanele Crucii Roşii Internaţionale cu mâncare. Au ajuns să fie cunoscute sub numele „Doamnele în alb", un termen descriptiv care se referă la camioane. Sunt conduse de prizonieri de război canadieni plecaţi cu bilet de voie din Stalag VIIA, aflat încă sub conducerea nemţilor, care le-au permis să preia această sarcină.

Marţi, 13 martie

Am primit pâine de la friţi. Am ajuns în Thiersheim.

Miercuri, 14 martie

Continuăm să mergem spre Roslau, unde suntem încartiruiţi într-o fabrică mare. Este foarte curat, rămânem o zi aici. Nu avem mâncare, în afară de ce ceea ne-a rămas din pachete.

Vineri, 16 martie

Am ajuns în Weissenstadt.

Sâmbătă, 17 martie

Am ajuns în Gefree.

Marți, 20 martie

Se zvonește că aceasta va fi ultima zi. Ne-am urcat în tren și am călătorit mai întâi spre Burneck, apoi spre Bindlach, lângă Bayreuth, și am văzut câteva dintre marile șosele germane autobahn.

Miercuri, 21 martie

Am primit pâine, dar este verde și plină de mucegai.

Joi, 22 martie

Încă auzim zvonuri că vom primi pachete cu mâncare.

Vineri, 23 martie – Marți, 27 martie

Am rămas în Bindlach. Joi încă aveam jumătate de pachet englezesc per om, ceva biscuiți și gem.

Miercuri, 28 martie

Se zvonea că vom pleca la 4 dimineața, dar acest lucru nu s-a întâmplat.

Joi, 29 martie

Am plecat pe neașteptate și am primit un pachet când ne urcam în tren. Transportul conținea atât pachete englezești, cât și americane. Camioane deschise, destul de pline. Am petrecut o noapte în tren.

Vineri, 30 martie

Am ajuns la Nürnberg, care a fost bombardat de la un capăt la celălalt. Ne-am mutat în Stalag 13D, un lagăr foarte mare. Sunt și ruși aici. O duc mult mai rău decât noi, sunt într-o stare deplorabilă. Am fost despăducheați la 2 noaptea.

Duminică, 1 aprilie

Un pachet cu mâncare la doi oameni, într-un complex cu oameni de naționalități diverse. Am stat în cort cu subofițeri francezi.

Miercuri, 4 aprilie

Am pornit din nou la o oră nepământească, 5 dimineața, ca să luăm trenul către nu știu ce destinație. Vagoanele au pornit din loc în jurul orei 10. Avioane ale yankeilor treceau pe deasupra tot timpul. Am stat pe loc timp de cinci ore, după ce am călătorit în jur de 30 de km. S-a întâmplat ceva, pentru că ne-am întors în Stalag 13D, ajungând la miezul nopții în altă zonă a lagărului. Condițiile nu sunt prea bune. Paturile nu au scânduri, spațiul este strâmt și podelele sunt umede. Se aude că yankeii sunt aproape și că mâine vom pleca din nou în marș.

Duminică, 7 aprilie

Suntem tot aici. Toată lumea spune că yankeii sunt aproape. Aud destul de des avioane de-ale noastre trecând pe deasupra. Ieri, a avut loc un raid teribil asupra Nürnbergului. Rații foarte sărace, fără pâine ieri, nu au mai sosit pachete. Marți, am primit câte unul pentru fiecare om. Ni s-a spus că sunt ultimele.

Încă trei zile în Nürnberg, înainte de a începe marșul zi și noapte către München. Trecem pe lângă tancuri distruse, oameni și cai morți etc. Nu avem pâine, trăim din carne de cal. Mergem în fiecare zi câte 50 de km fără pauză și ne-am cam săturat. Cu prima ocazie, intenționăm să evadăm.

Luni, 16 aprilie

Se trage în noi cu mitraliera din avioanele alor noştri, e un sentiment îngrozitor.

Sâmbătă, 21 aprilie

Suntem în continuare în marş, vremea s-a încălzit.

Marţi, 24 aprilie

Refuzăm să mergem mai departe. Rămânem neclintiţi în decizia de a nu mai face niciun pas.

Miercuri, 25 aprilie

Ne aflăm în mod evident pe un câmp de luptă. Tancuri, artilerie, sunt toate aici. Am putea fi trimişi în Iad în orice clipă.

Sâmbătă, 28 aprilie

Douăzeci dintre noi ies din coloană. Ne deplasăm în grupuri. Gardienilor nu le pasă. Suntem aproape de Moosburg.

Duminică, 29 aprilie

Vedem tancuri, care se dovedesc a fi ale yankeilor. Am ajuns în prima linie a frontului. Vorbim cu ei şi aflăm că vor ataca Moosburgul. Mergem în spatele frontului. Suntem liberi!

De remarcat în jurnalul lui Cyril este frecvenţa cu care aduce vorba despre mâncare. După ce suferiră de foame în lagăre, căutarea şi obţinerea alimentelor deveni o obsesie pentru prizonierii de război. Mulţi soldaţi britanici pieriră

în „marşurile morţii" din cauza malnutriţiei, bolilor, extenuării şi degerăturilor. Confruntându-se cu aceste suferinţe, nu au putut ţine pasul şi au căzut pradă morţii inevitabile. Dar numărul celor decedaţi ar fi fost semnificativ mai mare dacă acele vitale pachete cu mâncare de la Crucea Roşie nu ar fi fost livrate. Ce nu ştie, probabil, multă lume este că nemţii au jucat un rol important în acest act umanitar.

Adunătura neîngrijită şi tristă de bărbaţi trebuie să fi arătat ca şi cum ar fi fost gata să accepte orice înţelegere de doi bani pentru a-şi îmbunătăţi situaţia. Probabil aceasta fu cauza pentru care se produse o anumită întorsătură de situaţie, pe care nimeni nu ar fi putut s-o prevadă. Nemţii împărţiră o scrisoare de două pagini scrise la maşina de scris, adresată „soldaţilor din Commonwealth şi din Statele Unite ale Americii". În document era menţionat faptul că Rusia este convinsă că în acest moment a fost deschisă calea pentru cucerirea Vestului. Evenimentele din statele baltice, Polonia, Ungaria şi Grecia erau suficiente pentru ca toţi să înţeleagă adevăratul program din spatele a ceea ce Moscova numea „scopuri naţionale limitate". Continua astfel:

„Nu e vorba doar despre distrugerea Germaniei şi a rasei germane. Soarta Marii Britanii, a restului Europei şi chiar a SUA este ameninţată. Acest lucru înseamnă soarta soţiilor voastre, a copiilor voştri, a caselor voastre. Înseamnă, de asemenea, tot ceea ce face ca viaţa să vă fie onorabilă, demnă de trăit şi iubit. Ne adresăm tuturor, indiferent de rang sau naţionalitate. Credem că lupta noastră a devenit şi lupta voastră. Dacă există printre voi oameni care doresc să se alăture soldaţilor germani, care sunt implicaţi în această luptă ce va decide atât soarta Germaniei, cât şi a ţărilor voastre, am vrea să ştim. Vă invităm să vă alăturaţi nouă. Fie că doriţi să luptaţi în prima linie sau

în divizia administrativă, vă promitem solemn următorul lucru: orice soldat aflat în slujba propriei naţiuni dispus să se alăture frontului comun, acestei cauze comune, va fi eliberat imediat după obţinerea victoriei în bătălia prezentă şi se va putea întoarce în propria ţară, via Suedia.

Tot ce îţi cerem este să ne dai cuvântul de gentleman că nu vei lupta direct sau indirect pentru cauza comunismului bolşevic, atâta vreme cât acest război va continua. În acest moment, nu îţi cerem să te gândeşti la Germania. Îţi cerem să te gândeşti la ţara ta, îţi cerem să evaluezi şansele de supravieţuire pe care tu şi concetăţenii tăi le veţi avea în cazul în care comunismul bolşevic ar ajunge să domine Europa. Te rugăm să comunici decizia ta liderului coloanei şi vei avea parte de privilegiile de care au parte soldaţii noştri, întrucât ne aşteptăm să le împărtăşeşti îndatoririle.

Ia o decizie azi!"

La momentul acela, Cyril Quartermaine a menţionat că anumiţi membri din coloana lui multinaţională au dispărut, dar nu vom şti niciodată dacă s-au alăturat nemţilor sau pur şi simplu au părăsit grupul pentru a călători singuri spre casă.

La începutul lui martie 1945, un delegat al Crucii Roşii Internaţionale (IRC) vizită un lagăr canadian din Moosburg şi ceru doisprezece voluntari care să conducă maşinile cu provizii destinate prizonierilor din convoaiele în mişcare. Găsiră imediat voluntari şi, în 8 martie, aceştia fură duşi în Lubeck, unde se întâlniră cu Paul de Blonay, un delegat elveţian al IRC.

Sub conducerea sergentului major Moss, micul grup de doisprezece află că 50 de camioane pline aşteaptă şoferi la Constance, la graniţa cu Elveţia. După aceea, au fost

recrutați din lagărele de la Lubeck 30 de canadieni și 22 de americani, iar opt soldați care veniră să ridice rațiile pentru lagărele eliberate alcătuiră numărul necesar de șoferi.

După ce soldații își dădură cuvântul de onoare că nu vor încerca să evadeze, nemții îi lăsară să plece cu trenul de pasageri către Constance. Acolo, ajunseră în partea orașului controlată de nemți, unde numai o barieră îi despărțea de Elveția și de libertate.

Șoferii avură destule șanse să fugă în Elveția, dar nimeni nu cedă tentației. Dacă ar fi făcut-o, germanii și-ar fi pus în aplicare amenințarea și ar fi confiscat toate camioanele cu provizii.

Fiecare convoi era însoțit de câte un gardian neamț, iar membri ai SS încercară de câteva ori să rechiziționeze pachetele cu mâncare și benzina. Atacurile hoților ar fi fost o problemă serioasă dacă șoferii nu ar fi fost în posesia unor certificate de oficiali cu rang înalt ai Waffen-SS. În câteva rânduri, totuși, certificatele nu reușiră să protejeze proviziile Crucii Roșii.

Șoferii voluntari fură eliberați în Lübeck, în 2 mai 1945, la ora 15.25, când primul tanc britanic intră în oraș. Fu un moment important, dar munca propriu-zisă nu se termină până în 8 mai. Cei din convoi rămaseră în Germania încă șase zile, hrănindu-i pe prizonierii de război și așteptând să fie transportați în Marea Britanie.

MAYER HERSH

Arthur Dodd îl întâlni pe prizonierul cu numărul 138528, Mayer Hersh, după ce fu publicată prima ediție din *Spectator în Iad*, în cadrul unei serate locale evreiești. Arthur fu profund impresionat de cuvintele fostului camarad de la Auschwitz. După ce se termină prezentarea,

Arthur porni spre scenă. Mayer îl privi cu atenție pe bărbatul din Cheshire, pe când se apropia. „Ai fost acolo, nu-i așa?", a îngăimat Mayer, după care cei doi se îmbrățișară în lacrimi.

Mayer Hersh își aniversă cei 13 de ani într-o joi, pe 31 august 1939, în ultima zi de pace de care Polonia natală avea să se bucure mult timp de atunci încolo. Se născuse în Sieradz, lângă Lodz, în Polonia de Vest de dinainte de război, la doar 70–80 km de granița germană. Chiar și fără radio și ziare, vestea invaziei germane se răspândi ca focul. Vineri urma să fie prima zi dintr-un nou semestru la școala evreiască, dar acea instituție nu avea să se mai deschidă niciodată.

Cu tot cu Mayer, familia Hersh avea șase copii. Familia petrecu o scurtă perioadă la unchiul lui Mayer din Zdunska Wola, din cauza temerii că orașul strategic Sieradz va fi complet distrus. În acele prime zile ale ocupației, nemții erau necruțători și, cu avioanele bombardând civili și cu oameni împușcați la întâmplare de trupele terestre, polonezii erau complet demoralizați.

Familia se întoarse acasă o săptămână mai târziu, dar vremurile erau grele pentru evrei, antisemitismul fiind puternic în Polonia înainte, în timpul și după război. Când se ducea și se întorcea de la școală înainte de război, Mayer era adesea fugărit și atacat de copiii care nu erau evrei. Populația poloneză era formată din aproape 40% evrei și 40% *falsche Deutsche,* așa că posibilitatea ca un polonez să protejeze un evreu era foarte mică. Acte de cruzime împotriva copiilor de toate vârstele aveau loc pe străzile din Sieradz, iar evreilor religioși li se tăiau sau li se ardeau bărbile cu brichetele.

Fratele mai mare al lui Mayer, Jacob, fu primul dus la muncă silnică, dar, inevitabil, avea să vină și rândul lui

Mayer. În martie 1940, în mijlocul nopții, un soldat german înarmat și un polițist bătură la ușa lor și îl strigară pe Mayer. Fu luat din patul cald și smuls din brațele mamei sale în lacrimi, la frageda vârstă de 13 ani.

Primul lagăr în care a stat a fost Otoczno, lângă Poznan, unde a rămas aproape un an, repartizat alături de alții la construcția unui nou sistem de căi ferate și stații de triaj. Munca era incredibil de grea. Se pleca din lagăr la 5 dimineața, lucrul începea la 6 dimineața și se termina la 6 seara, șapte zile pe săptămână. Singura mâncare pe care o primeau în 24 de ore era o bucată de pâine și o supă lungă în care plutea o mică bucată de *kulraby*, o legumă galbenă cu care erau hrănite doar vacile. Știind că nu vor primi nimic de mâncare dimineața, tânărul Hersh își rupse pâinea în două, lăsând o bucată în gheata pe care o folosea și pe post de pernă. A doua zi dimineață, pâinea dispăruse. A fost o lecție dură pe care trebui să o învețe, dar o învățâ și nu mai lăsă niciodată vreo bucată de pâine în urmă. Disconfortul prizonierului era accentuat de lipsa paturilor, toți dormind pe podeaua tare. Din cauza faptului că încălțările erau adesea furate, iar foametea era tot mai mare, Mayer își vându ghetele pentru o bucată de pâine.

Lucrările la calea ferată avansau, așa că fu mutat în al doilea lagăr, în Lusenheim. Lucrând la calea ferată, unii evrei erau tentați să bată la ușa caselor învecinate și să cerșească de mâncare. Cum majoritatea localnicilor erau simpatizanți naziști, această decizie disperată era extrem de riscantă, nemții considerând că a bate la ușa cuiva reprezenta o încercare de evadare. Pedeapsa era o bătaie cruntă, urmată de moartea prin spânzurare. Mayer atrase atenția asupra unei reguli neobișnuite, pe care germanii o urmau cu strictețe. Dacă evreul avea sub 14 ani, primea

bătaia, dar nu era spânzurat. De această regulă a beneficiat un prieten al lui Mayer, care supraviețui războiului. Era o regulă ciudată, pentru că băteau sau împușcau copii de 13 ani, dar niciodată nu îi spânzurau.

Al treilea lagăr fu Guttenbrun, în care evreii mureau ca muștele. Sinuciderile erau frecvente, evreii așteptând până în ultima clipă, după care se aruncau în fața trenurilor în mișcare. Tentativele de suicid eșuate erau de evitat, repercusiunile fiind mai rele decât moartea.

În mai 1943, Mayer, acum în vârstă de 16 ani, era unul dintre puținii supraviețuitori ai programului de muncă forțată la calea ferată și află că recompensa este un bilet către cel mai înfricoșător lagăr dintre toate: Auschwitz. Evreii care ajungeau acolo trebuiau să renunțe la hainele personale, pe care nu le mai primeau înapoi niciodată. După ce îi dezbrăcau, îi percheziționau cu conștiinciozitate în toate orificiile, pentru a li se confisca bijuteriile sau orice alt obiect valoros. Mulți evrei înghițeau mici obiecte prețioase, cu gândul de a le recupera mai târziu. Erau mai apoi îmbrăcați în hainele cu dungi albastre și gri, care constau în cămașă, pantaloni, izmene, jachetă și șapcă. Naziștii considerau șapca un accesoriu important, având în vedere că insistau ca acestea să fie scoase de pe cap în semn de respect, în momentul în care posesorii lor erau numărați, și puse înapoi pe cap după încheierea apelului nominal. Era doar încă o regulă prin care evreii erau puși la locul lor, încă un detaliu batjocoritor, care aducea pe chipurile celor din SS un rânjet subțire și satisfăcut.

Mayer stătea în Baraca 24 care, atunci când toate paturile cu trei niveluri erau ocupate de câte un singur evreu, adăpostea în total 1 000 de oameni. Când numărul evreilor crescu dramatic, un sigur pat era împărțit de câte cinci

oameni. Într-o zi normală în Lagărul morții, erau dați jos din pat la 03.30 și numărați la 04.30 și la 19.00. Apelul nominal făcându-se de două ori pe zi, nu le rămâneau mari șanse de evadare acestor ghinioniști vlăguiți și sfrijiți, dar dacă cineva reușea să evadeze, represaliile erau brutale chiar și pentru standardele SS. Nu era neobișnuit ca o sută de deținuți să fie uciși pentru unul lipsă. Ziua de lucru era punctată de frecvente bătăi cu biciul sau cu bâta, pentru a extrage și ultima urmă de vlagă din piele și oase. De parcă n-ar fi fost de ajuns, la întoarcerea în barăci gardienii și *kapos* îi forțau să stea la coadă pentru a-și primi bucata de pâine și castronul cu supă. Evreii cu ceva experiență încercau să se așeze primii la coada pentru pâine, întrucât la început se împărțeau bucăți ceva mai mari, și la mijlocul celei pentru supă, evitând astfel să primească zeama nehrănitoare de la suprafața recipientului.

Fiind tânăr și agil, Mayer fu așezat în patul de sus, cei bătrâni și bolnavi abia reușind să se urce în patul de jos. Din cauza gravității, cele mai dezgustătoare dejecții umane ajungeau pe paturile inferioare. De dragul distracției, gardienii îi trezeau pe toți în miezul nopții cu răcnetele lor, pe mulți îi băteau, în timp ce nefericiții din paturile de jos simțeau din plin forța cizmelor naziste. Altă plăcere a celor din SS era de a-i face pe evrei să se așeze rapid în poziție de drepți în primele ore ale dimineții, atunci când membrele erau foarte dureroase din cauza lipsei odihnei, iar prizonierii care reacționau mai lent primeau încă o bătaie cruntă.

Dimineața, gardienii îi conduceau pe deținuți în bătaie spre latrină, iar un altul, la fel de rapid, îi dădea cu forța afară. În încercarea de a evita loviturile, unii alunecau în noroiul împuțit, din care, din cauza trupurilor slăbite, nu mai puteau să iasă singuri. Din cauza cantităților mici de

mâncare pe care le primeau, un evreu ieşea cum trebuie la toaletă o dată la cinci zile.

Oamenii i-au pus adesea lui Mayer întrebarea: „Când un număr mare de evrei erau controlaţi doar de doi sau trei gardieni, de ce nu au profitat de ocazie să-i omoare?" Mayer se gândi de multe ori la această întrebare şi la alta care derivă din ea, respectiv: „De ce nu au ripostat evreii şi doar şi-au acceptat soarta?"

Dacă un evreu ar fi ucis doi nemţi, cel puţin 200 din semenii lor ar fi fost ucişi prin împuşcare sau spânzurare. Oricare ar fi fost metoda de exterminare, colegii lor de muncă ar fi fost puşi să defileze prin faţa celor morţi, pentru a le înfrânge şi mai mult voinţa. Cum ar putea un om să trăiască cu el însuşi gândindu-se că unii dintre cei 200 ar fi putut supravieţui atrocităţilor din lagăr dacă el nu s-ar fi lăsat pradă furiei, ducând astfel la şi mai multe pierderi de vieţi omeneşti? Celălalt factor, pe care cei care nu au fost prezenţi la carnagiu îl pot trece uşor cu vederea, este cât de slăbiţi erau sclavii, din cauza epuizării resurselor fizice şi spirituale.

În noiembrie 1944, un Mayer Hersh scheletic a plecat din Auschwitz şi porni spre al cincilea lagăr, în Stutthof, lângă Gdansk, în partea de nord a Poloniei. Aici, ca şi în celelalte lagăre, evreii munceau în strânsă proximitate cu prizonierii de război ruşi. Tratamentul obişnuit la care germanii îi supuneau pe toţi indezirabilii, respectiv bătăile sadice cu bâta, biciul sau cureaua din piele, erau la ordinea zilei. Totuşi, relaţia dintre nemţi şi ruşi era una de neîncredere reciprocă, ură şi frică. Mayer observă că, atunci când un german bătea fără milă un rus, primul avea întotdeauna un pistol în cealaltă mână. Cei din SS nu-şi asumau riscuri când aveau de-a face cu scursurile sovietice, aşa cum i-au considerat dintotdeauna.

Al şaselea lagăr se afla în Stuttgart, în sud-vestul Germaniei. Ajunse acolo după o lungă călătorie, de aproximativ 960 km, în camioane pentru transportul vitelor. La sosire, cei 750 de evrei fură cazaţi într-un hangar dărăpănat pentru avioane. Temperaturile erau mult sub 0°C, iar paturile erau pline cu zăpadă. Câteva săptămâni mai târziu, doar 280 mai erau în viaţă, pentru a porni către al şaptelea lagăr, în Gotha, tot în Germania. Aici, dormeau în paturi subterane şi erau însărcinaţi cu încărcarea şi descărcarea muniţiei, bine camuflaţi în faţa atacurilor aeriene.

Aliaţii se aflau în acest moment extrem de aproape. Când părăsiră lagărul, pentru a se face cât mai utili celui de-al Treilea Reich, evreii fură obligaţi să alerge, fiind împuşcaţi pe loc dacă nu reuşeau să ţină pasul. Timp de 24 de ore, nu primiră nici mâncare, nici apă. Se odihniră în câmp deschis şi dormiră tot acolo. Mulţi fură împuşcaţi în timpul nopţii fără niciun motiv. În ziua următoare, Mayer şi cei câţiva companioni care mai rămăseseră trecură printr-o regiune montană şi ajunseră la al optulea lagăr, Buchenwald, unde rămaseră o săptămână sau mai puţin. După aceea, evreii şi prizonierii de război ruşi fură urcaţi în vagoane deschise destinate transportului de cărbuni şi trimişi la Thersienstadt, un lagăr ghetou din Cehoslovacia, de unde fură într-un final eliberaţi de către ruşi.

Bărbat scund şi subţire, Mayer Hersh supravieţui după cinci ani de muncă silnică îngrozitoare. Greutatea sa la eliberare, când nu împlinise încă 19 ani, era puţin peste 25 de kg. La începutul acestui drum, era un copil naiv de 13 ani, dar până la 14 ani, în materie de supravieţuire, era deja bărbat. După nouă lagăre şi 62 de luni de sclavie de neînchipuit, puţini ar fi putut egala tenacitatea şi voinţa de a trăi ale lui Mayer.

După documentarul BBC difuzat în septembrie 2000 despre Arthur Dodd, „Auschwitz – The Forgotten Witness" („Auschwitz – Martorul uitat"), mai mulți oameni l-au contactat pe Arthur, pentru a-și împărtăși experiențele.

DENIS AVEY

Denis Avey povesti despre perioada petrecută în E715, același lagăr în care pătimi și Arthur Dodd. Înrolat la început în Rifle Brigade, numărul său de soldat fu 6914761, iar numărul de prizonier de război 220543. Denis nu va uita niciodată un moment în aceeași măsură periculos și amuzant când, după o zi de muncă la I.G. Farben, soldații fură duși înapoi în lagăr și ținuți în afara gardului de sârmă, pentru a fi din nou numărați și percheziționați. Denis stătea lângă un prieten *cockney*, Phil Hagen, când percheziția atentă a londonezului duse la descoperirea unei găini firave, cu pene și tot restul, ascunsă între picioarele lui, în pantaloni. Imediat, ca de obicei, se porni o avalanșă de răcnete și de amenințări cu arma. Denis, Hagen și încă un băiat fură scoși din formație, bătuți și aruncați într-un buncăr. Petrecură o noapte în frig, fără mâncare și apă, întrebându-se ce se va întâmpla cu ei. În dimineața următoare, aflându-se în biroul lui Hauptman, se așteptau la ce e mai rău când fură întrebați:

– De unde ai găina?

Denis nu va uita niciodată replica lui Hagen:

– Munceam cu multă sârguință, când această găină m-a atacat și nu am avut încotro, a trebuit s-o ucid, a fost legitimă apărare!

Urmă o liniște care celor trei britanici li se păru fără de sfârșit, înainte ca Hauptman să izbucnească în râs, urmat la câteva secunde și de gardieni. Răsturnarea de situație îi

scuti pe băieți de o lungă suferință în buncăr și, cel mai probabil, îi salvă viața polonezului civil care adusese găina, Denis fiind sigur că ar fi fost descoperit dacă ancheta ar fi continuat.

Momentele de umor erau rare și la mare distanță unele de altele, în această gaură de Iad în care actele de inumanitate aveau o asemenea amploare, încât prietenilor și familiei le-ar fi imposibil să înțeleagă. Un asemenea act de cruzime la care Denis a fost martor și care îi va rămâne în minte pentru totdeauna fu acela în care o femeie din SS încerca să scoată ultimele urme de viață din trupul scheletic al unui evreu. Îl trânti la pământ cu un pumn și apoi luă o piatră și îi zdrobi craniul cu ea. Astfel de crime aveau loc zilnic, iar aceste acte animalice, alături de amintirea mirosului de carne arsă, încă îi provoacă lui Denis Avey depresii și stări de vomă.

De când jucase într-o echipă școlară din Londra în 1931, fotbalul rămăsese pasiunea lui Denis, iar a juca pentru echipa Africii de Sud în E715, reprezenta o formă de evadare, deși doar de moment. Erau prea puțini soldați sud-africani pentru a forma o echipă, așa că numărul lor fu suplimentat cu englezi. Echipa reuși să câștige turneul internațional.

Pe când se afla în Monowitz, Denis văzu o copie a unui decret al SS și ulterior reuși să obțină un ziar, *Beobaelten Zeitung*, în care se vorbea în detaliu despre acest decret. Acolo citi: „Când vom obține victoria finală, toți prizonierii de război britanici vor fi executați. Vom invada Anglia și toți bărbații între 16 și 65 de ani vor fi duși în Europa, pentru a reconstrui orașele distruse. Vom ucide toate femeile trecute de vârsta procreării. Vom guverna țara din Whitehall, iar soldaților noștri victorioși li se va permite să impregneze toate femeile potrivite cu sânge bun arian."

După război, Denis petrecu doi ani în spital, perioadă presărată cu intervenții chirurgicale pentru tuberculoză sistemică la plămâni, gât și stomac. În plus, complicații cauzate de primirea unei lovituri cu un pistol Luger în timpul ședерii la Monowitz duseră la pierderea unui ochi. Incidentul care duse la această grozavă pierdere avu loc într-o zi când Denis întindea cabluri într-un șanț alături de evrei, lucrând foarte aproape de aceștia. Deodată, un gardian german începu să lovească cu patul puștii un „dungat" și să-i care cu brutalitate lovituri de picioare. Prizonierul era dureros de slab și încerca să stea drepți, cu șapca în mâini, fără să opună niciun pic de rezistență. Sângele îi curgea șiroaie pe față, când Denis i-a strigat gardianului să se oprească. Un ofițer SS veni din spatele britanicului cu un Luger în mână și îl lovi peste față, trăgaciul agățându-i ochiul.

Ca mulți alți prizonieri de război, Denis este amărât din cauza faptului că, în ciuda efortului incredibil de a obține victoria și libertatea pentru milioane de oameni, acești eroi au primit în final un costum ieftin și o pensie de război inadecvată, după care au fost aruncați în civilie fără consiliere psihologică.

Auschwitz a fost răul absolut și a dat naștere la rău. În acel loc nu mai existau albine, nici fluturi, nici flori. Era ca și cum natura ar fi intrat în grevă. Lui Denis Avey i se părea că Marele Arhitect al vieții a întors complet spatele acelui loc. În prizonieratul din această gaură de Iad, muncind pentru nemți, filosofia sa fu aceea a lui Oscar Wilde: „Zidurile de piatră nu fac o închisoare, nici barele de fier o cușcă." Le spunea acest citat colegilor săi, iar sabotajul deveni țelul lor comun. Având experiență de inginer, Avey putea identifica punctul slab în orice echipament. Nu au

acționat cu explozibil, ci subtil, având țeluri de lungă durată, pentru a-și salva viețile.

Deși spitalizarea nu-i permise să depună mărturie la procesele de la Nürnberg din 1947, acest fapt în sine subliniază gradul de vătămare la care ajungeai muncind pentru germani în acest iad. În final, Denis Avey primi un cec din partea guvernului britanic, drept compensație pentru persecuția nazistă. Fu atât de dezgustat de mizera sumă de 204 de lire sterline, încât trimise cecul înapoi.

ARTHUR GIFFORD-ENGLAND

Arthur H. Gifford-England, soldat numărul 1907124 din Royal Engineers, devenit mai târziu prizonier de război 221627 la Auschwitz, putea pretinde distincția de a fi singurul prizonier din E715 care a cultivat o mică grădină lângă baraca sa, cu numărul 12. Sergentul major Charlie Coward îi recompensă inițiativa găsindu-i câteva fire de roșii, dar, din păcate, înainte ca acestea să producă prețioasele legume, plantele fură distruse de săpăturile unor șanțuri de protecție împotriva unui raid aerian.

Una dintre cele mai amuzante amintiri ale lui Arthur îl implica pe ofițerul german însărcinat cu propaganda, care obișnuia să vină în lagăr și să le transmită britanicilor veștile de pe front întoarse din condei de nemți. Prizonierii izbucneau în urale la auzul fiecărei vești, iar această evidentă bătaie de joc îl frustra atât de tare, încât începea să țopăie de furie.

Alt incident frecvent care aducea zâmbetul pe chipul fostului prizonier cu numărul 221627 erau desele percheziții ale barăcii în timp ce băieții erau plecați la muncă. „Bătăușii" găseau și confiscau vreo două radiouri făcute de cei de la transmisiuni din echipament furat de la I.G.

Farben. În răstimp de două-trei zile, radiourile erau la loc, spre disperarea gazdelor.

RONALD ALBERT GAINES

Jeff Gaines îi povesti lui Arthur de tatăl său, Ronald Albert Gaines, număr de armată T/97824, un alt membru al RASC. La fel ca mulți colegi de-ai săi din Monowitz, Ron nu vorbea despre lucrurile prin care a trecut, preferând să se închidă în el. Ca șofer în RASC, captivitatea lui fu îndelungată, fiind luat prizonier împreună cu scoțienii în timpul acțiunii ariergărzii de la Dunkirk. Ron Gaines își desfășură activitatea în cadrul departamentului electric din complexul I.G. Farben. Unul dintre cele mai prețioase obiecte pe care le deține Jeff este un ceas Omega din 1933, primit de răposatul lui tată de la unul dintre cei mulți care și-au găsit sfârșitul în cuptoare.

Britanicii făceau absolut orice le trecea prin cap, oricât de bizar, numai să-l facă pe inamic să piardă timp prețios și să-i provoace neplăceri. Ron Gaines era un bun exemplu al acestui spirit întreprinzător, urinând în matrițe și provocând explozii când metalul topit era ulterior turnat în ele.

JOHN (JACK) STEVENS

După ce s-a consultat cu mama sa, Joy, dr. Phil Stevens a scris despre răposatul său tată, soldatul John (Jack) Stevens, numărul 2622083, Regimentul Grenadier Guardsman, prizonier de război 222251.

Jack, ca și Arthur Dodd, fu luat prizonier în Africa de Nord și într-un final ajunse captiv în Monowitz, lagărul E714, lucrând pentru I.G. Farben. În timpul bombardamentelor Aliaților, îi sări ulei încins în ambii ochi și fu dus la un spital local. Jack rămase pentru tot restul vieții cu cicatrici albe în jurul ochilor.

Ca mulți altor britanici, evreii neajutorați îmbrăcați numai în pijamale subțiri la temperaturi extreme îi treziră lui Jack compasiune. Vorbea cu ei și le dădea mâncare, asumându-și astfel un mare risc.

Cum am explicat mai înainte, au existat mai multe marșuri către libertate, Jack aflându-se mult în urma lui Arthur Dodd, ajungând în Cehoslovacia abia la sfârșitul lui mai și acasă la sfârșitul lui iunie 1945, strălucind în uniforma yankee după ce fusese eliberat de tancurile americanilor ale generalului Patten. Își încheie cariera în armată la sediul din Londra unde erau interogați ofițerii germani cu rang superior, sediu numit în mod obișnuit „cușca". Printre cei pe care i-a supravegheat se numără și un anume Zacharias, care împușcase 30 de ofițeri britanici, prizonieri de război.

Curând după întoarcerea acasă, vecinul lor a ars la un moment dat resturile de la friptura de duminică. Joy fu nevoită să-l scoată pe Jack la plimbare într-o pădure din apropiere, el nemaiputând face diferența dintre acel miros și cel atotprezent la Monowitz, care venea de la crematoriu. Brusc, fu copleșit de prea multe amintiri dureroase.

Jack Stevens fu lăsat la vatră în vara lui 1946. A fost diagnosticat cu isterie motorie, cauzată cel mai probabil de ororile de la Auschwitz. Isteria motorie este o afecțiune în care anxietatea extremă e canalizată într-o reacție fizică, manifestându-se prin tremurat, convulsii și o agitație generală a corpului. De fiecare dată când mânca, stomacul lui Jack se umfla. Deși adesea avea coșmaruri, vorbea foarte puțin despre lucrurile prin care a trecut.

WILLIAM CHARLES (CHARLIE) HAYWARD

Martin Haywood, din County Durham, ne-a contactat în legătură cu răposatul său tată, William Charles

Haywood, număr de armată T/10600672 și număr de prizonier de război 220148. Din dosarul de serviciu al lui Charlie reiese că a fost soldat și mai apoi șofer în REC-CE, apoi în RAC (Royal Armoured Corps) și în final în cadrul RASC.

Charles a făcut muncă silnică pentru I.G. Farben, dar și pentru Heydebreck Buna IV Furstengrube și mina Janina. Printre puținele lucruri pe care le menționa Charlie despre viața la Monowitz erau „zeama lungă de varză", activitățile de sabotaj și faptul că a evadat de trei ori.

Amintirile lui Martin despre comentariile tatălui său legate de prizonierii evrei, posibil destul de controversate, erau lipsa camaraderiei, faptul că nu împărțeau bunurile și nu se ajutau între ei când era vorba despre puțina mâncare pe care o primeau de la britanici.

Charles Haywood avea 60 de kg la intrarea în armată și 38 când reveni acasă. După ce se întoarse, „se plânse" că mama sa aproape îl omorî cu atâta bunătate, încercând să-l hrănească cât de des putea. Îi venea greu să nu vomite după fiecare masă.

BOB HOWSE

Domnul R.A. Howse i-a povestit lui Arthur despre răposatul său tată, Bob Howse. Șofer în cadrul RASC, luat prizonier în Africa de Nord ca și Arthur, Bob a lucrat la I.G. Farben, unde se împrieteni cu un coleg de închisoare evreu. Acest evreu nefericit confecționă un inel pentru prietenul său englez, pe care acesta îl purtă tot restul vieții cu mândrie și afecțiune. La fel ca în cazul tuturor supraviețuitorilor lagărului, viața lui Bob Howse după război nu mai fu niciodată ca înainte. A suferit de depresie profundă și a decedat în anul 1995.

JOHN BEST

Mary Best, văduva lui John, a povestit despre efectul dramatic pe care îl avu Auschwitz asupra iubitului ei soț *geordie*. Acesta muri de emfizem pulmonar provocat de fumatul excesiv, cauzat de stresul vieţuirii în acea destinație de Iad, suferind în același timp de coșmaruri teribile. Mary era trezită în mod violent de soțul ei, care striga în somn și o trăgea cu toată puterea de păr. După ce se calma, explicația era mereu aceeași. John visa că este pe cale să cadă de pe marginea unei stânci, iar iarba de care se prindea pentru a se salva era părul soției sale.

Schimbând nota, soțul ei nefiind niciodată un tip depresiv, îi povestea adesea cum un gardian neamț îi sparse câțiva dinți cu patul unei puști și că probabil era singurul prizonier de război care a primit proteză dentară de la Crucea Roșie.

Am menționat mai devreme cum Arthur Dodd și alții asemenea lui au continuat să lupte și dincolo de gardul de sârmă, în circumstanțe în care ar fi fost mai ușor să nu o facă. Căutări în arhivă efectuate de Comisia Națiunilor Unite pentru crime de război au dus la descoperirea dosarului UK-G/B.219 și a documentului cu numărul 1479/UK/G/217. Aceste documente evidențiază încălcarea legilor și uzanțelor pe timp de război, în special a Articolelor 2 și 46 adoptate la Convenția de la Geneva din 1929, referitoare la felul în care trebuie tratați prizonierii de război, atrăgând atenția în special asupra lui Harry Ogden, numărul 409353 din Regimentul York and Lancaster, ca fiind unul din cei implicați în rezistența activă împotriva naziștilor.

Harry Odgen a fost luat prizonier la Narvik în aprilie 1940. După ce a evadat de două sau de trei ori, fiind prins

de fiecare dată, a scăpat într-un final din Lagărul E725 din Bismarckhutte, Silezia Superioară, puțin înainte de Crăciunul anului 1943. Rămase un an alături de partizanii polonezi, după care fu prins alături de câțiva dintre ei în Varșovia, în septembrie sau octombrie 1944, și dus în lagărul de concentrare polonez din Auschwitz. Era singurul soldat britanic din lagăr. Insista vehement că are cetățenie britanică, dar în ziua în care fusese prins era înarmat și purta uniformă poloneză.

La sosirea la Auschwitz, fu interogat de trei sau patru ori și de fiecare dată susținu că este englez din armata britanică, la care nemții îi spuseră că ar trebui să aibă mai multă minte de atât. Fu dus alături de patru polonezi în fața comandantului lagărului, aceștia cinci fiind bănuiți a fi liderii unei grupări de aproximativ 50 de persoane. Fură condamnați la flagelare, fiecare primind câte 36 de lovituri cu biciul. Medicul închisorii îi examină, apoi fură scoși în mijlocul complexului și așezați pe o platformă de lemn ridicată special în acest scop. Îi dezbrăcară până la brâu, iar mâinile le fură legate de o bară deasupra capului. Janck Novak fu primul biciuit, leșinând înainte de a se ajunge la numărul regulamentar de lovituri, după care urmă soldatul britanic. Aceasta era o flagelare publică, toți prizonierii fiind obligați să participe.

Pentru aplicarea loviturilor era folosită o cravașă. *Hauptmann* Georg Schwartz supraveghea pedeapsa. După aproximativ opt lovituri, Ogden leșină, trezindu-se mai apoi într-o celulă, în detenție solitară. În următoarele două zile, doi gardieni veniră în celulă și îl interogară. Voiau să afle unde se alăturase Rezistenței și de unde primise arme. Refuză să răspundă la întrebări, după care unul dintre ei îl doborî cu o lovitură de pumn, apoi începură amândoi

să-l lovească cu picioarele în față, umeri și restul corpului. Bătăușii purtau pantaloni largi și pantofi în picioare și nu aveau însemne de rang sau unitate militară pe uniforme. În urma bătăii, Ogden se alese cu doi dinți lipsă și nasul rupt.

În ziua următoare fu din nou scos afară și biciuit, acest lucru repetându-se timp de cinci zile. Ogden nu știa câte lovituri primi a doua și a treia oară, pentru că leșina de fiecare dată. Fiind ținut în carceră timp de trei săptămâni, nu primi decât pâine și apă, respectiv o bucată de pâine la micul dejun și două seara. Nu fu examinat de medic după niciuna dintre flagelări, nici după prima și a doua bătaie. Ogden rămase în lagărul de concentrare de la Auschwitz timp de cinci sau șase săptămâni, după care fu dus împreună cu ceilalți patru polonezi în Stalag 8B din Teschen, Cehoslovacia. În ianuarie 1945, cei cinci fură trimiși în închisoarea din Graudenz și judecați de un tribunal militar pentru crimă. Soldatul Ogden fu condamnat la 14 ani de închisoare, după care cei cinci curajoși fură trimiși înapoi la Graudenz și rămaseră în așteptarea sentinței finale, fiind salvați de ruși trei zile mai târziu.

Harry Ogden din Halifax, Yorkshire, a fost încă un britanic care, la fel ca Arthur Dodd, nu a renunțat la luptă, lucru de care toți locuitorii acestei mici insule pot fi cu adevărat mândri.

Au existat două instanțe împotriva crimelor de război în care au fost implicați britanicii de la Auschwitz, iar acestea au fost transferate, așa cum se cuvine, diviziei de investigații a crimelor de război, în 6 ianuarie 1947. Referința din National Archives este W0309/1063, iar numele *Unteroffizier* Benno Franz apare și la acte, și la învinuiri. Caporalul Reynolds a fost împușcat și ucis, iar soldatul

Campbell a fost grav rănit după ce a fost atacat pe la spate cu o baionetă, în timp ce căra un container cu supă în locul unei firave tinere poloneze.

Caporalul Reynolds a fost ucis în fabrica I.G. Farben din Auschwitz, unde grupul său lucra în departamentul construcții. Reynolds a fost ucis cu sânge rece de Franz după ce a refuzat să lucreze pe grinzile de fier aflate la 20 de metri înălțime, în condiții de iarnă și fără echipament de protecție adecvat.

Doctorul Lothar Kurt Gotthold Heinrich a fost angajat al fabricii I.G. Farben, fiind responsabil, printre altele, cu aprovizionarea cu centuri de siguranță pentru cei care lucrau la înălțime, în construcții. În anul 1947, prizonierul de război german Lothar Kurt Gotthold Heinrich fu închis în lagărul de concentrare nr. 78 din Zuffenhausen.

Iată descrierea doctorului Heinrich: „Ocupație – chimist, angajat al I.G. Farben; în vârstă de aproximativ 50 de ani; păr șaten pe alocuri grizonant, tuns scurt; poartă ochelari; ten palid; vorbește engleză; membru al Partidului Nazist; cercetător chimist tipic."

Prizonierul Heinrich susținea că este inginer constructor și arhitect, că nu are cunoștințe de chimie și că nu a fost niciodată angajat al I.G. Farbenindustrie. Având în vedere descrierea fizică și faptul că cele trei nume de creștin ale celor doi Heinrich erau identice, recomandarea fu ca dr. Heinrich să ajute la găsirea acuzatului, Benno Franz. Nu se știe dacă *Unteroffizier* Benno Franz a fost găsit vreodată și adus în fața justiției.

Partea a III-a

Fragmente din depoziţiile depuse sub jurământ la Nürnberg

În general, prizonierii de război britanici le-au lăsat o impresie bună managerilor fabricii I.G. Farben, deși gardienii, deloc surprinzător, îi țineau sub supraveghere strictă. În noiembrie 1944, Crucea Roșie britanică subestimă grav rolul esențial al prizonierilor, declarând că E715 realiza „lucrări de construcții pentru o firmă locală". În declarațiile de după război, veteranii acordară puțină atenție propriei activități din lagăr. Tipică în acest sens fu declarația oarecum umilă de la Nürnberg a lui Charles Hill: „Am lucrat pentru fabrica I.G. Farben, mai întâi la cabluri, după care am făcut muncă fizică pe oriunde a fost nevoie."

Dacă munca pe care britanicii au fost forțați să o presteze nu le-a provocat prea multă reflecție postbelică, felul în care erau tratați deținuții din lagărul de concentrare le-a rămas pentru totdeauna întipărit în memorie. O priveliște șocantă îi întâmpina pe prizonierii britanici când puneau pentru prima dată piciorul în fabrică. Îmbrăcați în uniforme subțiri cu dungi albastre și gri, care îi protejau foarte puțin sau deloc în fața climei reci din acea parte a Sileziei,

deținuții sfrijiți, în mare parte evrei, trudeau sub amenințarea acelor *kapos* și *meisters,* care îi băteau până scoteau și ultima fărâmă de energie din trupurile lor, înainte de a-și da sufletele. Britanicii văzură deținuți prăbușiți, cu lumina ochilor stinsă, împrăștiați peste tot în fabrică. Într-o singură zi puteau număra nu mai puțin de 30 de oameni morți sau în pragul morții.

Aceste imagini ale inumanității extreme dintre o ființă umană și alta nu au fost uitate de băieți după întoarcerea în Marea Britanie și, într-adevăr, în numeroase cazuri, le-a afectat echilibrul mintal, mai ales în ultimii ani de viață. Debilitarea fizică a evreilor făcea ca fiecare pas să fie cât un munte de urcat, munca fiind o adevărată tortură, situație exacerbată de cerințele avide de performanță ale echipei manageriale de la Farben. „Odată ce prizonierii erau repartizați, deveneau sclavii respectivului *meister*", declară Leonard Dales, membru al delegației prizonierilor de război la procesele împotriva crimelor de război de la Nürnberg.

Tot el a primit o descriere detaliată a lucrurilor care se întâmplau în lagărul de exterminare Birkenau, de la un evreu german care l-a rugat „să spună lumii întregi ce s-a întâmplat acolo". Din cauza veșmintelor în dungi, unii britanici îi numeau pe evrei „dungați", în timp ce alții preferau expresia macabră „cadavre ambulante". Cliff Shepherd își amintește de încă o referință sarcastică. „Evreilor li se spunea «Băieți pentru o viață sănătoasă», de la biscuiții în ambalaj dungat veniți din Scoția prin Crucea Roșie, care se numeau «Biscuiți pentru o viață sănătoasă» (Healthy Life Biscuits). Horace Charters făcu următoarea observație referitoare la puterea fizică diminuată la care ajunseseră „dungații": „Erau atât de slăbiți,

încât zece dintre ei reușeau cu greu să ridice o conductă pe care trei sau patru dintre băieții noștri o ridicau fără mare bătaie de cap." Când era vorba despre întins cabluri, Charles Hill subliniază cât de nedreaptă era împărțirea sarcinilor: „Britanicii erau amplasați câte unul la fiecare 30 de cm de cablu, iar evreii câte unul la fiecare metru." Frederick Wellard sintetizează locul evreilor în ierarhia rasială de la I.G. Farben: „Felul în care erau tratați evreii era mereu inuman."

Eric Doyle, alt britanic care i-a reprezentat pe prizonierii de război la Nürnberg, trecu prin experiența extrem de tulburătoare de a vedea în uniformă evreiască o persoană pe care o știa dinainte de război. „Era boxer la categoria pană, îl văzusem într-un meci în 1938. În 1943, l-am întâlnit ca prizonier la Auschwitz. Lucram amândoi în același grup. N-am mai văzut o asemenea epavă umană. Avea ambele brațe rupte, spatele încovoiat ca un bătrân și arăta de 50 de ani. Nu l-aș fi recunoscut dacă nu știam că este el. A dispărut, nu știu ce s-a întâmplat cu el. Mulți oameni dispăreau în felul acesta."

Toți „dungații" cunoșteau sloganul „Cine nu muncește nu trăiește". Când Cliff Shepherd îi văzu prima dată pe prizonierii din lagărul de concentrare, după transferul în E715 din ianuarie 1944, crezu pe bună dreptate că sunt deținuți de drept comun. Un *meister* îi spulberă această impresie: „Când am sosit, l-am întrebat pe unul din nemți cine sunt bărbații în uniforme în dungi. Mi-a răspuns că sunt evrei, «paraziți», cum i-a numit el. L-am întrebat ce au făcut rău, iar el mi-a răspuns «Sunt evrei». Am întrebat de ce au fost condamnați la muncă silnică, iar el a spus: «Pentru că sunt putrezi... Sunt scursurile pământului... Au secat Germania... După ce nu mai pot munci, trebuie

gazați.» Am întrebat «Cum îi gazează?», iar el îmi răspunse «Îi pun într-o cameră, ca un container, și o închid etanș». M-a tulburat profund. Încă mă afectează."

Actele de brutalitate comise cu lejeritate, la care soldații au fost martori în fabrică, au fost doar începutul. Odată mutați în *Lager* VI (E715), britanicii auziră noaptea împușcături și țipete venind din Monowitz. Văzură, de asemenea, cadavre spânzurând dincolo de poarta lagărului. În vorbele lui G.J. Duffree: „Din incinta noastră vedeam structura de lemn de care își spânzurau victimele și le lăsau acolo..." Barbarismul rasist al naziștilor era atât de pervers, încât îți luau cu asalt practic toate simțurile. Soldații britanici văzură bătăile, îi auziră pe *meisters* spunând că evreii primesc ceea ce merită, gustară supa Buna, prânzul a deținuților, și simțiră mirosul adus de vânt în mod constant dinspre Birkenau. Nu aveai cum să scapi de acel miros înțepător. „Dungații" erau atât de disperați să pună mâna pe mâncare, încât un act caritabil dădea adesea naștere la încăierări, cum a descoperit G.J. Duffree: „Le dădeam toți cât de multă mâncare puteam, dar i-am văzut pe sărmanii nefericiți luptându-se pe viață și pe moarte pentru un cartof."

Pentru un prizonier de război o țigară era fie un bun de consum, fie o monedă de schimb în economia lagărului, asemenea obiecte de lux găsindu-se mai ales în lagărul prizonierilor de război. Pentru un deținut din lagărul de concentrare, însă, o țigară însemna pe piața neagră a fabricii rația de mâncare pe o zi întreagă. „Dungații" schimbau țigările de la Crucea Roșie pe pâine sau alte alimente, ca parte a ceea ce ei numeau activitățile lor „organizatorice". Cu o nuanță antisemitică în ton, W.N. Davis observa: „Cea mai uimitoare parte a comerțului din fabrică era faptul că, deși evreii «dungați» o duceau cel mai greu dintre toți, ei erau cei care încheiau aproape toate afacerile."

Reginald Hartland muncea alături de Norbert Wollheim în martie 1943, un deținut evreu din Monowitz care se oferise voluntar să lucreze ca sudor pe șantier, pentru a putea intra în legătură cu britanicii. Lucrând împreună în Atelierul 797, cei doi deveniră foarte apropiați. Wollheim învățase engleză în școală și, chiar înainte de începerea războiului, ajutase la emigrarea copiilor evrei germani în Marea Britanie. Auzind de E715, își folosi legăturile din Monowitz pentru a se alătura unui grup care colabora cu britanicii. Wollheim îi transmitea lui Hartland toate informațiile pe care le deținea despre felul în care naziștii se purtau cu evreii, dar și știri de război din ziarele naziste aruncate pe șantier, iar Hartland îi transmitea în schimb știri de la BBC, auzite la un radio secret din E715. Evreul german îi împărtășea adesea prietenului său britanic gândul care îl preocupau cel mai mult:

– Probabil vei reuși să supraviețuiești, pentru că ești sub protecția Crucii Roșii.

Ajunseseră să fie atât de apropiați, încât Hartland luă legătura cu membrii familiei lui Wollheim din Statele Unite ale Americii și le spuse unde se află acesta. Prietenia lor supraviețui războiului, întâlnindu-se mai apoi la procesul împotriva companiei I.G. Farben de la Nürnberg din 1947 și pentru filmarea unui episod al emisiunii *This is Your Life*, produs de BBC în 1962, în onoarea lui Charles Coward, liderul lagărului E715.

Deoarece până la sfârșitul lui 1944 deținuții din lagărul Monowitz ajunseseră să fie de 17 ori mai mulți decât prizonierii britanici, aceștia din urmă (sau *kriegies*, cum erau uneori numiți) reușeau să ajute un număr infim de evrei. Roland Redman dădu glas frustrării generale când spuse: „Treptat, pe măsură ce îți dădeai seama cât de mulți

sunt, inima ți se împietrea, pentru că nu aveai de unde să le dai tuturor țigări, haine, mâncare sau supa pe care n-o mânca nimeni. În ciuda acestui lucru, păreau să creadă că avem resurse nelimitate și cunoștințe mereu actuale despre desfășurarea războiului, ajungând să ne urmărească precum oile în timpul raidurilor aeriene, fiind siguri că noi știm unde vor cădea bombele!"

Cei care nu aveau nimic se uitau în mod firesc la britanici ca la un grup privilegiat. Primo Levi a descris un *kriegie* cu care s-a întâlnit într-o toaletă a fabricii: soldatul prizonier purta o uniformă elegantă, avea prestanță de militar și părea întruchiparea sănătății. Prizonierul, în ochii lui, făcea parte din cu totul altă lume. Levi a observat că unii dintre deținuți „se dădeau pe lângă" prizonieri, ridicând cerșitul la rang de artă. Tânărul Henry, unul dintre cele mai memorabile personaje din mărturia lui, recurgea la viclenie și la „milă" pentru a obține mâncare și alte bunuri de la mulți colegi de muncă, în special de la prizonierii de război. Datorită binefăcătorilor „bogați", Henri reuși să se hrănească bine după standardele de la Monowitz. „Odată, fu văzut mâncând un ou fiert foarte tare", premiu care probabil provenea din negoțul dintre britanici și muncitorii polonezi.

„Mană cerească" – așa descria Norbert Wollheim generozitatea și ajutorul britanicilor, adăugând: „Anglia poate fi foarte, foarte mândră de acești bărbați, care au dovedit că până și la Auschwitz umanitatea poate ieși triumfătoare. Britanicii au întins mâna solidarității deținuților din Monowitz."

Ajutorul britanicilor în momentele de nevoie avu consecințe regretabile, chiar tragice în anumite cazuri. Unul dintre prizonierii care trezi în mod accidental mânia unui gardian SS și provocă consecințe fatale pentru un deținut

fu Frank Harris. „Eu însumi am două cicatrici, pe bărbie și pe sprânceana stângă, pentru că am ajutat un tânăr evreu în vârstă de 13 ani să se ridice, după ce se prăbușise la pământ din cauza slăbiciunii fizice. Gardianul îl împușcă pe tânăr, iar pe mine mă lovi în față cu patul puștii."

Doctorul Ian Osborne Spencer, din cadrul RAMC (Royal Army Medical Corps, divizia medicală a armatei britanice), era medicul care îl îngriji pe Arthur Dodd și îl ajută să se vindece în mod miraculos și cu mare greutate de pneumonie, tot el fiind cel care, în prima zi de ședere în *Lager* VIII, fu luat deoparte de unul dintre reprezentanții fabricii I.G. Farben. În acea zi, medicului i s-a spus în termeni cât se poate de clari și fără echivoc că, pentru a fi cât mai eficienți în ceea ce privește productivitatea, era necesar ca procentul bolnavilor scutiți de la muncă să fie de maximum 3%. Procentul bolnavilor era adesea între 10 și 15% și, pentru ca productivitatea să nu aibă de suferit, un anume doctor Bonk, angajat al I.G. Farben, îi reexamina pe bolnavi, procedură care dura numai 30 de secunde per om. Acel procent de 3% era mai apoi atins, după ce gardienii germani îi conduceau pe prizonieri cu baionetele înapoi în fabrică. Prizonierul de război Dennis Greenham confirmă spusele doctorului Spencer în mărturia de la proces: „Am făcut parte dintr-un grup de soldați britanici care au fost forțați să muncească sub amenințarea armei, după ce medicul ne-a declarat inapți de muncă. La momentul respectiv sufeream de febră și frisoane."

Robert Robertson era locotenent în cadrul RAMC, fiind luat prizonier în Saint Valery, Normandia, exact în locul în care Doddie participase la prima sa misiune ca voluntar, în 12 iunie 1940. Scoțianul a lucrat alături de doctorul Spencer la Auschwitz din septembrie 1943 până

în aprilie 1944 și a confirmat mărturia medicului din cadrul procesului în ceea ce privește procentul de maximum 3% al bolnavilor scutiți de muncă și examinările medicale de 30 de secunde.

În declarația sa, Frederick Wooley spulberă orice îndoială asupra faptului că ar fi existat oameni care nu știau ce se întâmplă la Auschwitz. „Când mahării de la Farben au venit în inspecție însoțiți de personalul militar, nimeni nu a încercat să ascundă starea dizgrațioasă în care se aflau deținuții sau să camufleze condițiile de muncă abominabile. Pentru toți, evrei sau nu, era clar că toți cei implicați știau ce se întâmplă acolo. Pentru a-i face să muncească mai mult pe sclavi, *kapos*, *meisters* și cei din SS obișnuiau să-i amenințe cu o vizită la camerele de gazare."

Leonard Dales, din Regimentul Lincolnshire, a fost muncitor la I.G. Farben și a lucrat la conducte alături de un inginer german. În această calitate, avea de efectuat lucrări minuțioase în toate departamentele fabricii, lucru ce îi oferea oportunități excelente pentru a avea o imagine de ansamblu asupra condițiilor de lucru și asupra lipsurilor incredibile în care își desfășurau activitatea evreii. Își aminti un incident în care unul dintre colegii lui îi aruncă o țigară unui evreu care încărca țevi. Nefericitul se aruncă pe jos, cu intenția de a prinde prețioasa marfă, dar în cădere își răni rău piciorul. Nu părea să sufere prea mult, dar era mai ales speriat și a murmurat: „Cred că ăsta e sfârșitul, mă așteaptă camera de gazare." De atunci, n-a mai fost văzut niciodată.

Un evreu german care lucrase foarte aproape de camerele de gazare i-a povestit lui Dales despre mascarada practicată de naziști, care le ofereau evreilor osândiți săpun și prosoape, sub pretextul că vor face duș. De multe ori, când deținuții își dădeau seama ce se întâmplă, aveau

loc scene teribile de panică, dar erau oricum forțați de sadicii soldați din SS să intre în camerele de gazare sub amenințarea armelor. Evreul și-a încheiat relatarea pe un ton extrem de dureros, spunându-i lui Dales că nu crede că va scăpa cu viață. Știa, însă, că unii dintre britanici vor supraviețui și voia ca aceștia să spună lumii ce s-a întâmplat la Auschwitz.

Prizonierii de război britanici erau tratați mai bine decât polonezii, rușii și alți est-europeni care, la rândul lor, erau tratați mult mai bine decât evreii, cei mai oprimați dintre toți. Naziștii nu se gândeau de două ori când era vorba să retragă drepturile prizonierilor pentru orice infracțiune minoră, iar Kenneth Lovell, caporal în Regimentul Durham Light Infantry, a reprezentat un asemenea exemplu. Lovell a evadat din Stalag 383, din Bavaria, apoi fu prins și condamnat la moarte în Regensburg pentru evadare și posesie de armă și documente ilegale. Autoritățile germane s-au răzgândit însă și l-au transferat la Auschwitz, unde fu ras în cap și îmbrăcat în uniformă dungată de deținut, cu un triunghi negru atașat pe ea și literele XKGF, ceea ce însemna că este fost prizonier de război. Nu mai era considerat prizonier și era tratat ca un deținut oarecare din lagărul de concentrare. Lovell munci la Auschwitz timp de 24 de zile alături de polonezi, iugoslavi și sârbi, toți condamnați la moarte. Erau toți bătuți de gardienii din SS și de civilii nemți cu paturile puștilor, cu bețe de lemn, chiar și cu bare metalice. Soldatul din Durham fu mai târziu transferat la Dachau, de unde a evadat și a supraviețuit până la sosirea americanilor.

Alt exemplu de pedeapsă fu acela la care a fost martor prizonierul de război britanic Dennis Greenham, care a declarat că muncitorilor li se puteau acorda anumite libertăți, dar nu aveau scăpare când venea vorba despre

muncă. Greenham detaliază: „Am cunoscut un polonez care nu a muncit timp de cinci zile. Nu era evreu. Ca pedeapsă, a fost convertit din muncitor «liber» în deținut în lagărul de concentrare, timp de șase luni. Astfel, deveni practic evreu, cu șanse foarte mici de supraviețuire."

Israel Majzlik era un evreu polonez care se bucura de anumite beneficii alimentare, fiind șef de echipă. În 28 februarie 1944, fu descoperit fumând la căldura focului în clădirea 850 din I.G. Farben, alături de un deținut și un englez. Primi drept pedeapsă 15 lovituri de baston și de atunci a muncit numai în subsol.

John Pascoe, din Lancaster, a observat că, în afară de evrei, cei care suportau cele mai mari abuzuri erau rușii, în special fetele care lucrau în apropierea locului în care își desfășura activitatea Pascoe. Acestea reumpleau sacii cu ciment și îi duceau în altă parte a clădirii, pentru a fi stivuiți. Erau îmbrăcate doar în niște rochițe din bumbac, chiar și în cele mai aspre zile de iarnă. Obișnuiau să se înfășoare cu saci de ciment rupți, făcuți dintr-o hârtie țeapănă, pentru a le ține de cald. Pascoe vedea cum aceste fete, la început destul de puternice, deveneau tot mai slabe și mai vlăguite.

Horace Reginald Charters, din Liverpool, era sergent major în Batalionul 8 al Regimentului Worcestershire și fusese luat prizonier la Dunkirk. În Auschwitz avea un post administrativ, fiind responsabil de prizonierii britanici ca *Vortrauensmann* („reprezentant"), poziție care îi conferea o anumită autoritate. În această calitate, îndatoririle sale includeau gestionarea plângerilor legate de condițiile de muncă, vestimentație și mâncare. „Existau foarte multe plângeri și majoritatea erau justificate. Mâncarea era inadecvată și, dacă nu ar fi fost pachetele de la

Crucea Roşie, băieţilor noştri le-ar fi fost foarte greu să se descurce, mai ales dacă trebuiau să continue să muncească. Nu primeam haine şi doar în anumite cazuri ne dădeau cizme, deşi adesea oamenii munceau în noroi şi în apă până la talie, cărând şi aşezând ţevi."

Walther Duerrfeld începu să lucreze la I.G. Farbenindustrie (numită de regulă I.G. Farben) în 1927, ca inginer în construcţia de maşini, iar până în 1932 ajunse şeful atelierelor care deserveau întreaga instalaţie de înaltă presiune. În martie 1941, Duerrfeld fu numit manager tehnic pe şantierul fabricii de la Auschwitz, iar în primăvara lui 1944 deveni director. Planul era ca noua fabrică din Auschwitz să producă 300000 de tone de cauciuc sintetic pe an, decisivă în alegerea zonei fiind existenţa în vecinătate a resurselor naturale, a cărbunelui şi a pietrei de var, accesul la râul Vistula şi resursele umane din Silezia şi împrejurimi. În 1941, Duerrfeld a estimat că la Auschwitz va fi nevoie de un număr de aproximativ 13 000–16 000 de muncitori.

În cadrul unei întâlniri de la Berlin cu *SS-Obergruppenfuehrer* Wolf, la care participară încă doi colegi de-ai săi, Heinrich Buetefisch şi inginerul-şef Faust, fu abordat subiectul angajării deţinuţilor din lagărul de concentrare. Atunci căzură de acord ca supravegherea deţinuţilor să fie sarcina celor din SS şi că nu ar trebui să existe niciun fel de contact între deţinuţi şi ceilalţi muncitori. Se stabili o remuneraţie de trei mărci germane pentru fiecare muncitor necalificat şi patru mărci germane pentru cei calificaţi. Aceste sume fură acceptate de conducerea I.G. Farben, întreaga sumă fiind plătită lunar organizaţiei SS din Berlin. Acest pachet economic îi convenea de minune celui de-al Treilea Reich; organizaţia paramilitară SS dispunea de resurse aparent inepuizabile de sclavi evrei, era bine

plătită de I.G. Farben şi, în acelaşi timp, punea în practică eradicarea unei rase dispreţuite. Contractele pentru construcţia fabricii I.G. Auschwitz au fost alocate de Santo, inginerul constructor şef, unui număr de aproximativ 150 de companii de construcţii, care de asemenea angajau deţinuţi din lagărele de concentrare.

Farben a angajat şi muncitori străini, printre care se numărau localnici polonezi, ruşi, francezi, belgieni, italieni şi croaţi. Aceştia locuiau în tabere împrejmuite, în interiorul celor 40 km^2 ai complexului Auschwitz. Un procent de 15% era reţinut din salariul polonezilor şi trimis la Berlin, dar din salariul ruşilor organizaţia SS beneficia de un incredibil procent de 30%, uneori chiar şi 40%. Din 1943, la I.G. Auschwitz fură angajaţi şi prizonieri de război britanici, fiind cazaţi în trei lagăre separate, numerotate VIII, IV şi VI, ultimul aflându-se cel mai aproape de fabrică, la aproximativ 300 m de poarta principală.

Lagărele Monowitz erau înconjurate cu sârmă ghimpată electrificată, cu câte patru sau şase turnuri de supraveghere, în fiecare avându-şi postul câte un gardian SS. Duerrfeld susţinu că ceruse să fie ţinut la curent cu numărul deceselor din rândul muncitorilor din Monowitz, dar adăugă că nu primi niciodată vreun raport în acest sens. „Până la sfârşitul anului 1942, cei din SS au fost responsabili în mod exclusiv de hrănirea deţinuţilor din lagărul de concentrare. După această dată, I.G. Auschwitz preluă sarcina achiziţionării alimentelor în conformitate cu cupoanele de raţie primite de la SS, precum şi aceea a pregătirii mâncării în bucătăria lagărului Monowitz. Eu însumi am avut grijă ca meniul să fie astfel conceput încât numărul zilnic de calorii pentru fiecare deţinut din lagărul de concentrare să fie de cel puţin 2 800. Nu m-am

îndoit niciodată că au beneficiat de aceste măsuri, dar nu ştiu sigur dacă ele au fost puse în practică. Am supravegheat adesea distribuirea către deţinuţi a supei produse în fabrică." Duerrfeld a declarat mai târziu că a vizitat acest lagăr între 5 şi 10 ori în timpul întregii lui existenţe. A declarat şi că s-a întâlnit cu Hoess, comandantul lagărului, de 10-15 ori, sfătuindu-l să-i cazeze pe evrei în apropierea zonelor de lucru pentru a le îmbunătăţi performanţa generală, distanţele mai mici reducând riscul de contractare a febrei butonoase (tifosul), cât şi diminuarea stresului.

Christian Schneider, superiorul lui Duerrfeld, era membru al Comitetului Central şi comisar pe probleme sociale la I.G. Farbenindustrie între anii 1938 şi 1945. El a fost unul dintre cei care au luat decizia construirii celei de-a patra fabrici Buna la Auschwitz, în loc să mărească una dintre fabricile existente sau chiar pe toate, descentralizarea asigurând ca niciuna dintre fabrici să nu fie îngreunată cu o cotă prea mare a producţiei. Alt motiv care a dus la luarea acestei decizii a fost teama de raidurile aeriene inamice. Deşi fabrica urma să fie construită pe teritoriu polonez, Comitetul Central nu avu nicio obiecţie faţă de obligativitatea evacuării populaţiei poloneze şi nici faţă de colaborarea cu SS.

Schneider îşi aminti că, începând cu anul 1941, nu era neobişnuit ca I.G. să angajeze deţinuţi din lagărul din concentrare, cum procedau de altfel numeroase alte companii germane din zonă. Schneider a declarat că era conştient de faptul că acei oameni, de condiţii sociale diferite, erau închişi în lagărele de concentrare din motive politice şi rasiale. Banii necesari ridicării lagărului Monowitz trecură prin mâna lui Schneider, prin intermediul unei proceduri de credit obişnuite. Având în vedere calitatea

proastă a barăcilor, acestea fură destinate prizonierilor de război. În ceea ce priveşte starea deţinuţilor, Schneider a observat că unii erau extenuaţi şi suprasolicitaţi, în timp ce alţii încă aveau un aspect fizic rezonabil. Auzise despre deţinuţi bătuţi în incinta fabricii, adăugând că, deşi în ceea ce priveşte munca aceştia se aflau sub supravegherea reprezentanţilor fabricii, când venea vorba despre disciplină erau la mila celor din SS.

Schneider a direcţionat bani pentru un bordel în Monowitz destinat muncitorilor polonezi. La I.G. Farben erau angajaţi ruşi şi ucraineni, dar, din cauza urii dintre germani şi ruşi, acestora din urmă nu li se acordau niciodată permisii. Activitatea muncitorilor cehi sau francezi trimişi la muncă, posibilă numai pe baza înţelegerilor încheiate între ţări, se considera ca făcând parte din serviciul militar obligatoriu. Scheider a menţionat că nu se încheiase niciun contract de muncă cu aceşti muncitori. Străinii erau separaţi în funcţie de naţionalitate, iar evreii stăteau într-un lagăr special.

Schneider nu-şi amintea să se fi discutat vreodată dacă este permis, conform convenţiilor de la Geneva şi Haga, să fie angajaţi prizonieri de război în întreprinderi de armament. Auzise totuşi de la Walther Duerrfeld şi de la alţi ingineri despre mirosul care venea dinspre crematoriul din Birkenau. Toţi aceşti domni au descris acea experienţă ca fiind profund dezgustătoare.

Partea a IV-a

Reacţii la relatarea lui Arthur

Prima ediție a acestei cărți, publicată sub titlul *Spectator în Iad*, precum și dovada bunei credințe a lui Arthur au fost bine primite de public. În plus, povestea lui Arthur a contribuit la o mai bună înțelegere a ororilor greu de pus în cuvinte pe care tații și soții întorși de la război nu au putut să le împărtășească familiilor lor. Generațiile mai tinere au fost recunoscătoare pentru povestea incredibilă care li s-a pus la dispoziție și pentru norocul de a se fi născut în vremuri mai liniștite. Mai jos sunt reproduse extrase din câteva scrisori primite de la cititori.

Doamna Ann Graham ne-a scris din Newcastle upon Tyne în legătură cu răposatul său tată, William (Bill) Lemin, care s-a aflat în același lagăr ca și Arthur Dodd, E715, ambii fiind membri entuziaști ai corului lui Taffy:

„Tata ne-a povestit despre pâinea neagră și supa de cartofi. De atunci, nu a mai putut să mănânce cartofi până la sfârșitul vieții, în 1970, la vârsta de 51 de ani. Ne-a spus destul de multe despre viața de prizonier de război, dar nimic despre atrocitățile pe care trebuie să le fi văzut

şi auzit. Nu ştiu dacă îi era prea greu să vorbească despre ele. Era în esenţă un om vesel, fericit şi iubitor. Suferea uneori de depresie şi m-am întrebat adesea dacă experienţele din lagăr sunt cauza. Îi plăcea să cânte, performând în cadrul câtorva concerte din lagăr."

Un alt nume trecut în programul de concerte de la Auschwitz, imediat sub Bill Lemin, era acela al răposatului Walter C. Martin, a cărui poveste este spusă de ginerele său, Bernard Scarborough, din Surrey.

„Walter fusese deja membru în cor în timpul prizonieratului din două lagăre din Italia. Cunoştea prea bine responsabilitatea imensă care stătea pe umerii acestor animatori, care ajutau, în cele mai îngrozitoare circumstanţe, la menţinerea moralului ridicat la niveluri rezonabile. Înţelese repede că Auschwitz nu este un lagăr de concentrare obişnuit; imaginile şi sunetele de acolo le măcinau oamenilor minţile, ducându-i în pragul nebuniei.

În cadrul concertului de la Auschwitz, un rol important îl avea grupul «Cei trei T», alcătuit din doi băieţi de la oraş (*Townies*) şi un galez (*Taff*). Într-un concurs de talente organizat în lagăr, acest trio excelase îndeajuns încât să primească locul I, cu Walter Martin la muzicuţă şi galezul din Regimentul Welsh Guards la chitară. Unul dintre membrii juriului era liderul lagărului, Charlie Coward, care se străduia mereu să-şi distreze oamenii. În noiembrie 1944, în timp ce invazia Europei mergea atât de bine pentru Aliaţi, Walter scrise un mic moment artistic numit «Încă şase săptămâni». Deşi cam prea optimistă, după cum avea s-o dovedească desfăşurarea evenimentelor, această interpretare veselă a fost foarte bine primită în lagăr."

Gillian Hatch, din Atena, Grecia, a scris următoarele despre tatăl său:

„Când am găsit cartea dumneavoastră *Spectator în Iad*, a fost ca și cum mă aștepta pe mine pentru a mai adăuga câteva piese în puzzle, lucru pe care mi-l doresc din momentul în care am aflat că tatăl meu a fost unul dintre prizonierii britanici de la Auschwitz.

Probabil nu aș fi descoperit niciodată acest capitol îngrozitor din trecutul tatălui meu dacă în urmă cu șase ani nu am fi primit o scrisoare de la un american care făcea cercetări despre același subiect. Se pare că obținuse numele tatălui meu de la Asociația Națională a Foștilor Prizonieri de Război, filiala din Nottingham. În 1994, nu mai rămăseseră decât 32 de supraviețuitori. Persoana în discuție îi trimisese tatălui meu un chestionar detaliat, ale cărui răspunsuri se găsesc aproape în totalitate în povestea lui Arthur Dodd.

În cazul tatălui meu, experiențele din război par să-l fi făcut mai vulnerabil, și nu invers. El și mama aveau în jur de 40 de ani când au întemeiat o familie, iar eu am avut mereu senzația, chiar și când eram copil, că eu și sora mea eram prea mult pentru tatăl nostru. De fapt, această responsabilitate era prea mare pentru el, așa că se retrăgea, lăsând-o pe mama să preia controlul. Aceste lungi tăceri persistă chiar și în ziua de azi și, deși fără îndoială e mult mai liniștit la pensie decât a fost vreodată, există în continuare perioade de «absență», când este foarte greu să ajungi la el.

Când eram copii, știam că tatăl nostru fusese în armată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și că fusese prizonier de război în Polonia. Despre lagărele de concentrare, cu atât mai puțin Auschwitz, nu se pomenea

niciodată, nici măcar când am hotărât să plec să muncesc într-un kibbutz în Israel. Eram obsedată să învăț despre Holocaust, iar cantitatea considerabilă de literatură parcursă deja despre subiect s-a adăugat la șocul de a descoperi că propriul meu tată a fost acolo. A fost o coincidență sau o legătură macabră între trecutul tatălui meu și propriul meu prezent, care continuă să mă intrige. Cartea dumneavoastră a reprezentat o descoperire extrem de valoroasă pentru mine. Prin intermediul amintirilor domnului Dodd, am putut să înțeleg prin ce a trecut tatăl meu. Acest document are pentru mine o importanță cu atât mai mare cu cât în continuare nu pot să discut despre acest subiect cu el.

Îmi amintesc clar primul lucru pe care i l-am spus tatei după ce am citit scrisoarea cercetătorului american: «Nu știam că au existat prizonieri de război britanici la Auschwitz.» Este în continuare un șoc pentru mine; iar tata păstra mereu pentru a doua zi jumătate din bucata de carne de la masă. Obișnuiam să râdem de el când eram mici, dar el insista mereu că nu-i este foame."

Canon John Griffith din Cheshire i-a scris un mic bilet lui Arthur:

„Cartea dumneavoastră este foarte interesantă și emoționantă. Vă felicit! Vă admir și vă mulțumesc pentru că, prin intermediul poveștii vieții dumneavoastră, vă exprimați credința în Dumnezeu în fața întregii lumi. Sunteți o mare încurajare pentru noi toți, sunt mândru de dumneavoastră."

Jim Costen, din Gravesend, alt prizonier britanic care a supraviețuit lagărului, confirmă povestea lui Arthur:

„Am lucrat în aceeași fabrică cu Arthur la Auschwitz. Am fost luat prizonier în deșert, în același loc ca și el, apoi

am fost în Italia și m-am numărat printre participanții la marșul de 1000 de km. Am evadat în Cehoslovacia. Tot ce a povestit el e adevărat, suntem de aceeași vârstă și aș vrea să ne comparăm poveștile."

Arthur avu norocul să-l întâlnească pe Bill Meredith, un alt supraviețuitor al lagărului E715, și pe fiul lui Reg Owen, primul din dreapta pe rândul din spate din fotografia cu echipa Angliei de fotbal din lagăr. Bill Meredith m-a asigurat imediat că își amintește de Arthur din E715, cu șchiopătatul lui inconfundabil, înainte de a continua cu amintirea uneia dintre primele zile petrecute în Monowitz. Era de față când un gardian neamț se purta extrem de brutal cu un evreu firav, atât de slăbit, încât era evident că în curând își va întâlni Creatorul. Tânărul privi câteva minute care părură o veșnicie, până simți că ia foc și îl trânti la pământ pe nazist cu o lovitură scurtă de pumn în mandibulă. Anticipând inevitabilele probleme, toți britanicii se grupară imediat în jurul tânărului din Liverpool. Când neamțul își reveni, se ordonă o percheziție completă a prizonierilor, însă grupul, aflându-se acolo doar de câteva zile și având toți capetele rase, victima nu reuși să-și identifice agresorul, spre ușurarea norocosului din Liverpool.

Fiul lui Reg Owen, care purta același nume ca tatăl său, stătu de vorbă pe îndelete cu Arthur, depănând o mulțime de amintiri. Reg Owen senior, bun acordeonist, găsise un acordeon Hohner în timpul marșului, când trecură pe lângă un hotel bombardat. Interpretarea lui îi impulsionă pe ceilalți să cânte împreună, ceea ce, în asemenea circumstanțe dificile, ajută la ridicarea moralului grupului. Mai târziu, însă, prizonierii înfometați fură mai mult decât recunoscători să schimbe veselul instrument pe lucruri de primă necesitate, în special pe mâncare.

Melaina Cartwright, din Leeds, în vârstă de 27 de ani, își descoperi interesul tot mai crescut față de al Doilea Război Mondial după ce citi povestea lui Arthur:

„Tocmai am terminat de citit cartea dumneavoastră *Spectator în Iad* și aș vrea să vă spun că mi s-a părut extraordinară. Am citit multe cărți despre Auschwitz și despre alte lagăre, dar cred că niciuna nu m-a impresionat la fel de mult precum calvarul domnului Dodd. Când citești *Spectator în Iad*, e ca și cum ai trece prin aceleași experiențe ca domnul Dodd. Nu-mi pot imagina cum poate fi viața într-un lagăr precum Auschwitz. Nu cred că vreau să fac acest exercițiu de imaginație. La școală, nu aveam voie să citim sau să ne documentăm despre «soluția finală» a lui Hitler. Cred că este greșit să nu aflăm ce s-a întâmplat atunci, pentru că aceasta reprezintă o parte importantă a istoriei noastre; o parte care nu cred că va putea fi și nici nu ar trebui vreodată ștearsă cu buretele. Cartea dumneavoastră este prima în care am citit despre prizonierii britanici din lagărele morții. Cred că oamenii erau atât de neinformați la sfârșitul războiului când domnul Dodd s-a întors acasă, încât nu au vrut să creadă că astfel de lagăre pot exista.

Aș vrea să-i mulțumesc pentru că și-a spus povestea. Cunosc oameni care mai degrabă ar uita anumite lucruri legate de război. Eu nu mă număr printre aceștia, nu cred că este corect. Generația mea are nevoie de oameni asemenea domnului Dodd, pentru a ne informa despre trecut."

Ellen Trump i-a scris lui Arthur din Libramont-Chevigny, Belgia.

„Sunt studentă și locuiesc în Belgia împreună cu familia mea. Tocmai am citit cartea pe care Colin Rushton

a scris-o despre experiențele dumneavoastră din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, *Spectator în Iad*. M-a emoționat în mod real.

Și eu sunt creștină, iar mărturisirea credinței în Dumnezeu în asemenea vremuri teribile m-a încurajat enorm.

Așadar, cei care suferă pentru că aceasta este vrerea lui Dumnezeu ar trebui ca prin actele lor de bunătate să se încreadă în totalitate în Cel care i-a creat, pentru că El își ține Întotdeauna promisiunile.

1 *Petru* 4,19: «Aștept cu nerăbdare să vă întâlnesc în Rai.»"

Doamna Beryl Brew ne-a scris din Salisbury, Wiltshire.

„Atât eu, cât și soțul meu, am citit cu mare interes *Spectator în Iad*, carte ce răspunde la multe întrebări la care familia soțului meu caută de mult timp răspunsuri.

Fratele soțului meu, Allen Brew, din Isle of Man, de profesie asistent medical, a fost prizonier la Auschwitz și s-a numărat printre puținii care au supraviețuit marșului. După ce s-a întors acasă, pe insulă, nu a vorbit cu nimeni despre experiențele din lagăr. Noaptea, avea coșmaruri cumplite, care nu au dispărut până când a murit de cancer, în anul 1965.

În 1997, am fost cu soțul meu într-o călătorie în Polonia, unde am vizitat lagărul pentru evrei. Numai după ce am discutat cu ghidul am aflat că au existat trei lagăre, al treilea fiind cel în care erau ținuți prizonierii de război. Pe acesta din urmă nu am putut să-l vizităm, așa că nu am aflat nimic în plus.

După ce v-am citit cartea, am înțeles câte a îndurat și de ce nu a putut vorbi despre toate acestea.

Vă mulțumesc că ați scris *Spectator în Iad*, a ajutat cel puțin o familie să înțeleagă prin ce au trecut cei dragi."

Avril Separzadeh i-a scris lui Arthur din California:

„Nu știu dacă vă mai amintiți de mine – sunt Avril, fiica lui Taffy Williams. Acum mă numesc Avril Separzadeh (nume evreiesc).

Am avut privilegiul de a vă citi cartea, pe care mi-a trimis-o tata. V-am simțit durerea și tristețea de a fi martor la asemenea acte de cruzime, comise de oameni împotriva semenilor lor. Războiul este un lucru îngrozitor, iar cărți ca aceasta vor relata lumii despre asemenea orori și tratamente inumane. Mă bucur că v-ați hotărât să o scrieți, cu ajutorul lui Colin Rushton. Sper că astfel vi s-a ridicat o povară de pe suflet.

Supraviețuitorii lagărelor de concentrare se simt efectiv eliberați după ce își împărtășesc poveștile. Toți simt că scapă de o greutate imensă, că se eliberează de durere. Sper că și dumneavoastră simțiți această eliberare.

Căsătorindu-mă cu un evreu, viața mea se desfășoară acum conform principiilor religiei iudaice și suntem mândri să ne creștem copiii pentru a ajunge oameni buni și iubitori. Acest lucru nu ar fi fost posibil dacă nu ar fi existat oameni generoși ca dumneavoastră, care au luptat în război pentru ca noi toți să fim liberi."

Nicholas Rolls, din Farnborough, a corespondat cu Arthur în legătură cu tatăl său.

„Tatăl meu, Ivor Herbert Rolls, a fost prizonier în Stalag IVB din Auschwitz timp de 20 de luni. Ca și dumneavoastră, tata nu este evreu. S-a născut în Anglia, a crescut în Salisbury, Wiltshire, iar înainte de război a lucrat ca electrician și mecanic. La începerea războiului,

s-a alăturat unității Royal Signals, primind numărul de soldat 2587701. După ce și-a terminat instruirea, a plecat în Africa, unde a rămas aproximativ șase luni, înainte de a fi luat prizonier de către armata germană în orașul Tobruk din Libia. După ce a stat o vreme într-un lagăr din Italia, a ajuns în cele din urmă la Auschwitz.

Tatălui meu i-a plăcut foarte mult cartea dumneavoastră, găsind-o foarte emoționantă. Este un om tăcut și sobru, pe care, înainte de a citi această carte, nu l-am văzut niciodată plângând. Acesta este în parte motivul pentru care v-am scris, pentru a putea împărtăși cu dumneavoastră aceste povești revelatoare despre al Doilea Război Mondial și, poate, să ajungem să ne cunoaștem."

Altă persoană impresionată de povestea lui Arthur Dodd a fost Marieanne Vale, care ne-a scris din Coleford, Gloucestershire, despre tatăl ei, Richard (Dick) Whiffin:

„V-am citit cartea când a fost publicată prima dată, imediat după moartea tatălui meu. Datorită ei am căpătat o înțelegere mai profundă a lucrurilor prin care tata a trecut în timpul războiului. La fel ca Arthur, a fost luat prizonier în deșert și dus în Italia, după care a ajuns la Auschwitz. Nu a povestit nimic din lucrurile prin care a trecut, în afară de episodul în care un prizonier britanic a fost împușcat când a refuzat să se urce pe stâlpul înghețat, fără echipament de siguranță corespunzător. Nu a uitat niciodată chipul neamțului care l-a împușcat pe acel om cu principii, purtând mereu asupra lui, până în ziua în care a murit, bucata de ziar în care era relatat incidentul. Îmi amintesc că în timpul prizonieratului tata se împrietenise cu un polonez, a cărui fotografie de asemenea o avea mereu cu el.

Tata era foarte mândru de faptul că prizonierii sabotau lucrările pe care erau forțați să le execute pentru I.G. Farben. Cu o licărire în ochi, îmi povesti incidentul în care câinele comandantului lagărului dispăru misterios după ce se aventură într-o zi în lagăr, ca și cum și acest lucru făcea parte din programul de sabotare. Richard Whiffin a făcut parte din unitatea Royal Signals, fiind originar din Hebburnon Tyne, dar locuind în timpul războiului în Kent.

Vă mulțumesc că ați scris despre experiențele lui Arthur din timpul prizonieratului, trebuie să-i fi fost greu să relateze ororile la care erau expuși zilnic. Măcar acum oamenii știu că în acel loc au fost și soldați britanici. Sunt extrem de mândră de tatăl meu. Acum înțeleg de ce, din când în când, ieșea să bea. Era felul lui de terapie și nimeni din familie nu l-a judecat pentru acest lucru. L-am iubit cu toții din tot sufletul, nu-l vom uita niciodată.

Vă mulțumesc pentru că mi-ați permis să vă povestesc despre tata."

O altă scrisoare plină de recunoștință, datată 22 iulie 1999, este adresată autorului și vine de la Jean Boesch din Ontario, Canada:

„Tocmai am terminat de citit *Spectator în Iad*. I-a fost dată tatălui meu de către fratele lui, Alfred C. Stow, care-și amintește de domnul Dodd din lagăr. Unchiul Alf și unul dintre puținii supraviețuitori ai lagărului. Acum, locuiește cu soția sa în Canada, iar în noiembrie 1999 va împlini 79 de ani. Nu a vorbit niciodată prea mult despre experiențele din lagăr, dar din puținele lucruri pe care ni le-a povestit am înțeles că a fost ținut prizonier timp de șase luni de către italieni și timp de trei ani de către germani. Pe două pagini din cartea dumneavoastră a scris: «Am

dormit și eu aici» și «Aceleași lucruri mi s-au întâmplat și mie».

Unchiul Alf a lucrat alături de Ronald Redman și a avut un supraveghetor cu o abordare *laissez-faire*, ceea ce crea mari oportunități de sabotaj. Alf s-a numărat printre puținii norocoși căruia i s-a permis să lucreze în atelierul electric, învățând lucruri noi despre administrarea unui asemenea loc, dar și despre folosirea uneltelor și metalelor, experiență care-i va folosi mai târziu în viață. Deși majoritatea acelor *meisters* erau de acord cu campania de exterminare a evreilor, unchiul Alf întâlni câțiva care, deși antisemiți, dezaprobau tacticile naziste. De fapt, un *meister* de care unchiul Alf era mai apropiat își exprimă disprețul total față de naziști. Mulți se identificau în mod evident cu valorile regimului nazist, evocând raționalizarea stocurilor de mâncare când erau luați la întrebări de britanici, pentru a justifica barbarismul rasial.

Vă mulțumesc pentru că ați adus în atenția publicului atrocitățile acestui război îngrozitor. Generația noastră trebuie să cunoască ororile din trecut, pentru a le putea evita în viitor. Îi mulțumesc din suflet domnului Dodd deoarece ne-a permis să trăim acele momente prin intermediul experiențelor sale și pentru faptul că și-a împărtășit credința cu noi. Fie ca Dumnezeu să-l binecuvânteze în continuare și să-l vindece de toate suferințele."

Din perioada serviciului său militar plin de evenimente, întâmplarea care îl umple cel mai mult pe Arthur de tristețe și îl emoționează în mod vizibil de fiecare dată este tragica pierdere a vieților acelor curajoși soldați care, până în anul 1944, îndurară atâtea. Retrăi cu intensitate impactul acelei zile de august în care primi o scrisoare de

la doamna J. Thomas, din nordul Țării Galilor. Unchiul ei, soldatul Sapper Frederick Hughes, număr 1888095 din Regimentul Royal Engineers, s-a numărat printre cei uciși în acea zi care ar fi trebuit să fie plină de bucurie, respectiv sărbătorirea debarcării în Normandia și a intrării în Europa. Arthur își dădu seama că Fred Hughes trebuie să se fi aflat în capătul opus al adăpostului antiaerian, care a încasat din plin impactul. O zi care marchează o reușită, transformată în tragedie. Arthur simți același gol în stomac și aceeași furie la primirea veștii legate de această victimă.

Nimeni nu a știut că au existat prizonieri britanici la Auschwitz mai ales din cauza faptului că, după ce au fost martori la atrocități greu de descris, atrocități extreme chiar și în condiții de război, acești supraviețuitori firavi s-au retras în ei înșiși. Alții, ca Arthur Dodd, au încercat să le povestească oamenilor despre Auschwitz, dar nimeni nu a vrut să asculte, cu atât mai puțin Armata britanică. Acest fapt a fost subliniat în scrisoarea doamnei Thomas. Nepotul ei avea în jur de 12 ani în 1992–1993, când vorbiră la școală despre al Doilea Război Mondial. Băiatul povesti ceea ce familia lui știa de mulți ani, și anume că un unchi al său a murit la Auschwitz, ucis de o bombă a Aliaților. A fost acuzat de profesor că minte și a fost pedepsit, lucru care i-a provocat durere.

George Alexander Saunders a fost subiectul scrisorii doamnei Yvonne Winston, nepoata sa din Cambridgeshire. Sandy, cum era cunoscut de toată lumea, a fost pușcașul 889720 din Royal Artillery, soldat obișnuit înainte de război, înrolat în 17 martie 1939. A fost luat prizonier pe 6 iunie 1942 la Bir Harmet, în „farfuria" de la Knightsbridge, după ce înainte supraviețuise primului asalt de la Tobruk,

ajungând într-un final prizonier la Auschwitz. Printre „moștenirile" acestui loc satanic s-au numărat degerăturile severe la mâini și la picioare, de pe urma cărora Sandy a suferit toată viața. În plus, s-a ales cu dureri agonizante cauzate de deformarea picioarelor din pricina încălțărilor nepotrivite. Germanii împărțeau încălțămintea conform ordinii de pe o listă; când îți venea rândul, primeai perechea de încălțăminte disponibilă în acel moment, indiferent de măsură, și nu comentai dacă voiai să nu încasezi un pat de pușcă în față sau în rinichi.

Sandy, care fusese proiecționist într-un cinematograf din Londra, a declarat la Auschwitz că este inginer, probabil pentru a avea acces la un post care oferea posibilități de sabotaj. Împreună cu amicul său Frankie Merrill, a încercat să evadeze în timpul raidurilor aeriene ale Aliaților de la sfârșitul anului 1944, după ce identificară un vehicul nesupravegheat aflat la nici 100 m de porțile lagărului. Cei doi aflară curând motivul pentru care nu era supravegheat: nu avea combustibil. Se strecurară înapoi destul de descurajați, ceea ce oricum fu mai bine decât să fie împușcați de imprevizibilii soldați nemți.

Având drept superior un civil neamț, Sandy a învățat destul de multă germană. Acest civil s-a purtat frumos cu soldații britanici, dar numai atunci când nu erau gardienii de față. Spre sfârșitul anului 1944, a plecat acasă în permisie, iar la plecare i s-a spus că va fi împușcat dacă nu se întoarce. Când reveni, era foarte tăcut, așa că Sandy l-a întrebat care este motivul. Se pare că Aliații îi bombardaseră casa, iar soția și fiica sa dispăruseră, fiind presupuse decedate. Deși Sandy se afla într-un lagăr german și avusese rude în Londra care pieriseră în timpul campaniei Blitz, acestui britanic plin de compasiune i se făcu milă de

bătrân, și el victimă a regimului hitlerist în aceeași măsură ca inamicii celui de-al Treilea Reich.

Ca și ceilalți soldați, după ce s-a recuperat parțial după război, fu trimis la diverse „evaluări", una dintre ele având loc în Newcastle, pentru a se stabili dacă suferă de vreun dezechilibru psihic. George Saunders, prizonier de război 221777, suferind de malnutriție, pleurezie, pneumonie și degerături la sosirea acasă, fu lăsat la vatră pe motiv că „nu mai corespunde cerințelor fizice necesare încadrării în armată". I s-a oferit o mică pensie, însă doi ani mai târziu, după o reevaluare efectuată în Whitehall de indivizi de tipul Colonelului Blimp, pensia îi fu retrasă pentru că era capabil să muncească. În ciuda recursului lui Sandy, care a motivat că trebuie să-și întrețină soția și copiii, nu se reveni asupra deciziei.

În octombrie 1997, întrucât sănătatea i se deteriora, Yvonne Winson îl convinse pe Sandy să depună din nou cerere pentru pensia de veteran de război. Aceasta i-a fost acordată până la urmă în iulie 1998, dar din păcate Sandy nu s-a bucurat prea mult timp de ea, decedând în 12 aprilie 2000. Yvonne își încheie scrisoarea astfel: „Nu-l voi uita niciodată, a fost un om special."

Beryl Fitch ne-a scris în 2002 despre experiențele fratelui său ca prizonier de război:

„Tocmai am terminat de citit *Spectator în Iad* și simt că trebuie să vă spun cât de mișcat, întristat și totodată educat m-am simțit după această lectură.

Ca mulți alții, bănuiesc, nu am știut că au existat prizonieri de război la Auschwitz – câte orori trebuie să fi văzut!

Fratele meu a fost ținut prizonier în Stalag Luft III, fiind unul dintre cei 50 de soldați împușcați după Marea

evadare. Am citit multe cărți despre această întâmplare, dar mi-am dat seama că prizonierii de război din acele lagăre duceau un trai destul de confortabil.

Nu obișnuiesc să scriu astfel de scrisori, dar cartea dumneavoastră m-a determinat să o fac, ca și curajul și credința dumneavoastră."

În 2009, James Hilton ne-a trimis o scrisoare, exprimându-și admirația față de Arthur:

„Mereu am fost foarte interesat să citesc cărți de istorie bine documentate despre lagărele de concentrare germane, iar povestea lui Arthur Dodd mi se pare absolut incredibilă. Un mare om, care reprezintă unul dintre cele mai mari exemple de putere și curaj din vremurile noastre.

Provin dintr-o familie de evrei, iar în urmă cu mulți ani am aflat că unele dintre rudele mele care locuiau în Polonia la începutul războiului nu au avut norocul să scape de lagărele de concentrare, unde și-au întâlnit în mod tragic sfârșitul.

În cazul în care veți lua legătura cu domnul Dodd, v-aș fi foarte recunoscător dacă i-ați transmite cele mai bune urări din partea mea. Este fără îndoială unul dintre cei mai puternici oameni care s-au născut vreodată."

Partea a V-a

Felul în care Guvernul britanic i-a tratat pe supravieţuitori

Cel mai amar și mai supărător detaliu, comun în toate relatările tuturor poveștilor prizonierilor de război britanici de la Auschwitz, este totalul dezinteres al guvernului față de supraviețuitori. Această atitudine ambivalentă față de „Tommies" nu era un lucru nou, manifestându-se și înainte de 1815, când a fost folosit prima dată acest apelativ.

În iulie 1944, mai mult de 150 de membri de toate culorile politice din Camera Comunelor au depus o moțiune prin care cereau să fie desemnat un ministru responsabil de soarta prizonierilor de război care se întorc din Germania. A intrat pe ordinea de zi formulată după cum urmează: „Camera Comunelor, conștientă de îngrijorarea rudelor prizonierilor de război și fiind de părere că actualul sistem de împărțire a responsabilității este nesatisfăcător, solicită insistent numirea unui ministru responsabil cu coordonarea tuturor acțiunilor și lămurirea tuturor problemelor referitoare la prizonierii de război." Colonelul Gluckstein (Nottingham East) a continuat cu precizarea că, dacă la un număr de sute de mii de prizonieri de război se adaugă rudele și familiile acestora, problema capătă

proporții și mai mari, putând da naștere unor consecințe grave. Având în vedere numărul departamentelor guvernamentale însărcinate cu asistența prizonierilor de război, era de așteptat să apară încurcături, confuzii, chiar și conflicte. Era vitală realizarea fără întârziere a unei coordonări mai eficiente.

Maiorul Sir Jocelyn Lucas (Portsmouth South), care trecuse prin închisorile și spitalele germane timp de patru ani în timpul Primului Război Mondial și păstra legătura cu asociații dedicate recuperării prizonierilor întorși acasă, l-a susținut cu tărie pe Gluckstein. Propunerea a beneficiat și de susținerea locotenent-colonelului Sir Thomas Moore (Ayr Burghs), care l-a felicitat pe Lucas pentru controlul de care dădu dovadă în dezbaterea unui subiect ce trezise, dacă nu conflicte, atunci cu siguranță un mare consum emoțional.

Adăugă faptul că întoarcerea acasă a prizonierilor de război și readaptarea la viața în civilie, fără a menționa efectele pe care acestea le au asupra familiilor, transformă problematica în una de importanță națională, necesitând din această cauză o atenție specială. Astfel fu subliniată nevoia ca aceste cazuri să devină responsabilitatea unui singur minister. Sir Thomas continuă spunând că nu prea agreează comitetele, pe care le consideră o metodă de eludare a responsabilității personale. Având în vedere că mii de tineri britanici vor reveni acasă cel mai probabil distruși mental și fizic, existența unui minister dedicat ar fi vitală.

Domnul Tinker (Leigh) fu de asemenea de partea lui Gluckstein și declară că Partidul Laburist va susține această idee. Încercase în mai multe rânduri să se intereseze de soarta prizonierilor de război, dar nu reușise niciodată să obțină vreo informație, fiind redirecționat către

Crucea Roșie. Sublinie că acesta nu este nici pe departe modul în care ar trebui să funcționeze lucrurile și că ar trebui să existe un minister responsabil la care oamenii să apeleze, având în vedere statutul special al prizonierilor de război.

Domnul Geoffrey Hutchinson (Ilford) susținu moțiunea pentru optimizarea funcționării generale, situația actuală generând suprapuneri, confuzii și conflicte. Continuă spunând că, fără îndoială, în mintea publicului s-a creat impresia neliniștitoare că prizonierul de război stă cu fundu-n două luntri, nevoile sale fiind neglijate, deoarece responsabilitatea asistenței sale este împărțită între mai multe instituții.

Domnișoarara Ward (Wallsend) a pus mare accent pe faptul că guvernul este extrem de mulțumit de felul în care decurg lucrurile în prezent, dar, pe de altă parte, era la fel de mulțumit și la începutul războiului. Faptul că moțiunea avea atât de mulți semnatari indica faptul că, în majoritate, Camera Comunelor era de părere că poziția guvernului nu coincide cu părerea populației și că anxietatea în țară este în creștere. Domnișoara Ward adăugă că, în călătoriile în afara țării, a primit din partea ofițerilor superiori din armată multe critici pentru felul în care Departamentul pentru Război gestionează problemele prizonierilor de război.

Onorabilul Clement Attlee, președintele Consiliului Privat, a declarat că „greșelile care se cer a fi remediate sunt în mare parte iluzorii". Familiile unora dintre prizonierii de război care urmau să se întoarcă din lagărele germane în 1945 primiră doar o scrisoare din partea Departamentului pentru Război prin care erau avertizați că, după întoarcerea acasă, ruda lor urma să aibă o vreme un

comportament ușor ciudat. Prizonierilor care au revenit în țară, precum Arthur Dodd, li s-a dedus din salariu costul curelelor și a puștii, pentru că le-au permis nemților să le confișteîn captivitate. Și, pentru a pune și mai multă sare pe rană, câțiva ani mai târziu guvernul german trimise Marii Britanii peste un milion de lire sterline drept compensație pentru prizonierii de război; niciun *penny* nu ajunse la destinatarii de drept.

A spune că Marea Britanie și-a tratat cu meschinărie soldații care au sacrificat atâtea este rușinos, dar cât se poate de adevărat. Orice lagăr german pentru prizonieri de război reprezenta o perspectivă sumbră pentru oricine; dar categorisirea de către Guvernul britanic a tuturor lagărelor drept simple „lagăre germane" denotă totala necunoaștere a faptului că britanicii au fost ținuți prizonieri și la Auschwitz. Cu tratamente atroce aplicate zilnic evreilor, britanicii au fost martori la cele mai sumbre scene, la cele mai cumplite crime din toate timpurile. Lagărele germane obișnuite din orice parte a Europei nu pot fi comparate cu Auschwitz, unde perversitatea a atins profunzimi neegalate.

Am putea presupune că Guvernul britanic nu știa că cetățenii săi sunt închiși în acest epitom al răului din Silezia poloneză, iar Clement Attlee nu aflase acest lucru nici până în noiembrie 1944. Altfel, te-ai gândi că ar trebui să le acorde mai multă atenție soldaților expuși la inumanități care i-ar fi putut traumatiza și distruge mental fie în lagăr, fie mai târziu în viață, așa cum s-a întâmplat în cele mai multe cazuri.

Totuși, Arhivele Naționale au făcut public documentul HW 1/761, o copie a unor mesaje naziste interceptate și transmise lui Churchill în iulie 1942, cu opt luni înainte ca Arthur Dodd să pășească pe acel pământ însângerat.

Comunicatul poliției germane nr 34/42 suna astfel: „Sunt necesari 80 de prizonieri britanici (*Haeftlinge*) pentru a fi angajați în poziția de «Capos» în lagărul de concentrare Auschwitz (*Schlesien*). («Capos» par să fie supraveghetori sau șefi de echipă, selectați din rândul prizonierilor.) Mesaj datat 23.06.'42." Acest document demonstrează definitiv că Guvernul britanic știa că au existat prizonieri britanici la Auschwitz în timpul războiului. Fără îndoială, guvernul de atunci și cele care i-au urmat, care nu au făcut nimic pentru a-i ajuta pe acei tineri să depășească ororile la care au fost martori, ar trebui împovărate cu atât mai multă rușine. Mulți au sfârșit tragic, traumatizați de imaginile pe care nu și le-au putut șterge din minte, mai ales la vârste mai înaintate.

În contrast puternic cu atitudinea indiferentă afișată de țara de origine, Israelul recunoscu așa cum se cuvine meritele lui Arthur, care și-a riscat viața ajutându-i pe partizanii polonezi să întrerupă curentul la Birkenau și să ajute la tentativa de evadare a evreilor. Fundația The Holy Land i-a înmânat un certificat cu următoarea dedicație:

„Copaci au fost plantați în parcul britanic din Hevel Adulam, de pe Câmpia Iudaică din Israel, în numele lui ARTHUR DODD."

Alte două citate se mai găsesc pe certificat:

„Cel care salvează o viață salvează lumea întreagă.

Dar cel care distruge o viață distruge lumea întreagă." (Talmud)

„Când veți intra în țară, veți sădi tot felul de pomi roditori..." (*Leviticul* 19, 23)

Epilog

În 31 decembrie 1999, în zorii unui nou mileniu, a fost publicată cartea *Fantasy Feast 2000*, toate încasările din drepturi de autor mergând către fundația Save the Children. Cei implicați făceau parte din rândurile celor mai bogați și mai cunoscuți oameni de pe planetă; sute de personalități marcante din muzică, artă, literatură, politică, modă, sport, design, știință, film, televiziune și radio. Printre ei s-a numărat și Arthur Dodd. Premisa cărții era ca fiecare persoană să invite pe oricine dorea la o petrecere fantastică de sfârșit de mileniu, într-o locație la alegere.

În mod previzibil, Arthur a ales ca locație camera de gazare de la Auschwitz. Invitații erau împărțiți în două categorii: inimi de piatră și inimi de aur. Din primul grup făceau parte Adolf Hitler, Heinrich Himmler, dr. Josef Mengele, Gertrude Klink și Rudolf Hess. Meniul era alcătuit din supă „Buna" de cartofi și apă. Printre inimile de aur se numărau Primo Levi, Maria Kostka, Anne Frank, Leon Greenman, căpitanul medic Spencer și caporalul Purdy. Ei s-au bucurat de caviar și șampanie.

Acest om deosebit din Cheshire menționează că cele mai importante realizări ale sale sunt credința nestrămutată în Dumnezeu, familia și puterea de a ierta.

Anexă

Lista prizonierilor de război din Commonwealth uciși în raidul aerian asupra Auschwitzului în 20 august 1944

Cimitirul KRAKOW RAKOWICKI, Polonia

Următoarele 25 de persoane sunt cunoscute ca fiind victime ale raidului aerian asupra Auschwitzului, fiind mutate din Cimitirul Municipal din Auschwitz în iulie 1948:

BLACK MICHAEL, soldat, T/228400, Royal Army Service Corps. 20 august 1944. Vârstă 25. Fiul lui Michael și Elizabeth Black din Greenock, Renfrewshire. Mormânt 2. C. 1-14.

FRANK RONALD BROWN, soldat, 7939452, Royal Armoured Corps. 20 august 1944. Vârstă 23. Mormânt 2. E. 6.

REGINALD DAVID CARR, caporal, 5384505, Batalionul 1 Bucks., Regimentul de Infanterie Ușoară Oxford and Bucks. 20 august 1944. Vârstă 36. Fiul lui David și Alice Carr; soțul lui F. Katherine Carr, din Aylesbury, Buckinghamshire. Mormânt 2. E. 7.

WILLIAM CLARK, șofer, T/246344, Royal Army Service Corps. 20 august 1944. Vârstă 29. Fiul lui John și Eliza Clark din Renfrew. Mormânt 2. C. 1-14.

JAMES WILLIAM GARDINER, caporal, 851207, 28 Field Regt., Royal Artillery. 20 august 1944. Vârstă 28. Fiul lui William J. Gardiner şi Rose Elizabeth Gardiner, din South Yardley, Birmingham. Mormânt 2. E. 3.

PERCY GILBERT, caporal, T/817854, Royal Army Service Corps. 20 august 1944. Vârstă 30. Fiul lui Percy şi Emily Kate Gilbert; soţul lui Adelaide Maude Gilbert, din Ivybridge, Devon. Mormânt 2. E. 4.

ERNEST ARTHUR WILLIAM HARTREE, caporal, 3908792, Batalion 1, South Wales Borderers. 20 august 1944. Vârstă 29. Fiul lui Thomas James Hartree şi Maud Elizabeth Hartree, din Pontnewynydd, Monmouthshire, Mormânt 2. C. 1-14.

FREDERICK HERRING, caporal, 3655549, Batalionul 1/8, Lancashire Fusiliers. 20 august 1944. Vârstă 26. Fiul lui Frederick şi Eveline Herring, din Berswick, Manchester. Mormânt 2. E. 5.

WILLIAM JAMES HOWELLS, soldat, 2876782, Batalionul 1, Gordon Highlanders. 20 august 1944. Vârstă 23. Fiul lui William John şi Elizabeth Agnes Howells, din Blaenclydach, Glamorgan. Mormânt 2. E. 8.

FREDERICK HUGHES, genist, 1888095, 106 Army Troops Coy., Royal Engineers. 20 august 1944. Vârstă 25. Fiul lui Robert Thomas Hughes şi Edith Highes, din Denbigh. Mormânt 2. C. 1-14.

ARTHUR JOHN OWEN LEO, plutonier, 778694, Escadron 35, Royal Air Force. 20 august 1944. Mormânt 1. C. 12.

SIDNEY EDWARD MATTHEWS, puşcaş, 6845319, Batalionul 1, King's Royal Rifle Corps. 20 august 1944. Vârstă 28. Fiul lui Albert Edward Matthews şi Mary Ann Matthews, din Shepherd's Bush, Londra. Mormânt 2. E. 12.

EDMUND MILNES, soldat, 4393899, Batalionul 5, Green Howards (Regimentul Yorkshire). 20 august 1944. Vârstă 28. Fiul lui Frank şi Hilda Milnes; soţul lui Winifred Milnes, din Woodlesford, Yorkshire. Mormânt 2. E. 13.

WILLIAM ERNEST PARR, artilerist, 840705, Regimentul 4, Royal Artillery. 20 august 1944. Vârstă 32. Fiul lui Wiliam şi Elsie M. Parr, din Newcastle-on-Tyne. Mormânt 2. C. 1-14.

SAMUEL PRESSON, şofer, 2017606, 573 Army Field Company, Royal Engineers. 20 august 1944. Vârstă 29. Fiul lui Charles şi Ann Presson, din Stockport, Cheshire; soţul lui Gladys Presson, din Brinnington, Stockport. Mormânt 2. C. 1-14.

WILLIAM JESSE REDDING, sergent, 4528849, 26 General Hospital, Royal Army Medical Corps. 20 august 1944. Vârstă 42. Fiul John şi Ellen Redding; soţul lui Gertrude Maud Redding, din Shepherd's Bush, Londra. Mormânt 2. C. 1-14.

JOHN REGAN, puşcaş, 6847290, Batalionul 7 (Batalionul 1 Queen Victoria's Rifles), King's Royal Rifle Corps. 20 august 1944. Vârstă 34. Fiul Dlui şi Dnei C. Kurley, din Kentish Town, Londra. Mormânt 2. C. 1-14.

HAROLD RUSH, şofer, T/79219, Royal Army Service Corps. 20 august 1944. Vârstă 19. Fiul lui Ellen Elizabeth Rush, din Chelmsford, Essex. Mormântul 2. C. 1-14.

SAMUEL SANDERS, soldat, 5886880, Batalionul 5, Regimentul Northamptonshire. 20 august 1944. Vârstă 24. Mormânt 2. C. 1-14.

PETER SMITH, artilerist, 1527750, Royal Artillery, şi nr. 11, Comando. 20 august 1944. Vârstă 25. Fiul lui William John şi Mary Smith, din Lochore, Fife. Mormânt 2. E. 2.

ROBERT ALFRED WATTS, soldat, 6345880, Batalionul 7, Regimentul Queen's Own Royal West Kent. 20 august 1944. Vârstă 24. Fiul lui Christopher Day Watts şi Edith Louise Watts, din Northfleet, Kent. Mormânt 2. C. 1-14.

FREDERICK GEORGE WHITE, soldat, 6345340, Batalionul 7, Regimentul Queen's Own Royal West Kent. 20 august 1944. Vârstă 23. Fiul lui George Frederick şi Elizabeth Alice Mary White, din Swanley, Kent. Mormânt 2. C. 1-14.

WILLIAM HORACE WHITE, artilerist, 1509842, Regimentul 27 Searchlight, Royal Artillery. 20 august 1944. Vârstă 26. Fiul lui Horace R. White şi Amy M. White, din Mortlake, Surrey. Mormânt 2 C. 1-14.

WILLIAM RYE WIPER, genist, 1922052, Escadron 142 Field Park, Royal Engineers. 20 august 1944. Vârstă 26. Mormânt 2. C. 1-14.

RAYMOND YOUNG, marinar, C/JX317830, H.M.S. Bedouin, Royal Navy. 20 august 1944. Fiul lui Leonard și Lizzie Louisa Young, din Skegness, Lincolnshire. Mormânt 2. C. 1-14.

Se știe că următoarele 13 victime au fost ucise în timpul raidului aerian asupra Auschwitzului, dar nu se cunoaște locația mormintelor:

Monumentul ALAMEIN, Egipt

HARRY EDWARD ARCHER, artilerist, 154413, Batalionul 122, Regimentul 13 Light Anti-Aircraft, Royal Artillery. 20 august 1944. Vârstă 27. Fiul lui William și Alice Archer. Coloana 33.

REGINALD AUTY, soldat, 2566338, Batalionul 5, Green Howards (Regimentul Yorkshire). 20 august 1944. Vârstă 41. Coloana 59.

THOMAS GEE, șofer, T/68916, Compania 1 Support Group, Royal Army Service Corps. 20 august 1944. Coloana 74.

THOMAS HASTINGS, soldat, 5438503, Batalionul 1, Duke of Cornwall's Light Infantry. 20 august 1944. Vârstă 34. Fiul lui Peter și Elizabeth Hastings; soțul lui Mary Ann Hastings, din Thornhill, Dewsbury, Yorkshire. Coloana 62.

WILLIAM HUBERT HICKS, artilerist, 1506127, Batalionul 282, Regimentul 88 Heavy Anti-Aircraft, Royal Artillery. 20 august 1944. Vârstă 25. Fiul lui Alice Hicks, din Lexden, Essex. Coloana 35.

ALBERT HILL, soldat, 4919983, Batalionul 1, Regimentul Worcestershire. 20 august 1944. Vârstă 27. Fiul lui Thomas și Jane Hill; soțul lui Elsie Hill, din Stourbridge, Worcestershire. Coloana 62.

ALBERT ROBERT JAMES, artilerist, 1568410, Batalionul 122, Regimentul 13 Light Anti-Aircraft, Royal Artillery. 20 august 1944. Vârstă 32. Fiul lui Albert și Mary Catherine James, din Harmby, Yorkshire. Coloana 35.

HAROLD ERNEST MARSTON, şofer, 2324960, Compania 106 Army Troops, Royal Engineers. 20 august 1944. Vârstă 39. Fiul lui John Thomas Marston şi Emma Jane Marston; soţul lui Edna Marston, din Aspley, Nottinghamshire. Coloana 52.

LEONARD HAROLD SPILLER, soldat, 4080533, Regimentul 8 King's Royal Irish Hussars, Royal Armoured Corps. 20 august 1944. Vârstă 28. Fiul lui Reginald şi Alice Harriet Spiller. Coloana 18.

Memorialul DUNKIRK, nordul Franţei

GEORGE HENRY HAVERS, puşcaş, 6844943, Batalionul 2, King's Royal Rifle Corps. 20 august 1944. Vârstă 29. Fiul lui Frederick şi Clara Havers. Coloana 117.

EDWARD MATTHEWS, soldat, 6342249, Batalionul 6, Regimentul Queen's Own Royal West Kent. 20 august 1944. Vârstă 28. Fiul lui Alfred şi Mary Matthews, din Swanley, Kent. Coloana 114.

JOSEPH McKENNA, artilerist, 4611642, Batalionul 229, Regimentul 58 Anti-Tank, Royal Artillery. 20 august 1944. Vârstă 30. Soţul lui Ada McKenna, din Pellon, Halifax. Coloana 13.

Memorialul ATENA, Grecia

WALTER GEORGE CHAPMAN, soldat, 7618727, Royal Army Ordnance Corps. 20 august 1944. Vârstă 26. Fiul lui Margaret Chapman; soţul lui Grace Miriam Chapman, din Earls Barton, Northamptonshire. Faţeta 9.

Să nu uităm!

Din arhiva de la Auschwitz și cu ajutorul câtorva dintre prizonierii care au supraviețuit lagărului, am întocmit o listă cu numele soldaților britanici și ale celor din Commonwealth obligați să fie martori la ororile de nedescris ale „soluției finale".

Deși lista este departe de a fi completă, numele lor fac parte din istoria lumii noastre și pot ajuta o rudă îndurerată să se încarce cu putere și mândrie datorită contribuției persoanei iubite la efortul de a-i sabota pe naziști. Rezistența generală a soldaților britanici, voința de a continua lupta în spatele liniilor inamice și îndărătnicia lor au constituit o permanentă bătaie de cap pentru cel de-al Treilea Reich. Nu au luat niciodată în considerare renunțarea la luptă, cu toate acestea în presă s-a vorbit prea puțin despre curajul lor. Această carte încearcă să umple o parte din acest gol.

(D) înseamnă ucis în timpul primului bombardament aerian al americanilor asupra fabricii, în 20 august 1944, când au fost omorâți în total 38 de prizonieri de război.

Adams, Bill
Adkin, John Henry
Allan, Robert H.
Allingham, Harry
Andrews, Bill
Aplin, Wilhe
Ault, B.T.
Avey, Denis
Bagshaw, Harold
Bamford, William
Bartell, Ernest
Battams, Alfred
Baxter, R.
Beattie, Scottie
Berry, David
Best, John
Birch, C.
Bishop, Brian
Black, Michael (D)
Blades, Alan
Bond, Douglas
Bosworth, Thomas Richard
Boulton, Ken
Bowden, Dick
Boxall, Ron
Bragg, Dave
Brew, Allen
Brown, Charles
Brown, Frank (D)
Buckley, Basil
Burn, Norman
Burns, Harry
Campbell Private
Cane, William
Carr, Reginald David (D)
Cawdeary, Bill
Chalkley, Fred
Chapman, Walter (D)
Charters, Horace
Christian, Reg
Clarke, William (D)
Clatterbridge, ?
Clegg, A.
Cockerell, Ted (Australia)
Cole, William
Colville, Dan
Cook, Bent (Africa de Sud)
Cooper, H. (Titch)
Corbett, Albert
Corrin, George
Cossar, Robert
Costen, Jim
Coward, Charlie (al doilea lider al Lagărului IV)
Cummings, caporal
Curry, Tommy
Curtis, Reginald
Cuthbert, Harold
Dales, Leonard
Dando, Archie
Daniels, J.W.
Davidson, James
Davis, W.N. (Noua Zeelandă)
Davison, Fred
Deakin, W.K. (Noua Zeelandă)
Denton, Alf
Deponio, Joe
Dingham, Tommy
Dinnie, J.
Dodd, Arthur
Dodds, Sid
Doyle, Eric
Driscol, William

Duffree, George
Ellison, Ron
Farrar, Tommy
Fawcett, Stan
Ferencz, Ben
Ferris, Robert
Firth, Ray
Fleet, Jimmy
Fowler, G.
Frost, Douglas Tilbrook
Gaines, Ronald Albert
Galley, Raymond
Gardiner, James William (D)
Gifford-England, Arthur H.
Ginn, Frank
Gordon-Brown, L.
Gorman, Terry
Gotch, Walter
Green, John
Greenham, Dennis Arthur
Griffiths, Bill
Hagen, Phil
Harris, Frank
Harrison, căpitan (Africa de Sud)
Hartland, Reginald
Hartree, Ernest Arthur (D)
Harvey, Don
Hatch, W.J.
Hawker, Bishop
Haywood, William Charles (Charlie)
Hedges, Bill
Herring, Frederick (D)
Hicks, Allan L.
Hill, Charles
Hinds, Frank
Hornfield, Stanley
Horton, Jack
Howard, maior (lider al Lagărului IV sau VIII)
Howe, Eric
Howells, W.E. (D)
Howse, Bob
Hughes, Frederick (D)
Hunt, Steve
Hutch, W.J.
Ingman, J.
Innes, sergent major (primul lider al lagărului, în Lagărul VI)
Jobling, R.
Jones, Bob
Jones, L.
Jones, Ron
Jordan, William (Africa de Sud)
Kidney, Stewart Dixon
Keegan, Andy
Keenan, Titch
Knight, John
Lambkin, Jack
Lark,W.
Lea, William
Ledger, Steward
Lee, „Taxi"
Lemin, Bill
Leo, Arthur (D)
Lepinnet, A.
Lewis, Albert
Lindsay, Eric
Livingstone, Ernest
Longden, George Harry
Longold, L.
Lougher, Albert (Australia)
Lovell, Kenneth Clifford
Lowe, sergent major de regiment

Lucy, Lyle
McElwee, William
McPherson, James
Magee, John
Maltby, J.E.
Marshall, Jack
Martin, Walter
Mathews, Sidney Edward (D)
Meredith, Bill
Merrill, Frank
Milligan, Jimmy
Millward, B.
Milnes, Edmund (D)
Milton, John
Monaghan, Patrick
Mulligan, John T.
Murphy, Charlie
Murphy, Terry
Murray, John
Murray, Fred
Nicholls, Harry
Norman, Frank
Ogden, Harry
Oldham, George
O'Mara, George
Osborne, Dr. Spencer Ian
Ovenstone, Jock
Owen, Reg
Panayoton, George
Parr, W.E. (D)
Parry, „Ginger" Parry, Thomas
Pascoe, John
Percy, Gilbert (D)
Piddock, Charlie
Pike, Johnnie
Pitt, Archie
Powell, Sandy
Presson, Samuel (D)
Price-Williams, William
Purdy, Jim
Quartermaine, Cyril
Randall, George (Africa de Sud)
Redding, William Jesse (D)
Redman, Ronald
Reeves, Eric
Regan, John (D)
Renshaw, Bill
Reynolds, Leslie
Ridd, Albert
Ridgers, Richard
Roberts, Sidney
Robertson, Robert, Royal Army Medical Corps
Rolls, Ivor Herbert
Rush, Harold (D)
Sanders, Samuel (D)
Satterthwaite, John
Saunders, George Alexander
Scott, W.
Seal, Albert Victor
Sevenoaks, George
Shaw, Edward
Shaw, „Liverpool"
Shepherd, Clifford
Simpson, Jimmy
Simpson, „Yorkshire"
Smith, A.H.
Smith, Jim
Smith, Peter (D)
Snape, Albert
Spalling, Frank
Spofford, Bill
Squires, G.L.
Squires, V.

Stevens, John (Jack)
Stirling, James
Stow, Alfred C.
Sykes, Albert
Szweda, Stan
Taylor, Tommy
Trusty, Jack
Walker, Jack
Walton, Henry
Waring, Pongo
Ward, Bill
Ward, Thomas
Watts, Robert Alfred (D)
Wellard, R.J.F.
Whiffin, Richard
White, Blanco
White, Frederick George (D)
Wilkins, A.
Williams, Tom
Wiper, William Rye (D)
Wise, A.E.
Wooley, Frederick
Woolley, Vic
Wright, Syd
Young, Raymond (D)

Arthur Dodd dorește să-i numească pe cei care l-au ajutat să supraviețuiască împotriva tuturor așteptărilor:

Căpitan medic Spencer: Niciun alt medic nu a fost înzestrat cu mai multă dăruire.

Caporal Purdy: Un sfânt între oameni, prin tot ce a făcut.

Caporal Cummings: Mereu alături de ceilalți.

Sergent Andy: Ar fi mers un milion de km numai pentru a-i motiva pe ceilalți să-i parcurgă pe cei 1000.

„Corul" Taffy: Perfecționismul său i-a ajutat pe ceilalți să-și păstreze sănătatea mintală, contaminându-i cu țelurile lui.

Sergent major Charlie Coward: Un om abil, care a subminat regimul nazist.

Dumnezeu să-i binecuvânteze pe toți!

Arthur Dodd (1919–2011)
Arthur a murit pe 17 ianuarie 2011, după o lungă luptă cu boala Alzheimer. A fost căsătorit cu Olwyn timp de 64 de ani și au avut șase nepoți și zece strănepoți.

Intrarea în Auschwitz. În jur de 65 000 de evrei soseau zilnic la Auschwitz.

Porţile de la Auschwitz, purtând mottoul nazist *Arbeit macht frei*, „Munca te face liber".

Echipa de fotbal a Angliei din E715, Auschwitz.
Spud Murphy este pe rândul de jos, primul din dreapta, iar liderul lagărului, Charlie Coward, stă în picioare, în centru.

Program de concerte de la Auschwitz, donat cu generozitate de Ann, fiica lui Bill Lemin.

Soldați americani intrând în Germania
prin Linia Siegfried. Primăvară, 1945.

Cei opt reprezentanți la Procesul Crimelor de Război
de la Nürnberg. Charlie Coward este al patrulea din stânga,
Fred Davison al treilea din dreapta, iar printre ceilalți
se numără Charles Hill, Leonard Dales, Eric Doyle, Robert
Ferris și Reginald Hartland.

Arthur și Olwen
în ziua nunții lor,
21 septembrie 1946.

Arthur și-a îndeplinit
promisiunea față de Maria,
de a povesti lumii despre
atrocitățile la care a fost
martor la Auschwitz.

Unul dintre crematoriile de la Birkenau, distrus de germani.
Arthur s-a întors la Auschwitz cu echipa BBC, în iunie 1999.

Mulțumiri

Mulțumesc Wiener Library pentru punerea la dispoziție a fotografiilor 1 și 2. Mulțumesc National Archives și Records Administration pentru fotografia cu numărul 5 (număr de referință 208-YE-193).

Îi datorez mulțumiri lui Duncan Little, jurnalist și cercetător, pentru nenumăratele ore petrecute în National Archives, în căutarea dovezilor vitale susținerii poveștii lui Arthur Dodd.

Mulțumiri celor de la National Archives deoarece, în scopul verificării surselor, ne-au permis accesul la documentele lor, respectiv la cei peste 160 de km de rafturi conținând nu mai puțin de 9 milioane de documente.

Deși s-au depus toate eforturile pentru identificarea actualilor deținători ai copyrightului, ne cerem scuze anticipat pentru orice omisiune neintenționată. Vom insera cu plăcere recunoașterea cuvenită companiilor sau persoanelor respective, în oricare dintre edițiile următoare ale acestei publicații.

Cuprins

Cuvinte de apreciere pentru cartea *Sabotorul de la Auschwitz* 5

Prolog 7

Partea I / Povestea lui Arthur 13

Partea a II-a / Alte mărturii 155

Partea a III-a / Fragmente din depoziţiile depuse sub jurământ la Nürnberg 211

Partea a IV-a / Reacţii la relatarea lui Arthur 227

Partea a V-a / Felul în care Guvernul britanic i-a tratat pe supravieţuitori 245

Epilog 253

Anexă / Lista prizonierilor de război din Commonwealth ucişi în raidul aerian asupra Auschwitzului în 20 august 1944 254

Să nu uităm! 259

Mulţumiri 269

În 1942, tânărul soldat britanic Arthur Dodd a fost luat prizonier de armata germană și transportat la Oswiecim, loc căruia germanii i-au dat alt nume, acum sinonim cu cele mai întunecate clipe ale omenirii: Auschwitz.

Forțat să facă muncă silnică, înfometat și bătut sălbatic, Arthur a crezut că viața lui va înceta la Auschwitz. Dar s-a hotărât să lupte până la moarte, așa că a sabotat producția industrială nazistă, și-a riscat viața pentru a ușura suferința prizonierilor evrei și a ajutat un grup partizan care plănuia o evadare în masă.

Această mărturie șocantă aruncă o lumină nouă asupra evenimentelor din lagăre, demască o ierarhie a tratării prizonierilor de către SS și prezintă povestea în mare parte necunoscută a prizonierilor de război.

„Cel care salvează o viață
salvează lumea întreagă.
Dar cel care distruge o viață
distruge lumea întreagă."
Talmud

Editura For You
www.editura-foryou.ro